

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİL BİLİM ANABİLİM DALI**

TÜRKÇEDE BELİRLEYİCİ ÖBEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Perihan TUĞCU

Ankara-2009

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİL BİLİM ANABİLİM DALI**

TÜRKÇEDE BELİRLEYİCİ ÖBEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Perihan TUĞCU

Tez Danışmanı

Yard. Doç. Dr. Selçuk İŞSEVER

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİM ANABİLİM DALI

TÜRKÇEDE BELİRLEYİCİ ÖBEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Selçuk İŞSEVER

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Özgür AYDIN

Yrd. Doç. Dr. Selçuk İŞSEVER

Yrd. Doç. Dr. Zeynep ERK EMEKSİZ

İmzası

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi05.08.2009

ÖNSÖZ

Öncelikle çalışmam boyunca desteğini esirgemeyen, değerli yorum ve farklı önerileriyle gerek bu çalışmayı gerek dilbilime bakış açımı yönlendiren değerli hocam Yard. Doç. Dr. Selçuk İŞSEVER’e teşekkürlerimi sunmak isterim.

Ayrıca, değerli yorumları, eleştirileri, düzeltmeleri ve en önemlisi manevi desteği için değerli hocam Doç. Dr. Özgür AYDIN’a da teşekkürlerimi sunarım.

Jüri sürecinde gerek bu çalışmama gerek sonraki çalışmalarına ışık tutacak eleştiri, yorum ve önerileri dolayısıyla değerli hocam Yard. Doç. Dr. Zeynep ERK EMEKSİZ’e de çok teşekkür ederim.

Lisans eğitimim süresince bana sözdizimi sevdiren değerli hocalarım Cem KESKİN ve Canan İPEK’e de teşekkürü borç bilirim.

Ve bu süreçte her zaman yanımda olan aileme, özellikle de anneme sabrı ve desteği için sonsuz teşekkürler!

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR.....	viii
1. BÖLÜM: GİRİŞ	9
1.1. Tezin Konusu	9
1.2. Tezin Amacı ve Önemi	12
1.3. Tezin Sınırlılıkları	13
1.4. Tezin Bölümleri	14
2. BÖLÜM: BELİRLEYİCİ ÖBEĞİ VARSAYIMI	16
2.1. AÖ-Çözümlemesi	16
2.2. BelÖ-Çözümlemesi / Belirleyici Öbeği Varsayımı.....	177
2.3. BelÖ Varsayımı'nın Motivasyonu	188
2.3.1. Farklı Bir Ulam Olarak Belirleyiciler.....	188
2.3.2. BelÖ Varsayımı Öncesi Kuramsal Çelişkiler	211
2.3.3. AÖ-Tümce Paralelliği.....	244
2.4. BelÖ'nün Varlığına Yönelik Kanıtlar	277
2.4.1. Biçimbilimsel Kanıt.....	277
2.4.2. Sözdizimsel Kanıt.....	311
2.4.3. Anlambilimsel Kanıt.....	333
2.5. BelÖ Varsayımı'nın Kuramsal Avantajları	344
3. BÖLÜM: TANIMLIKLARI OLMAYAN DİLLERDE BELÖ VARSAYIMI ...	355
3.1. Tür Değiştirme	355
3.2. Adcıl Eşleme Değiştirgeni.....	377
3.3. Japonca	400

3.4. Çince.....	433
3.5. Korece.....	455
3.6. Adcıl Eşleme Değiştirgeni Karşısında Türkçe.....	477
4. BÖLÜM: TÜRKÇEDE BELİRLEYİCİ ÖBEĞİ.....	500
4.1. Alanyazınında BelÖ	500
4.2. BelÖ Varsayımı Karşısında Türkçe	522
4.3. Özgüllük	555
4.4. Belirlilik.....	600
4.5. Gönderimsellik.....	611
4.6. Türkçe Alanyazınında Belirlilik.....	622
4.7. Türkçe Alanyazınında Gönderimsellik	655
4.8. Türkçede AÖ/BelÖ Ayrımı	70
4.8.1. Eylemin Hemen Önünde Yer Alan AÖ'ler.....	711
4.8.1.1. Anlambilimsel Kanıt	75
4.8.1.2. Sözdizimsel Kanıt	76
4.8.2. Bitişme Yapısı.....	777
4.8.3. Nesne Kaydırımı.....	900
4.8.4. Yapışma	911
4.8.5. Genel Değerlendirme.....	922
4.8.6. Eylemin Hemen Önünde Yer Alan 'Bir+AÖ' Yapıları.....	955
4.9. Belirleyici Öbeği	102
5. BÖLÜM: TÜRKÇEDE OLASI İŞLEVSEL ULAMLAR.....	1055
5.1. Türkçede 'Bir'	1055
5.2. Sayı Öbeği	1099

5.2.1. ‘Tane’ Yapıları	1199
5.3. Ölçüm Öbeği.....	12121
5.4. Türkçede Tamlama Yapıları	1244
6. BÖLÜM: SONUÇ	1299
KAYNAKÇA	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.2
ÖZET	1377
ABSTRACT	1399

KISALTMALAR

AÖ	Ad Öbeği
Bel	Belirleyici Öbeğinin başı
BelÖ	Belirleyici Öbeği
Ç	Çekim Öbeğinin başı
ÇÖ	Çekim Öbeği
D	Durum Öbeğinin başı
DurumÖ	Durum Öbeği
e	Hafif Eylem Öbeğinin başı
eÖ	Hafif Eylem Öbeği
EÖ	Eylem Öbeği
ERG	Ergative (Etkilemeli/Kılıcı Durum)
GEN	Genitive (Tamlayan Durumu)
GÖS	Gösterici
İDK	İlkeler ve Değiştirgenler Kuramı
İÖ	İlgeç Öbeği
KP	Kase Phrase (Durum Öbeği)
MB	Mantıksal Biçim
NOM	Nominative (Yalın Durum)
NÖ	Niceleyici Öbeği
OM	Object Marker (Nesne İşaretçisi)
ÖÖ	Ölçüm Öbeği
SayıÖ	Sayı Öbeği

SınıfÖ	Sınıflandırıcı Öbeği
SM	Subject Marker (Özne İşaretçisi)
SÖ	Sıfat Öbeği
TümÖ	Tümleyici Öbeği
ZÖ	Zaman Öbeği
#Ö	Sayı ve Sınıflandırıcı Öbeği (Watanabe, 2006)

e-ardı	eylem ardı
pl.	Plural (Çoğul)
du.	Dual
top.	Topic (Konu)
cl.	Classifier (Sınıflandırıcı)
acc.	Accusative (Belirtme Durumu)

1s	1 singular (1. Tekil)
2s	2 singular (2. Tekil)
3s	3 singular (3. Tekil)

*	dilbilgisi dışı
?	kabuledilebilirliği şüpheli

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1.1. Tezin Konusu

En eski zamanlardan beri ulam türlerinin belirlenmesi dil çalışmalarında önemli bir rol oynamıştır. Evrensel Dilbilgisi çalışmaları ile birlikte ulamların evrensel olup olmadığı tartışılmaya başlanmıştır. Bununla birlikte, bu ulamların sözdizimi düzlemine nasıl yansıdığı, dillerin bu açıdan evrensellik gösterip göstermediği de en çok tartışılan konulardandır.

İlkeler ve Değiştirgenler Kuramı'nın (İDK) bir alt kuramı olan Aşamalı-X Kuramı çerçevesinde, sözdizimine yansıtılacak anlamsal içerik kurmuş olduğu öbeğin başıdır ve aynı türden kurucularla aşamalı olarak genişleyebilmektedir. Bu doğrultuda; adlar sözdizimine Ad Öbeği (AÖ), eylemler Eylem Öbeği (EÖ), sıfatlar Sıfat Öbeği (SÖ), ilgeçler de İlgeç Öbeği (İÖ) olarak yansımaktadır.

Ancak, dildeki birimler yalnızca *sözlüksel ulam* (lexical category) olarak adlandırılan bu birimlerle sınırlı değildir. *Yansıma İlkesi* (Projection Principle), dilde var olan her anlamsal içeriğin öbek düzlemine yansıtılmasını öngörmektedir (Chomsky, 1981, 1982). Dolayısıyla, bu ulamlar dışında, *Tümleyici* (complementizer) ve *Çekim* (inflection) gibi sözdiziminde birimler arası dilbilgisel ilişkileri yansıtan *işlevsel ulamlar* (functional categories) da söz konusudur. Bir başka ifadeyle, sözlüksel ulamlar gibi işlevsel ulamlar da sözdizimi düzlemine kendi öbekleri aracılığıyla yansımaktadır. Bu doğrultuda, Çekim sözdizimi düzlemine *Çekim Öbeği* (ÇÖ), Tümleyici ise *Tümleyici Öbeği* (TümÖ) aracılığıyla yansımaktadır.

İşlevsel ulam kavramının benimsenmesiyle birlikte kuram içi pek çok sorunun çözümlenmesi de mümkün olmuştur. Öte yandan, işlevsel ulam kavramı uzun bir süre yalnızca eylemcil alana uygulanmıştır. Ancak, sonraki süreçte alanyazınındaki çeşitli çalışmalarda AÖ'lerin içyapıda tümcelere paralel bir görünüm sergilediği noktasına dikkat çekilmiş ve AÖ'lerin de işlevsel bir ulam aracılığıyla sözdizimine yansıdığı ihtimali üzerinde durulmuştur. Abney (1987) ise işlevsel bir birim olan *belirleyicilerin* (determiner) de kendi öbekleri olması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu doğrultuda, Abney (1987)'de *Belirleyici Öbeği Varsayımı* (BelÖ Varsayımı) ortaya atılmış ve belirleyicilerin *Belirleyici Öbeği* (BelÖ) işlevsel ulamı aracılığıyla sözdizimine yansıdığı ortaya konmuştur. Ayrıca, İngilizcedeki *tanımlıklardan* (article) hareketle BelÖ'nün gönderimselliğin kodlandığı ulam olduğu da genel olarak kabul görmüştür.

İlerleyen dönemde BelÖ'nün İngilizce dışındaki dillerde de var olup olmadığı sorgulanmış ve ortak bir çözümlemeye ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, tanımlıkları olmayan dillerde BelÖ işlevsel ulamının olup olmadığı, gönderimselliğin bu tür dillerde nasıl kodlandığı ve AÖ'lerin sözdizimi düzlemine nasıl yansıdığı en çok sorulan sorular haline gelmiştir.

Her ne kadar bazı diller tanımlık gibi birimler içermese de bütün diller evrensel olarak gönderimselliği kodlayabilmektedir. Bu noktada, gönderimselliğin hangi dilsel araçlarla kodlandığı açısından diller arasında çeşitlenmelerin olması olasıdır. Bu doğrultuda, tanımlıkları olmayan diller üzerinde yapılan çeşitli çalışmalarda Durum biçimbirimlerinin ve *sınıflandırıcıların* (classifier) gönderimsellik kodladığı da ileri sürülmüştür. Ancak, yine aynı dillerde yapılan bazı çalışmalarda BelÖ ulamının varlığı kabul edilmiş, ancak bu ulamın başının

sesbilimsel olarak gerçekleşmediği, dolayısıyla İngilizce gibi dillerden daha farklı bir yapılanma sergilediği ortaya konmuştur.

Alanyazınındaki tartışmaları güdüleyen ve şekillendiren yaklaşımlardan biri de adların içsel olarak yüklemcil nitelikte olduğu, üye konumlarında bulunmak için gönderimsellik ve Durum yüklenmiş olmaları gerektiği yönündeki savdır (Chomsky, 1995; Longobardi, 1994; Öztürk, 2004). Buna göre, İngilizce gibi dillerde AÖ'ler üye konumlarında bulunamamaktadır. AÖ'ler ancak Durum ve gönderimsellik yüklenerek BelÖ haline geldiklerinde üye konumlarında yer alabilmektedirler.

Bununla birlikte, tanımlık içermeyen dillerde AÖ'lerin içsel olarak üye niteliğinde olduğu, böylelikle üye konumlarında bulunabildikleri de iddia edilmiştir. Ancak, bu tür dillerde yapılan çeşitli incelemelerde AÖ'lerin içsel olarak üye niteliğinde olmadığı ve AÖ'lerin sözdizimine işlevsel bir ulam aracılığıyla yansıdığı ortaya konmuştur. Hatta farklı dillerdeki çalışmalarda AÖ'lerin üzerinde yalnızca BelÖ değil, başka işlevsel ulamların da yer aldığı işaret edilmiştir.

Tanımlıkları olmayan bir dil olarak Türkçenin de BelÖ Varsayımı karşısında nasıl bir yapılanma içerdiği tartışılmıştır. Ancak, Türkçe alanyazınında bu tür çalışmaların sayısı oldukça azdır. Öte yandan, bu çalışmalar arasında ortak bir çözümleme söz konusu değildir. Bazı çalışmalarda Türkçede BelÖ işlevsel ulamının olmadığı ileri sürülürken, bazılarında kabul edilmiştir. Son dönem çalışmalarda ise Türkçede AÖ'lerin üzerinde yalnızca BelÖ değil, farklı işlevsel ulamların da varlığı ortaya konmuştur.

Bu doğrultuda, bu çalışmada alanyazınındaki tartışmalar değerlendirilecek, Türkçenin BelÖ Varsayımı açısından nasıl bir yapılanma sergilediği ele alınacak ve AÖ'lerin içyapısı betimlenmeye çalışılacaktır.

1.2. Tezin Amacı ve Önemi

Evrensel Dilbilgisi, bütün dilleri açıklayıcı nitelikte genelleştirilebilen kurallara ulaşmayı hedeflemektedir. Bunun temel amaçlarından biri, dil mekanizmasının nasıl işlediğine açıklık kazandırmaktır. Bu amaç doğrultusunda, farklı tipolojideki dillerin incelenmesi kuşkusuz çok önemlidir.

Tanımlık işlevinde sözcükleri olan dillerden yola çıkılarak ortaya atılan BelÖ Varsayımı'nın da bu tür birimleri içermeyen diller üzerinde yapılan çalışmalardan gelecek veriler doğrultusunda tanıtlanması ve evrenselliğinin sorgulanması gerekmektedir. Tanımlık içermeyen bir dil olarak Türkçenin de bu doğrultuda önemli tanıtılar sunması kaçınılmazdır.

Bu çalışmanın temel amacı AÖ-içi yapılanmanın betimlenmesidir. Daha önce de belirtildiği gibi, Türkçe alanyazınında AÖ'lere yönelik çalışmaların sayısı azdır ve genellikle var olan çalışmalar arasında ortak bir çözümleme sözkonusu değildir. Bu yönüyle, bu çalışmanın alanyazına katkıda bulunması beklenmektedir.

BelÖ Varsayımı karşısında Türkçenin nasıl bir yapılanma sergilediği noktasında şu sorulara yanıt aranacaktır:

- i. Tanımlık işlevinde birimler içermeyen Türkçede gönderimsellik nasıl kodlanmaktadır?
- ii. Türkçede üye konumlarında bulunabilmenin koşulu nedir?
- iii. Türkçede BelÖ işlevsel ulamı var mıdır?
- iv. Türkçede AÖ/BelÖ şeklinde bir ayırımdan söz edilebilir mi?
- v. Türkçede AÖ'ler nasıl bir yapılanma sergilemektedir?
- vi. Türkçede AÖ üzerinde başka işlevsel ulamlar olabilir mi?

1.3. Tezin Sınırlılıkları

BelÖ Varsayımı'nın ortaya atılmasının en önemli güdüleyicilerinden biri AÖ'ler ile tümceler arasındaki yapısal paralellik olmuştur. Bu doğrultuda, tümce düzleminde gözlemlenen *denetleme* (control), *bağlama ilişkileri* (binding relations) vb. gibi olguların AÖ'lerde de söz konusu olduğu ortaya konmuştur. Ancak, bu çalışmada AÖ'lerin içyapısının betimlenmesi amaçlandığı için AÖ-tümce paralelliğine kısaca değinilecektir. Bu doğrultuda, üye konumlarında bulunabilen *adlaşma* (nominalization) yapıları çalışma dışında bırakılacaktır.

Ayrıca, Türkçede tanımlık görevinde herhangi bir birim olmaması dolayısıyla gönderimselliğin nasıl kodlandığı yönündeki değerlendirmelerde gönderimsellik, özgüllük ve belirlilik kavramları sorgulanacaktır. Bu noktada, Emeksiz (2003)'te kabul edilen özgüllük ve belirlilik tanımları benimsenecektir. Ancak, bu kavramlar sadece AÖ/BelÖ ayrımının olup olmadığının tartışılmasına zemin oluşturmak üzere, yalnızca konuyla ilgili olduğu kadarıyla ele alınacak, ayrıntıya girilmeyecektir.

Tanımlık sistemi (article system) olmayan dillerde Durum biçimbirimlerinin gönderimsellik kodladığı iddiasının araştırılması için Durum biçimbirimlerine de çalışmada yer verilecektir. Ancak, çalışmanın kapsamı dışında olduğu için yapısal-işsel Durum ayrımı tartışılmayacaktır. Yine AÖ/BelÖ ayrımını betimlemek doğrultusunda yalnızca yapısal Durum olarak ele alınan yalın Durum ve belirtme Durumu üzerinde durulacaktır. Öte yandan, işsel Durum olarak nitelendirilen yönelme, kalma ve çıkma Durumlarına gönderimsellik konularıyla ilgisi doğrultusunda kısaca değinilecek, ama bu Durumlar genel olarak çalışmanın kapsamı dışında bırakılacaktır.

Ayrıca, tanımlıkları olmayan dillerden sadece Japonca, Çince ve Korece'ye yer verilecek, bu dillerde BelÖ Varsayımı'nın geçerli olup olmadığına değinilecektir. Ancak, bu değerlendirme yalnızca alanyazındaki çalışmaların bulgularını sunma niteliğinde olacak, bu dillerle ilgili ayrıntılı tartışmalara girilmeyecektir.

1.4. Tezin Bölümleri

Tez toplam altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünün ardından, ikinci bölümde Belirleyici Öbeği Varsayımı'nın motivasyonu açıklanacak ve BelÖ işlevsel ulamının varlığına yönelik biçimbilimsel, sözdizimsel ve anlambilimsel tanıtlara yer verilecektir. Bununla birlikte, kuramsal açıdan BelÖ Varsayımı'nın getirdiği avantajların altı çizilecektir. Üçüncü bölümde, tanımlıkları olmayan dillerde AÖ'lerin nasıl bir yapılanma sergilediği açıklanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda, Japonca, Çince ve Korece alanyazınındaki çalışmalara değinilecek ve tanımlık içermeyen bu dillerde de BelÖ işlevsel ulamının varlığına işaret edilecektir. Dördüncü bölümde, Türkçede BelÖ ulamının olup olmadığını tartışan ve AÖ'lerin içyapısını betimlemeye yönelik çalışmalar ele alınacaktır. Türkçede tanımlık işlevinde birimlerin olup olmadığı, gönderimselliğin nasıl kodlandığı, gönderimsellik kodladığı ileri sürülen Durum biçimbirimlerinin işlevi sorgulanacaktır. Bu noktadan hareketle, üye konumunda bulunmanın koşulları betimlenmeye çalışılacak ve Türkçede AÖ/BelÖ ayrımının olup olmadığı tartışılacaktır. Sonuç olarak, Türkçede BelÖ işlevsel ulamının varlığı ortaya konacak, ancak bu öbeğin İngilizce gibi tanımlıkları olan dillerden daha farklı bir yapılanma sergilediğine işaret edilecektir. Beşinci bölümde, AÖ'nün içyapısı daha ayrıntılı bir şekilde incelenecek ve AÖ'lerin üzerinde BelÖ dışında başka işlevsel ulamların da olduğu ortaya konacaktır. Altıncı

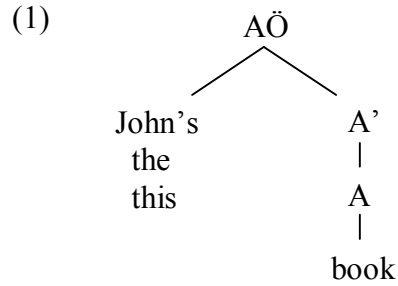
bölümde ise çalışmada yanıtları aranan sorular değerlendirilecek ve çalışmanın bulguları özet olarak sunulacaktır.

2. BÖLÜM: BELİRLEYİCİ ÖBEĞİ VARSAYIMI

2.1. AÖ-Çözümlemesi

Bilindiği üzere öbek yapılarının gösteriminde karşılaşılan çeşitli sorunlar Aşamalı-X Kuramı ile çözüme kavuşmuştur. Kuramın en önemli getirilerinden biri ise işlevsel ulam kavramının benimsenmesiyle gerçekleşmiştir. Örneğin, tümcelerin Ç (Çekim) adı verilen işlevsel bir baş tarafından yönetildiği savı tümcelerin gösterimi ile ilgili sorunları ortadan kaldırmıştır. Benzer şekilde, TümÖ işlevsel ulamı da İngilizce soru yapılarında ‘ne-taşıma’ın gerçekleştiği konumu olanaklı kılmıştır.

Ne var ki işlevsel ulam değerlendirmelerinin adcıl alana uygulanması kuramın daha sonraki aşamalarında gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, kuramın ilk evrelerinde sözlüksel bir ulam olan adların öbek düzlemine yansımaya yönelik değerlendirmelerde aşağıdaki çözümleme kabul görmüştür:

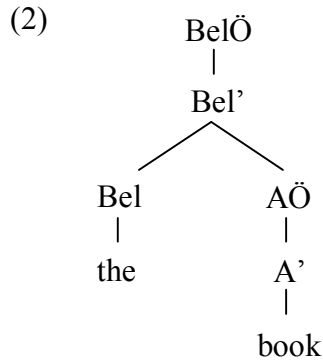
AÖ-Çözümlemesi (NP-Analysis) olarak adlandırılan bu yaklaşıma göre adlar öbeğin başıdır. Tanımlıklar (ör. ‘the’), *gösterimseller* (demonstratives) (ör. ‘this’) ve tamlama yapılarındaki tamlayan (ör. ‘John’s’), AÖ’nün *gösterici* (GÖS) konumunda yer almaktadır. Ancak, bu tür bir gösterim kuramsal açıdan çeşitli sorunları da beraberinde getirmiş ve AÖ’lerin içyapısında farklı bir biçimleniş zorunlu kılmıştır.¹

¹ Bu sorunlar aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.2. BelÖ-Çözümlemesi / Belirleyici Öbeği Varsayımı

Kuramın ilerleyen dönemlerinde işlevsel ulam değerlendirmelerinin adıl alana da uygulanması söz konusu olmuştur. Örneğin, Brame (1982) ve Szabolcsi (1981), birbirlerinden bağımsız olarak, çalışmalarında tümce ile AÖ arasında bir paralellik olduğu düşüncesinden hareketle, tümceler gibi AÖ'lerin de üzerinde bir işlevsel ulam olduğuna işaret etmişlerdir. AÖ'ler ile ilgili bu değerlendirme ilk kez Abney (1987)'de ayrıntılı bir şekilde ele alınmış ve İngilizcede belirleyici görevindeki sözcüklerden hareketle AÖ'lerde Bel adı verilen işlevsel bir baş olduğu ve bu başın öbeği yönettiği öne sürülmüştür.²

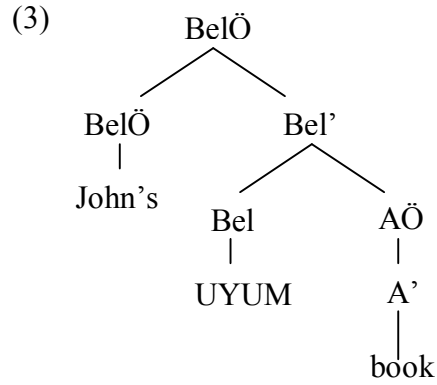
BelÖ Varsayımı olarak adlandırılan bu çözümlemeye göre belirleyiciler öbeğin başı, AÖ'ler ise tümlecidir.³ GÖS konumu ise yalnızca tamlama yapılarında doludur:⁴

² Kuşkusuz Abney (1987) AÖ'lerle ilgili bu varsayımı ortaya atan ilk kişi değildir. Abney, daha öncesinde yapılmış çalışmalardan yola çıkarak AÖ'leri daha sistematik bir şekilde incelemiş ve söz konusu varsayımı ortaya atmıştır.

³ Abney (1987), Bel içinde farklı birimleri (tanımlıklar, gösterimseller, sayılar, niceleyiciler) ele almıştır. Ancak, Szabolcsi (1994) ve Giusti (1993, 1997) yalnızca tanımlıkları Bel içinde ele almıştır.

⁴ Tamlama yapıları ile ilgili değerlendirmelere 5. Bölüm'de yer verilecektir.

BelÖ Varsayımı sonrasında AÖ'lerin sözdizimine BelÖ işlevsel ulamı aracılığıyla yansıdığı genel olarak kabul görmüştür. Hatta Türkçe de dahil olmak üzere farklı dilleri inceleyen dilbilimciler bu tür bir işlevsel öbeğin varlığını sorgulamadan çalışmalarında BelÖ-Çözümlemesini kabul etmiş ve BelÖ işlevsel ulamını varsaymışlardır. Öte yandan, bazı dilbilimciler AÖ-Çözümlemesini sürdürmüş ve çalışmalarında adöbeklerini BelÖ değil, AÖ olarak değerlendirmeye devam etmişlerdir.

2.3. BelÖ Varsayımı'nın Motivasyonu

2.3.1. Farklı Bir Ulam Olarak Belirleyiciler

Geleneksel çözümlemelerde İngilizcedeki tanımlıklar (the, a, an), gösterimseller (this, that, these, those), niceleyiciler (all, some, every vb.) ve iyelik adıları (my, your, his vb.) AÖ'lerin önünde yer alma özellikleri dolayısıyla sıfat ulamı içerisinde değerlendirilmiştir.

Ancak belirleyicilerin sıfat ulamı içerisinde ele alınması bu iki ulamın gerek sözdizimsel gerek anlambilimsel özellikleri açısından sorunlu bir değerlendirmedir. Öncelikle, İngilizce açısından değerlendirmek gerekirse tümce içerisindeki

dağılımları göz önüne alındığında belirleyicilerin sıfatlardan farklı bir ulam oluşturduğu ortaya çıkmaktadır:

(4) a. the white car

*white the car

b. these difficult questions

*difficult these questions

c. my nice new clothes

*nice my new clothes

*nice new my clothes

(4)'te görüldüğü gibi İngilizcede belirleyiciler sıfatlardan önce gelmektedir. Belirleyiciler ile sıfatlar arasındaki bu hiyerarşik yapılanma bu iki ulamın birbirinden farklı ulamlar olduğunu açıkça göstermektedir.

Bu iki ulamı birbirinden ayıran bir diğer önemli nokta ise bir AÖ'de yalnızca bir belirleyici olabilmesine karşın, birden fazla sıfatın artarda gelebilmesidir (stacking):

(5) intelligent sensitive tall dark handsome ... men

*a my car *that the car *that his the car

(Radford, 1997: 39)

Ayrıca, sıfatlar kendi öbeğini oluşturan başlar niteliğindedir ve kendilerine özgü GÖS'leri vardır. Oysaki belirleyiciler böyle bir yapı sergilememektedir:

(6) a [very intelligent] student

Yine İngilizce üzerinden değerlendirmek gerekirse, sıfatlar bir AÖ içinde seçimlik birimlerken, belirleyiciler zorunlu birimlerdir. Örneğin, İngilizcede tekil sayılabilir adlar mutlaka bir belirleyici ile birlikte kullanılmaktadır:

(7) A: What are you looking for?

B: *Chair/ *Comfortable chair/ A chair/ The chair/ This chair/My chair ⁵

(Radford, 1997: 40)

Biçimbilimsel olarak bu iki ulam arasındaki fark daha da belirginleşmektedir. Her ne kadar İngilizcede sıfatlar ‘-er, -est’ biçimbirimlerini alarak ‘*üstünlük*, *en üstünlük*’ kodlamaları yapsalar da belirleyiciler için böyle bir durum söz konusu değildir:

(8) older, skinniest

*manier, *allest

(Tallerman, 1998: 38)

Ayrıca sözcük türleri açısından sıfatlar *açık* (open class), belirleyiciler ise *kapalı ulam* (closed class) niteliğindedir. Sözlüksel bir ulam olan sıfatlar *betimleyici içerik* (descriptive content) taşımakta ve birlikte kullanıldıkları adlara anlambilimsel bir katkı sağlamaktadır. Ancak, belirleyicilerin bu tür bir katkısı ikincil niteliktedir. Niceleyiciler birlikte kullanıldıkları AÖ’yü miktar ve sayı bakımından belirtmekte, tanımlıklar ve gösterimseller ise AÖ’nün gönderimsellik değerini etkilemektedir. Bu özellikleriyle belirleyiciler bir işlevsel ulamdır. Bir başka ifadeyle, sözdiziminde yer alan birimler arasındaki dilbilgisel ilişkileri yönlendirmektedirler (Abney, 1987; Ritter, 1988; Zamparelli, 2000).

(9) a. a thoughtful friend/?cat/??fish/???pan!/problem

b. a/the/this/my friend/cat/fish/pan/problem

(Radford, 1997: 41)

⁵ Burada ‘belirleyici’ kavramı Abney (1987)’de ele alındığı şekliyle örneklenmiştir. Daha önce de bahsedildiği gibi, son dönem çalışmalarda yalnızca tanımlıklar belirleyici ulamı içerisinde değerlendirilmektedir.

(9)'daki örneklerde görüldüğü gibi, betimleyici içerik taşıdığı için *'thoughtful'* gibi bir sıfat yalnızca belirli türdeki adlarla birlikte kullanılabilir. Bununla birlikte, betimleyici içerik taşımayan belirleyiciler her tür adla birlikte kullanılabilir.

Tüm bu özellikleri dolayısıyla belirleyiciler sıfat ulamı ile aynı kategoride değerlendirilememektedir. Öte yandan, Abney (1987)'de belirleyici adı altında ele alınan tanımlıklar, gösterimseller, niceleyiciler ve iyelik adları da birbirinden farklı özelliklere sahip ulamlardır. Özellikle son dönem çalışmalarda, BelÖ içinde farklı işlevsel ulamların olduğu ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda, söz konusu çalışmalarda belirleyici adı altında ele alınan bu birimlerin her birinin farklı bir işlevsel ulam altında değerlendirildiği görülmektedir.

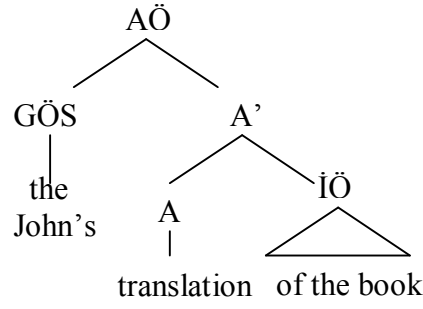
Dolayısıyla, bu çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde *'belirleyici'* kavramı yalnızca *tanımlıklar* için kullanılacaktır.

2.3.2. BelÖ Varsayımı Öncesi Kuramsal Çelişkiler

BelÖ Varsayımı'nın ortaya çıkışında AÖ-Çözümlemesi ile birlikte Aşamalı-X Kuramı'nda karşılaşılan çeşitli sorunlar önemli rol oynamıştır. Öncelikle, daha önce de belirtildiği gibi Yansıma İlkesi dilde var olan anlamın sözdizimi düzlemine yansıtılmasını öngörmektedir. Dolayısıyla, yalnızca sözlüksel birimlerin değil, belirleyiciler gibi işlevsel birimlerin de kendi öbekleri olmalıdır (Bernstein, 2001).

Bilindiği üzere AÖ-Çözümlemesi'ne göre öbeğin başı addır. Belirleyiciler ise GÖS konumunda yer almaktadır. Ancak, bu şekliyle belirleyiciler Aşamalı-X Kuramı içerisinde aşama kaydetmeyen ve tam yansıma oluşturmeyen tek ulam niteliğindedir:

(10)

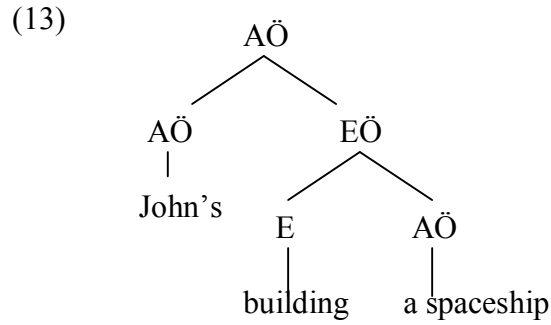
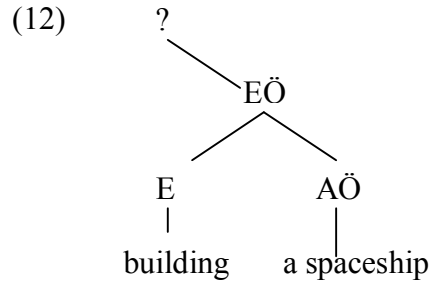
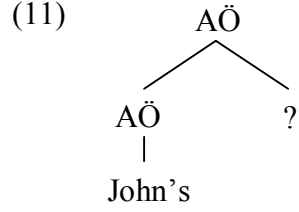
(Coene ve Dhulst, 2003: 1)

Belirleyicinin GÖS konumunda ele alınması kuram açısından sorunlu bir çözümlerdir. Çünkü GÖS konumu tam yansımayı gerektiren ve kardeş budağı olarak bir ara yansımayı alan bir konumdur (Bernstein, 2001; Black, 1999; Hoekstra, 1991; Stowell, 1981). Oysaki, GÖS konumunda olduğu iddia edilen belirleyiciler tam yansıma niteliğinde değildir. Çünkü belirleyiciler tek başına değil, AÖ'ler ile aşama kaydederek sözdizimine yansımaktadırlar.

Sonuç olarak, belirleyicilerin AÖ-Çözümlemesi'ndeki gösterimde aşama kaydetmeyen bir birim olarak ele alınması ve GÖS konumunda bulunduğu halde tam yansıma niteliğinde olmaması nedeniyle söz konusu çözümleme kuramsal bir çelişki yaratmıştır (Bernstein, 2001; Felix, 1990).

Ayrıca, AÖ-Çözümlemesi'nde öbeğin GÖS konumunda olduğu ileri sürülen belirleyicilerin ve *tamlayanın* (possessor) aynı kategoride ele alınması bir diğer soruna işaret etmektedir. Bu iki ulam sözdizimsel özellikleri açısından farklılık göstermektedir. Tamlayan bir tam yansıma oluşturabilirken, belirleyiciler oluşturamamaktadır. Dolayısıyla, bu iki ulamın öbekte farklı konumlarda yer alması kaçınılmazdır.

Abney (1987)'de geleneksel AÖ gösterimindeki diğer bazı sorunlara da yer verilmiştir. Buna göre, BelÖ-Çözümlemesi olmadan '*John's building a spaceship*' şeklindeki AÖ'lerin gösteriminde kuramsal açıdan bir çelişki ortaya çıkmaktadır:

(Abney, 1987: 14-15)

Abney, (12)'deki yapının EÖ niteliğinde olduğunu ileri sürmekte ve bunu çeşitli tanıtılarla ortaya koymaktadır. Ancak, eğer bu yapının *adlaşma* (nominalization) yapısı olduğu göz önüne alınmazsa (13)'teki gösterimde olduğu gibi söz konusu öbek AÖ olduğu halde başı konumunda bulunan birim bir E olacaktır. Oysaki Aşamalı-X Kuramı'na göre başlar ve bu başların kurmuş olduğu öbeğin ulamı aynı olmak zorundadır. Dolayısıyla, Abney bu tür yapıların gösteriminde farklı

bir biçimlenişin kaçınılmaz olduğuna işaret etmiştir. Bir başka ifadeyle, söz konusu adlaşma yapısının öbeksel düzleme işlevsel bir ulam aracılığıyla yansıtılması gerektiği ileri sürülmüştür.

2.3.3. AÖ-Tümce Paralelliği

Alanyazınında pek çok dilbilimci AÖ'ler ile tümce arasındaki paralelliğe dikkat çekmiştir. Bu paralellik BelÖ Varsayımı'nın temel motivasyonunu oluşturmuştur.

Öncelikle, İngilizcede iç tümcelerin AÖ'lerin bulunabildiği konumlarda, bir başka ifadeyle üye konumlarında yer alabilmesi bu tür bir paralelliğin ortaya atılmasını gündeme getirmiştir:

(14) a. *John* surprised me.

That John came surprised me.

b. I know *John*.

I know *that John came*.

c. *John* was known by many linguists.

That John came was known by many linguists.

(Abney, 1987: 23)

Örneklerde görüldüğü üzere '*that John came*' iç tümcesi 14(a)'da ana tümcenin öznesi, 14(b)'de ana tümcenin nesnesi, 14(c)'de ise edilgen yapının öznesi konumlarında yer alabilmektedir. Bu noktadan hareketle, iç tümcelerin söz konusu konumlarda bulunabilmesi bu yapıların üzerinde bir AÖ budağı bulunduğu varsayımı ile açıklanmakta ve iç tümcelerin bir tür *adlaşma* yapısı olduğuna işaret edilmektedir.

Ne var ki, tümcesel dağılım özellikleri açısından AÖ ile iç tümceler arasında gözlemlenen bu paralellik söz konusu yapıların mutlaka aynı tür ulamlar olduğunu

gösterecek nitelikte bir kanıt değildir. Bu tür bir paralelliğin ileri sürülebilmesi için bunların içyapısındaki benzerliklerin ortaya konması gerekmektedir. Dolayısıyla, bu iki yapı arasındaki paralellik alanyazınında farklı kanıtlarla da gösterilmeye çalışılmıştır.

Bu doğrultuda, AÖ'ler ve iç tümcelerin *Bağlama İlkeleri* (Binding Principles) yönünden paralel bir görünüm sergiledikleri ortaya konmuştur. Üye konumlarında bulunabilen iç tümcelerin de AÖ'ler gibi bu ilkelere uymak durumunda olduğu örneklenmiştir:

- (15) a. [that words are meaningless]_i refutes itself_i
b. *[that words are meaningless]_i refutes it_i
[that John is dead]_i means that he doesn't know it_i
c. *it_i proves that Bill thinks [that words are meaningful]_i

(Abney, 1987: 24)

Bağlama İlkelerinin A Koşulu'na göre *göndergeler* (anaphors) en küçük yönetim alanı içerisinde bağımlıdır ve bu alan içerisindeki özne ile eşgönderimlidir. 15(a)'da yer alan iç tümce bu koşulu gerçekleştirmektedir. Bağlama İlkelerinin B Koşulu'na göre ise adıllar en küçük yönetim alanı içerisinde bağımsızdır. 15(b)'de yer alan örnek bu koşulun iç tümceler için de geçerli olduğunu ortaya koymaktadır. Benzer şekilde, Bağlama İlkelerinin C Koşulu'na göre açık AÖ'ler bağımlı değildir. Söz konusu koşulun iç tümceler için de geçerli olduğu 15(c)'de örneklenmektedir.

Ayrıca, alanyazınında *türemiş adsıllar* (derived nominals) da AÖ'lerin incelenmesinde odak noktası olmuştur. Bağlama İlkeleri açısından değerlendirildiğinde türemiş adsıllar ve tümceler de paralellik göstermektedir:

- (16) a. John_i portrayed himself_i
b. John_i's portrayal of himself_i

(Abney, 1987: 25)

İçyapıdaki bir diğer benzerlik ise denetleme ilişkileri açısından türemiş adsılların tümcelere benzerliğiyle ortaya konmaktadır:

- (17) a. John criticized Bill_i after his_i talk.
b. John's criticism of Bill_i after his_i talk.
c. *John criticized Bill_i after PRO_i talking.
d. *John's criticism of Bill_i after PRO_i talking.

(Abney, 1987: 25)

Benzer şekilde, Bernstein (2001) türemiş adsıllardan verdiği örneklerde, adlar ile eylemler arasındaki üye yapısı benzerliklerini ortaya koymuştur. Sözkonusu çalışmada belirtildiği şekliyle adlar da eylemler gibi hem içsel hem de dışsal üye alabilmektedirler:

- (18) a. Rome destroyed Carthage
b. Rome's destruction of Carthage

(Bernstein, 2001: 540)

Üye yapısı açısından paralelliği yansıtan bir diğer nokta ise tümcedeki üyeler gibi tamlama yapıları içinde yer alan üyelerin de hiyerarşi içermesidir. Tümceler açısından değerlendirmek gerekirse, EÖ-İçi Özne Varsayımı'na göre eylemin içsel (nesne) ve dışsal (özne) üyeleri EÖ içinde üretilmekte ve tematik rollerini burada almaktadır. Ancak, eylemin dışsal üyesi olan özne, Durum (yalın Durum) eşlemek için bulunduğu konumdan ÇÖ'nün GÖS konumuna taşınmaktadır.⁶ Genel olarak

⁶ Ayrık-ÇEK Varsayımı (Split-INFL Hypothesis)'na göre, özne yalın Durum eşlemek için Zaman Öbeği'nin (ZÖ) GÖS konumuna taşınmaktadır.

bilindiği üzere GÖS konumu özellik eşleme için gereken taşımanın gerçekleştiği konumdur.

Benzer bir yapılanmanın AÖ içinde de gerçekleştiği ileri sürülmektedir. Tamlama yapılarının öznesi niteliğindeki tamlayanın AÖ'nün GÖS konumunda, tamlanan konumundaki birimin ise *tümleç* (complement) konumunda üretilmesi, dolayısıyla da üye yapısı açısından hiyerarşik bir yapılanma sergilemesi söz konusudur.⁷

2.4. BelÖ'nün Varlığına Yönelik Kanıtlar

2.4.1. Biçimbilimsel Kanıt

Bağlama İlkeleri, denetleme ve üye yapısı yönünden benzerlikler AÖ-tümce arasındaki paralelliği bir ölçüde ortaya koymuştur. Ancak, BelÖ Varsayımı'na temel oluşturan sav AÖ'lerin de tümceler gibi benzer işlevsel öbekler içerdiğidir. Abney (1987) çeşitli dillerde tamlama yapıları içerisinde tamlayan ve tamlanan arasında kişi-sayı yönünden bir Uyum olduğu noktasına dikkat çekmiştir. Dolayısıyla, AÖ'ler ile tümceler arasında yapısal paralelliği biçimbilimi boyutunda örnekleyen özellik Uyum'dur. Adcıl Uyum diyebileceğimiz bu yapı, bazı dillerde eylemcil Uyum ile benzerlik göstermektedir. Örneğin; bir Eskimo dili olan Yup'ik bu özellikleri yansıtan bir dildir:

- (19) a. angute-m kiputa-a-a-Ø 'the man bought it'
man-ERG buy-OM-SM

⁷ Ancak, çeşitli çalışmalarda AÖ içindeki üyelerin mutlaka bu şekilde üretildiği konusuna karşı çıkılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bernstein (2001: 541). Ayrıca, tamlama yapıları Yunanca gibi dillerde '*Odak Öbeği*' (Focus Phrase) işlevsel ulamıyla açıklanmaya çalışılmıştır. (bkz. Ntelitheos, 2002).

- b. angute-m kuiga-Ø ‘the man’s river’
man-**ERG** river-SM
- (20) a. angute-t kiputa-a-t ‘the men (pl.) bought it’
b. angute-t kuiga-t ‘the men’s (pl.) river’
- (21) a. angute-k kiputa-a-k ‘the men (du.) bought it’
b. angute-k kuiga-k ‘the men’s (du.) river’
- (Abney, 1987: 28)

Örneklerde de görüldüğü gibi 19, 20 ve 21(a)’da özne ve yüklemcil öge arasında söz konusu olan eylemcil Uyum biçimbirimleri, sırasıyla 19, 20 ve 21(b)’deki tamlanan ve tamlanan arasındaki Uyum biçimbirimleriyle aynıdır.

Yup’ik dilinde AÖ’ler ile tümceler arasındaki tek benzerlik Uyum biçimbirimleri değildir. Ana tümcenin öznesi ve tamlama yapılarındaki özne aynı Durum biçimbirimini (ergative: etkilemeli/kılıcı Durum) alarak bu paralelliği bir kez daha ortaya koymaktadır.

Abney (1987)’de ana tümcenin öznesine Durum biçimbiriminin Uyum aracılığıyla yüklendiği savı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, tümcede özne-yüklemcil öge arasındaki kişi-sayı Uyumunun gerçekleştiği Ç (INFL) özneye Durum yükleyen birimdir. Benzer şekilde, tamlama yapısında tamlayan konumundaki birime Durum yükleyen de AÖ içindeki Uyum’dur. Sadece işlevsel birimlerin Uyum ulamını barındırdığı savından hareketle de Abney, AÖ içinde Ç benzeri bir işlevsel ulam olduğunu ileri sürmüştür.

Ayrıca, Yup’ik dilinde görülen paralelliklere Macarcada da rastlanmaktadır. Tek fark bu dilde ana tümcenin öznesi ve tamlayan konumundaki öznenin yalın Durum almasıdır:

- (22) a. az en vendeg-e-**m**
the **I-NOM** guest-possd-**1s**
‘my guest’
- b. a te vendeg-e-**d**
the **you-NOM** guest-possd-**2s**
‘your guest’
- c. (a) Mari vendeg-e- **Ø**
(the) **Mary-NOM** guest-possd-**3s**
‘Mary’s guest’

(Abney, 1987: 32)

Adcıl Uyum açısından dikkat çeken bir diğer dil ise Türkçedir. Türkçe tamlama yapılarında da tamlayan ve tamlanan arasında kişi-sayı Uyumu söz konusudur:

(23) Adcıl Uyum

ben-im el-(i)m	ben-im araba-m	1.tekil kişi - m
sen-in el-(i)n	sen-in araba-n	2. tekil kişi - n
o-(n)-un el-i	o-(n)-un araba-(s) ₁	3. tekil kişi - I
biz-im el-(i)-miz	biz-im araba-mız	1. çoğul kişi - mIz
siz-in el-(i)-niz	siz-in araba-nız	2. çoğul kişi - nIz
onlar-ın el-ler-i/el-i	onlar-ın araba-lar-ı/araba-(s) ₁	3. çğl kişi - IArI/-I

Ancak Türkçede adcıl Uyum ve eylemcil Uyum biçimbirimleri birbirinden farklıdır:

(24) Eylemcil Uyum⁸

I. Tür

ben gel-(i)yor-um	1. tekil kişi – Im
sen gel-(i)yor-sun	2. tekil kişi – sIn
o gel-(i)yor-Ø	3. tekil kişi – Ø
biz gel-(i)yor-uz	1. çoğul kişi – Iz
siz gel-(i)yor-sunuz	2. çoğul kişi – sInIz
onlar gel-(i)yor-lar/gel-(i)yor- Ø	3. çoğul kişi – IEr/-Ø

II. Tür

ben gel-di-m	1. tekil kişi – m
sen gel-di-n	2. tekil kişi – n
o gel-di- Ø	3. tekil kişi – Ø
biz gel-di-k	1. çoğul kişi – k
siz gel-di-niz	2. çoğul kişi – nIz
onlar gel-di-ler/gel-di- Ø	3. çoğul kişi – IEr/- Ø

Türkçe açısından diğer bir fark ise ana tümcenin öznesinin yüklendiği Durum (yalın Durum) ile tamlayan konumundaki öznenin yüklendiği Durumun (tamlayan Durumu) farklı olmasıdır. Bununla birlikte, gerek adıl ve eylemcil Uyum biçimbirimlerinin farklı olması gerekse öznelerin farklı Durum biçimbirimleri yüklenmesi nedeniyle AÖ'ler ile tümce arasındaki paralelliğin bu anlamda gözlemlenmemiş olması, Türkçe tamlama yapılarında işlevsel bir ulam olmadığını göstermez.

⁸ Türkçe açısından burada ele alınan eylemcil Uyum sınıflaması Kornfilt (1996)'da ele alınan sınıflandırmadır. Bunun dışında, emir ve istek kipinin çekimlenmesinde farklı paradigmlar olduğu da gözlenmektedir.

Bu noktada, Kornfilt (1984) tamlayan Durumunun da Uyum aracılığıyla yüklendiğini belirtmektedir. Buna göre, tamlayan Durumu varsa mutlaka Uyum vardır, AÖ içinde Uyum varsa da mutlaka tamlayan Durumu yüklemektedir:

(25) pasta-nın bir parça-sı

(26) pasta-dan bir parça

(27) *pasta-nın bir parça

(28) *pasta-dan/Ø bir parça-sı

Özet olarak, AÖ'ler içinde Uyum'un olması, Uyumun yansıtılacağı bir konum olmasını da gerektirir. Dolayısıyla, tümceler gibi AÖ'ler de sözdizimine işlevsel bir ulam aracılığıyla yansımaktadır. Söz konusu işlevsel ulam ise BelÖ'dür. Bu noktadan hareketle, alanyazında ÇÖ ile BelÖ arasında bir paralellik olduğu ileri sürülmüştür (IP/DP parallelism).

2.4.2. Sözdizimsel Kanıt

Bilindiği üzere GÖS konumları taşımanın gerçekleştiği konumlardır. Örneğin, soru yapılarında İngilizcede ne-soru sözcükleri TümÖ'nün GÖS konumuna taşınmaktadır. Özne ise yalın Durum eşlemek için ÇÖ'nün (ya da minimalist terminolojiyle ZÖ'nün) GÖS konumuna taşınmaktadır.

Alanyazınındaki çeşitli çalışmalarda, bazı dillerde AÖ içinde de benzer bir taşıma gerçekleştiği ortaya konmuştur. Örneğin, Bernstein (2001) İtalyancada bu tür bir taşımanın söz konusu olduğunu gösteren örneklere yer vermektedir:

(29) a. il mio Gianni

the my Gianni

b. Gianni_i mio t_i

Gianni my

(Bernstein, 2001: 546)

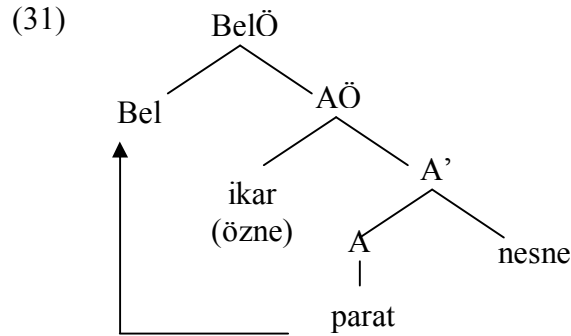
Benzer şekilde, Bernstein İbraniceden sunduğu örneklerle de tamlama yapısındaki başın daha üst bir konuma taşındığını örneklemektedir:

(30) parat ikar

cow farmer

‘a farmer’s cow’

İbranicede tamlayan yapılarında önce baş konumundaki ad, sonra *tamlayan* yer almaktadır. Ancak, Bernstein (2001)’de belirtildiği şekliyle bu yapı bir taşıma sonrasında ortaya çıkan yapıdır:

(Bernstein, 2001: 555)

Rumencede de AÖ içinde benzer bir taşıma söz konusudur:

(32) a. báiat_i-ul sárac t_i

boy-the poor t

‘the poor boy’

b. acest sárac báiat

this poor boy

(Zamparelli, 2000: 21)

Zamparelli (2000)'de belirtildiği şekliyle, Rumencede AÖ sıfattan sonraki konumda üretilmektedir. 32(b)'de olduğu gibi gösterimselle birlikte kullanılan 'báiat' AÖ'sü üretildiği konumda bulunmaktadır. Ancak, tanımlık ile birlikte kullanıldığında sözkonusu AÖ 32(a)'da görüldüğü gibi üretildiği konumdan yukarı taşınmaktadır.

Yukarıda sunulan tüm bu örnekler bu dillerde AÖ içinde taşıma gerçekleştiğini göstermektedir. Bu durumda, taşıma varsa taşımanın yapılabileceği konum da vardır. Bu konum BelÖ'nün GÖS konumudur. Dolayısıyla, AÖ-içi taşımalar (N-to-D movement/N-to-D raising) BelÖ işlevsel ulamının varlığına yönelik önemli bir sözdizimsel kanıttır.

Bu noktada, BelÖ'nün GÖS konumu BelÖ içi taşımalarda bir *kaçış noktası* (escape hatch) olarak değerlendirilmiştir. Bernstein (2001)'de belirtildiği şekliyle, ÇÖ'nün GÖS konumu bir Üye konumuyken (Ü-konumu), TümÖ'nün ve BelÖ'nün GÖS konumu birer Üye' konumudur (Ü'-konumu). İtalyanca, İbranice vb. gibi dillerde AÖ içinde taşımanın gerçekleştiği konum, bir başka ifadeyle *konma noktası* (landing site) BelÖ'nün GÖS konumudur. Bu yönüyle BelÖ'nün aslında ÇÖ değil, TümÖ'ye benzediği ileri sürülmüştür (CP/DP parallelism).

2.4.3. Anlambilimsel Kanıt

Alanyazında adların yüklemcil nitelikte olduğu öne sürülmüştür. Longobardi (1994) ise yüklemcil nitelikteki birimlerin üye konumlarında bulunamadıklarını, üye konumunda bulunmak için AÖ'lerin gönderimsellik yüklenmiş olmaları gerektiğini ortaya koymuştur.

İngilizce açısından değerlendirildiğinde, tanımlıklar AÖ'lere gönderimsellik değeri kazandıran birimlerdir. Bu nedenle de Bel konumu gönderimselliğin kodlandığı konum olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, gönderimsellik yüklenmiş olma BelÖ işlevsel ulamı açısından anlambilimsel bir kanıt niteliği taşımaktadır.

Gönderimsellik sonraki bölümlerde ayrıntılı bir şekilde tartışılacağı için burada kısaca ele alınmıştır.

2.5. BelÖ Varsayımı'nın Kuramsal Avantajları

Daha önce de belirtildiği gibi, işlevsel ulamlara yönelik çözümlemeler önceleri eylemcil alana uygulanmaktaydı. Ancak, BelÖ Varsayımı bu çözümlemenin adcıl alana da uygulanmasını mümkün kılmıştır. Öte yandan, Evrensel Dilbilgisi açısından kuramlar genelleştirilebilen ve kapsayıcı nitelikte olmalıdır. Dolayısıyla, söz konusu varsayım kuram-içi tutarlılık sağlamıştır.

Ayrıca, gerek belirleyicilerin gerekse tamlayan konumundaki ögenin gösterimi ile ilgili olarak ortaya çıkan kuramsal sorunlar, BelÖ işlevsel ulamının kabul edilmesiyle ortadan kalkmıştır. Bu doğrultuda, belirleyiciler tam yansıma oluşturan bir öbek değil, 'baş' niteliğindedir ve kendi öbeklerini kurmaktadır. Tamlayan konumundaki öge ise BelÖ'nün GÖS konumunda yer almaktadır.⁹

⁹ Ancak, Türkçe tamlama yapıları incelendiğinde daha farklı bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Buna göre; tamlayan, BelÖ'nün GÖS konumunda değil, UÖ'nün GÖS konumunda yer almaktadır. Bu konu, 5. Bölüm'de ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

3. BÖLÜM: TANIMLIKLARI OLMAYAN DİLLERDE BELÖ VARSAYIMI

3.1. Tür Değiştirme

BelÖ Varsayımı'nın ortaya atılması ile birlikte AÖ'lerin içyapısı daha ayrıntılı bir şekilde incelenmeye başlanmıştır. İngilizce örneklem üzerinde yapılan çalışmalardan yola çıkılarak, İngilizce gibi tanımlıkları olan dillerde BelÖ'nün başı konumunda yer alan belirleyicilerin öbek içinde ne tür bir rol üstlendiğine yönelik araştırmalar diğer dillerde yapılan çalışmalarda belirleyici olmuştur.

Alanyazında eylemler, sıfatlar ve adlar gibi sözlüksel ulamların içsel olarak yüklemcil nitelikte olduğu kabul görmüştür. Bir başka ifadeyle, sözlüksel ulamlar *önerme* (proposition) niteliğindedir. Bu nedenle, AÖ'lerin üye konumlarında bulunabilmeleri için *tür değiştirme* (type shift) gerektiği öne sürülmüştür (Abney, 1987; Longobardi, 1994; Ritter, 1991; Stowell, 1991). Üye konumu ise Durum yüklemenin yapılabildiği konumdur. Yalın Durum'un yüklendiği 'GÖS,ÇÖ' (SpecIP) ve belirtme Durumu'nun yüklendiği 'eÖ'nün ikinci GÖS'ü' birer üye konumudur (Hornstein, Nunes ve Grohmann, 2005).

Benzer şekilde, Partee (1987) AÖ'lerin üye konumlarında bulunabilmesi için *tür-değiştiriciler* (type-shifter) ile birlikte sunulması gerektiğini öne sürmüştür. Bu doğrultuda, AÖ'lerin tür değiştirmesine yönelik iki yöntem ortaya konmuştur. Buna göre, adlar ya *örtük tür-değiştiriciler* (covert type-shifter) ya da belirleyiciler gibi açık biçimbirimler aracılığıyla tür değiştirmektedir. Bu noktada, söz konusu yöntemler açısından diller farklılık göstermektedir. Örneğin, belirleyici görevinde açık biçimbirimleri olmayan Rusçada AÖ'lerin örtük tür-değiştiriciler aracılığıyla üye konumlarında bulunabildiği ileri sürülmektedir (Öztürk, 2004).

İngilizcede ise AÖ'lerin üye konumlarında bulunabilmesi açık biçimbirimler aracılığıyla gerçekleşmektedir:

(33) a) *He is doctor.

b) He is a doctor.

(33)'te görüldüğü gibi İngilizcede sayılabilir tekil AÖ'lerin üye konumunda yer alabilmesi bir belirleyici ile birlikte sunulmasıyla mümkündür. Bir başka ifadeyle, İngilizce gibi dillerde belirleyiciler AÖ'lerin üye konumlarında bulunmasını sağlayan *tür-değiştirici* niteliğindedir. Dolayısıyla, belirleyicilerin AÖ içinde sözdizimsel bir rolü söz konusudur.

Ayrıca, alanyazında AÖ'lerin üye konumlarında bulunabilmesi için iki koşul öne sürüldüğü görülmektedir:

- i) Durum yüklenmiş olması (Z ya da e aracılığıyla) (Chomsky, 1995)
- ii) Gönderimsellik yüklenmiş olması (açık ya da örtük Bel aracılığıyla) (Longobardi, 1994)

(Öztürk, 2004)

Görüldüğü gibi, üye konumunda bulunmanın koşullarından biri AÖ'nün Durum yüklenmiş olmasıdır. *Durum Süzgeci*'ne (Case Filter) göre, sesbilimsel olarak gerçekleşmiş her AÖ bir Durum yüklenmelidir (Chomsky, 1981). Durum Süzgeci ise *Görünürlük Koşulu* (Visibility Condition) ile bağlantılıdır. Buna göre, bir AÖ'nün ROL'ünün Mantıksal Biçim'de (MB) görünür olması, Durum yüklenmiş olması ile mümkündür (Chomsky, 1981). Üye konumunda bulunmanın diğer koşulu ise AÖ'lerin gönderimsellik yüklenerek tür-değiştirmesidir.

İngilizce üzerinden değerlendirmek gerekirse, AÖ'ler Durum özelliklerini ZÖ ya da eÖ ile eşlemekte, gönderimsellik özellikleri ise BelÖ aracılığıyla

yüklenmektedir.¹⁰ Dolayısıyla, İngilizce gibi belirleyici görevinde sözcükleri olan dillerde Bel, gönderimselliğin kodlandığı konum olarak kabul edilmektedir. Bu yönüyle belirleyiciler anlambilimsel bir rol de üstlenmektedir.

Sonuç olarak, yüklemcil nitelikteki AÖ'ler tür değiştirerek BelÖ niteliği kazanabilmekte, dolayısıyla da üye konumlarında bulunabilmektedir. Bu doğrultuda, tür değiştirerek üye konumlarında bulunabilenler BelÖ, bu konumlarda bulunamayanlar ise AÖ olarak nitelendirilmiştir. AÖ'ler yüklemcil niteliktedir çünkü Durum ve gönderimsellik yüklenmemişlerdir. Dolayısıyla, dillerde *AÖ/BelÖ* ayrımından bahsetmek mümkündür.¹¹

3.2. Adcıl Eşleme Değiştirgeni

Tanımlık içermeyen bazı diller üzerinde yapılan çalışmalarda *çıplak AÖ*'lerin (bare NP) de üye konumlarında bulunabildiği ileri sürülmüştür. Bu noktada, üye konumunda bulunma koşulları sorgulanmış ve bu koşulların her dil için geçerli olup olmadığı açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu sav BelÖ ulamının evrensel olmadığı yönündeki iddiaları da gündeme getirmiştir.

Bu noktadan hareketle, Chierchia (1998) *Adcıl Eşleme Değiştirgeni*'ni (Nominal Mapping Parameter) ortaya koymuş ve AÖ'lerin *üye* ya da *yüklemcil* olma ($[\pm \text{arg}] / [\pm \text{pred}]$) özellikleri doğrultusunda diller arası bir sınıflandırmaya gitmiştir.¹²

¹⁰ Alanyazında genel olarak öznenin yalın Durum özelliğini ZÖ'nün başı ile eşlediği, nesnenin belirtme Durumu özelliğini ise eÖ konumunda eşlediği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, çeşitli çalışmalarda eÖ'nün varlığı sorgulanmıştır. Ancak, bu çalışmada eÖ sayılacaktır.

¹¹ AÖ/BelÖ Ayrımı, 4. Bölüm'de Türkçe üzerinden yapılan tartışmalarda ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

¹² Söz konusu sınıflandırma, Öztürk (2004)'te belirtildiği şekliyle ele alınacaktır.

i) [+üye, -yüklemcil] diller (Çince gibi)

Bu gruptaki dillerde:

- Çıplak AÖ'ler üye konumlarında bulunabilmektedir.
- Tüm adların uzanımı *sayılamaz* (mass) niteliktedir ve adlar *tür*lere (kinds) gönderimde bulunmaktadır.
- Adlar çoğullanamaz çünkü çoğullama sayılamaz nitelikteki adlara uygulanamaz.
- Genel bir sınıflandırıcı sistemi (classifier system) vardır.

ii) [-üye, +yüklemcil] diller (Latin dilleri)

Bu tür dillerde:

- Çıplak AÖ'ler üye konumlarında bulunamaz çünkü tüm AÖ'ler yüklemcil niteliktedir.
- Çıplak AÖ'lerin üye konumlarında bulunabilmesi belirleyiciler aracılığıyla gerçekleşmektedir.
- Adlar Sayılabilir/Sayılamaz ayrımını (mass/count distinction) yansıtmaktadır.
- Sayılabilir/Sayılamaz ayrımı olduğu için çoğullama biçimbirimleri yalnızca sayılabilir adlar için söz konusudur.

iii) [+üye, +yüklemcil] diller (İngilizce, Rusça ve Slav dilleri gibi.)

Bu gruptaki dillerde:

- Sayılabilir/Sayılamaz ayrımı vardır. Sayılamaz adlar [+üye], sayılabilir adlar ise [+yüklemcil] niteliktedir.

- Sayılamaz adlar üye olabilirler, ancak sayılabilir adların üye konumlarında yer alabilmesi için belirleyiciler ya da tür-değiştiriciler ile birlikte sunulması gerekmektedir.
- Çoğul AÖ'ler üye konumlarında yer alabilmektedir.

(Öztürk, 2004)

Bu sınıflandırmada yer alan özellikler göz önüne alındığında, bazı dillerde AÖ'lerin içsel olarak [+üye] niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu noktadan hareketle, AÖ'lerin üye konumlarında bulunabilmesi için tüm dillerin işlevsel bir ulam gerektirmediği ileri sürülmüştür. Bir başka ifadeyle, bazı dillerde AÖ'lerin içsel olarak [+üye] niteliğinde olduğu yönündeki sav nedeniyle BelÖ işlevsel ulamının evrensel olmadığı öne sürülmüştür.

Ancak, Adcıl Eşleme Değiştirgeni'nin kabul edilebilirliği sorgulanır niteliktedir. Örneğin, alanyazında Korece ve Çince gibi dillerde tanımlık görevinde birimler olmamasına rağmen çıplak AÖ'lerin üye konumlarında bulunabildiğine değinilmiştir. Bu durum, bu dillerde AÖ'lerin içsel olarak [+üye] niteliğinde olmasıyla değil, çıplak AÖ'lerin yüklemcil nitelikte olup, üye konumuna *boş belirleyici* (null determiner) aracılığıyla yansması doğrultusunda açıklanmıştır. Dolayısıyla, tanımlık içermeyen bu dillerde de BelÖ işlevsel ulamının olduğu, ancak İngilizceden farklı olarak bu öbeğin başının sesbilimsel olarak boş olduğu ileri sürülmüştür.¹³ Ayrıca, Çince, Japonca, Korece gibi çeşitli dillerde AÖ üzerinde başka işlevsel ulamlar olduğu da ortaya konmuştur.

¹³ Öztürk (2004), Türkçenin bu sınıflandırmaya uymadığını ve Türkçede *soyut Bel'i* (abstract D) motive eden herhangi bir şey bulunmadığını ileri sürmektedir. Ancak, bu çalışmada Türkçede BelÖ'nün varlığı ortaya konacak ve bu öbeğin başının sesbilimsel olarak *boş* (empty) olduğu ileri sürülecektir.

Sonuç olarak, AÖ/BelÖ ayrımını yansıtan diller incelendiğinde AÖ'lerin üye konumlarında bulunabilmesi için *gönderimsellik* ve *Durum yüklenmiş* olması gerekmektedir. AÖ'ler bu koşulları yerine getirerek BelÖ niteliği kazanmakta ve üye konumlarında bulunabilmektedir.¹⁴

Daha önce de belirtildiği üzere, İngilizce gibi tanımlık içeren dillere yönelik değerlendirmeler farklı dillerdeki incelemelerde de belirleyici olmuştur. Dolayısıyla, tanımlık görevinde birimler içermeyen dillerde AÖ'lerin nasıl bir yapılanma sergilediği, BelÖ-Çözümlemesinin bu diller için geçerli olup olmadığı alanyazında oldukça tartışılmış bir konudur. Tanımlıkları olmayan dillerde yalnızca gönderimselliğin nasıl kodlandığı değil, BelÖ Varsayımı'nın ortaya çıkışında sunulan kanıtların bu dillerde de olup olmadığı araştırılmıştır.

Bu noktada, tanımlık içermeyen Japonca, Çince ve Korece gibi dillerin genel özelliklerine ve bu dillerde AÖ'lerin nasıl bir yapılanma sergilediğine yer verilecektir. Alanyazındaki çalışmalar ışığında, bu dillerin Adcıl Eşleme Değiştirgeni ve BelÖ Varsayımı'na uyup uymadığı değerlendirilecektir.

3.3. Japonca

Baş-son dillerden biri olan Japonca, tanımlık içermeyen bir dildir. Chierchia (1998)'da sunulan tipolojiye göre Japonca [+üye, -yüklemcil] diller arasında yer almaktadır. Bu doğrultuda, Japoncada tüm adların sayılamaz nitelikte olduğu ve çoğullama biçimbiriminin olmadığı öne sürülmüştür. Ayrıca, bu dilde genel bir sınıflandırıcı sistemi vardır (Furuya, 2008; Öztürk, 2004; Watanabe, 2006).

¹⁴ Daha önce de belirtildiği gibi, AÖ/BelÖ Ayrımı 4. Bölüm'de ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Bu çerçevede, üye konumunda bulunmanın şartları tekrar tartışılacaktır.

Alanyazında sınıflandırıcı sisteminin, çoğullama biçimbirimi olmayan dillerde gözlemlenen bir olgu olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca, çoğullama biçimbirimi olmayan dillerde sayılabilir/sayılamaz ayrımının olmadığı da belirtilmiştir. Ancak, Watanabe (2006) çoğullama biçimbirimi içeren bazı dillerde olduğu gibi (örneğin, İngilizce), sınıflandırıcı sisteminin de sayılabilir/sayılamaz ayrımını yansıttığını ileri sürmektedir. Bir başka ifadeyle, [+üye, -yüklemcil] grubundaki diğer dillerden farklı olarak Japonca sayılabilir/sayılamaz ayrımını sergilemektedir. Ayrıca, Watanabe (2006)'da belirtildiği şekliyle sınıflandırıcılar yalnızca sayılabilir adlarla kullanılabilmektedir.¹⁵ Sayılamaz adların sınıflandırıcılarla birlikte kullanılamaması nedeniyle yukarıda sunulan tipolojiden farklı olarak Japoncada genel bir sınıflandırıcı sisteminin varlığından bahsedilemediği ileri sürülmektedir. Watanabe, çoğullama biçimbirimi olmayan Japoncada sınıflandırıcıların bu işlevi, yani *sayma birimi* (counting unit) işlevini üstlendiğini belirterek, #Ö'nün başını (#) sayı bilgisinin kodlandığı konum olarak nitelendirmektedir.¹⁶ Bir başka ifadeyle, sınıflandırıcılar #Ö'nün başı konumundadır. Sayılar ise bu öbeğin GÖS konumunda yer almaktadır.¹⁷

¹⁵ Kim (2003)'te belirtildiği şekliyle; alanyazında genel olarak sınıflandırıcı sistemi olan dillerde adların sözlükçe de sayılamaz nitelikte olduğu ve bu nedenle bu tür dillerde çoğullama biçimbirimini olmadığı ileri sürülmüştür. Chierchia (1998)'deki yaklaşıma göre sayılabilir ve sayılamaz adlar arasındaki fark, sayılabilir adların sözlükçe de tekil, sayılamaz olanların ise sözlükçe de zaten içsel olarak çoğul nitelikte olmasıdır. Sayılabilir adlar tekil varlıklara gönderimde bulunduğu için bu adların çoğul varlıklara gönderiminde çoğullama biçimbirimine gereksinim duyulmaktadır. Ancak, bu dillerde çoğullama biçimbirimi yoktur. Çoğullama işlevini sınıflandırıcılar üstlenmektedir. Bu nedenle, sınıflandırıcılar yalnızca sayılabilir adlarla kullanılabilmektedir. Sayılamaz adlar ise sözlükçe de zaten çoğul nitelikte olduğu için bu adların çoğullanması söz konusu değildir.

Ancak, Watanabe (2006)'ya benzer şekilde, Kim (2003) çalışmasında bu tür dillerde adların mutlaka sayılamaz nitelikte olmadığını belirtmektedir. Bir başka ifadeyle, sınıflandırıcı sistemi olan dillerde de sayılabilir/sayılamaz ayrımının olduğunu ileri sürmektedir. Kim (2003) bu değerlendirmelerinde Korece'den yola çıkmaktadır.

¹⁶ Watanabe (2006), AÖ ile # arasında Uyum olduğunu belirtmektedir (bkz. Watanabe, 2006: 254).

¹⁷ Bilindiği üzere, GÖS konumunda bulunabilen birimler *öbeks*el (phrasal) niteliktedir. Watanabe (2006)'da sayıların öbeks el nitelikte olduğu, 'en az 3 kitap' gibi birimlerin varlığıyla ortaya konmaktadır (bkz. Watanabe, 2006: 253).

Sonuç olarak Watanabe, Japoncanın Adcıl Eşleme Değiştirgeni’nde belirtilen tipolojiye uymadığını ileri sürmektedir. Söz konusu çalışmada, aynı zamanda, gönderimselliğin kodlandığı BelÖ işlevsel öbeğinin varlığı da kabul edilmekte, ancak Japoncada bu işlevde bir birim olmaması nedeniyle bu öbeğin başının *soyut Bel* (abstract D) olduğu ileri sürülmektedir.¹⁸ Ayrıca, Watanabe (2006) ve Furuya (2008) Japoncada öbek içinde gözlemlenen taşımalarda BelÖ’nün GÖS konumunun bir *kaçış noktası* niteliğinde olduğunu ileri sürmüştür.¹⁹

Ayrıca, Watanabe (2006), sınıflandırıcıların ancak sayılarla birlikte kullanılabildiğine dikkat çekmiş ve ‘*sayı+sınıflandırıcı*’ şeklindeki yapıların öbek içinde çok farklı konumlarda bulunabildiğini ortaya koymuştur:

(34) a. John-wa hon **san-satsu**-o katta.

John-top. book 3-cl-acc bought

‘John bought three books.’

b. John wa **san-satsu**-no hon-o katta.

c. John-wa hon-o **san-satsu** katta.

d. John-wa **san-satsu** hon-o katta.

(Watanabe, 2006: 244)

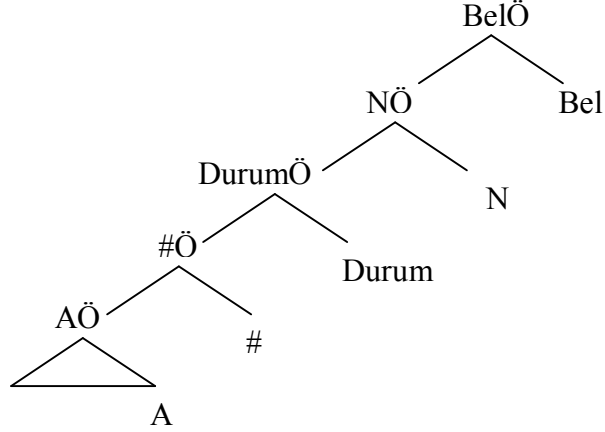
Watanabe, (34)’te görüldüğü gibi, öbek içinde çeşitli taşımaların olması için bu taşımaların gerçekleştiği konumların var olması gerektiğine işaret etmektedir. Bu

¹⁸ Watanabe (2006) ve Furuya (2008)’de soyut Bel, belirlilik ve özgüllüğün kodlandığı konum olarak ele alınmıştır. Ayrıca, Furuya (2008), Japoncada tanımlıkların olmamasının sözdizimsel ya da anlambilimsel bir değiştirgen olmadığını, bunun belirleyici sistemi içindeki biçimbilimsel nedenlerden kaynaklandığını ileri sürmektedir.

¹⁹ Ayrıca, söz konusu taşımının [+belirli] nitelikteki AÖ’lerde olduğu ileri sürülmüştür.

noktadan hareketle, AÖ'ler üzerinde #Ö²⁰, Durum Öbeği (DurumÖ), Niceleyici Öbeği (NÖ) ve BelÖ işlevsel ulamlarının varlığını ortaya koymaktadır:

(35)

(Watanabe, 2006: 252)

Tüm bu özellikler nedeniyle Japonca, Adcıl Eşleme Değiştirgeni'nde ele alınan [+üye, -yüklemcil] dillerden farklıdır. Bir başka ifadeyle, Japoncada adlar yüklemcil niteliktedir ve gönderimsellik yüklenerek üye konumunda bulunabilmektedir. Bu noktada, tanımlık görevinde biçimbirimleri olmayan Japoncada *soyut Bel* AÖ'lerin üye konumunda bulunmasını sağlamaktadır. Özetle, tanımlıkları olmamasına rağmen Japonca BelÖ işlevsel öbeğini sergileyen bir dildir.

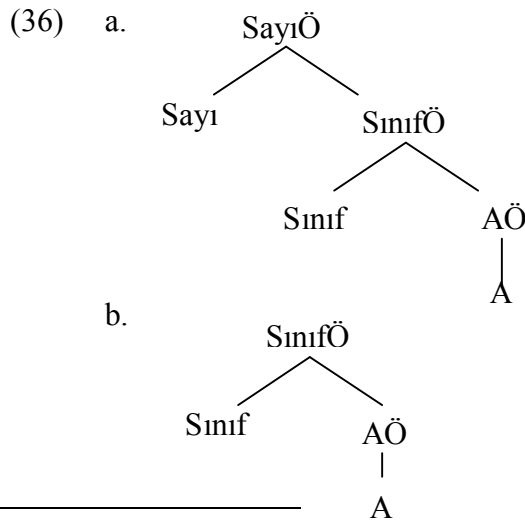
3.4. Çince

Yalınlayan (isolating) bir dil olan Çince tanımlık içermeyen dillerden bir diğeridir. Adcıl Eşleme Değiştirgeni'ne göre Çince [+üye, -yüklemcil] grubundaki dillerden biri olarak ele alınmıştır. Daha önce de bahsedildiği gibi, bu gruptaki dillerden biri olarak Çincede sayılabilir/sayılamaz ayrımı yoktur çünkü tüm adlar sayılamaz niteliktedir. Sayılamaz nitelikte olmaları nedeniyle adların çoğullanması mümkün

²⁰ Watanabe (2006) sınıflandırıcıların yalnızca sayılarla birlikte sunulmasından hareketle, Sayı Öbeği ve Sınıflandırıcı Öbeğini tek bir öbek düzleminde ele almış ve bunu '#Ö' olarak göstermiştir.

değildir. Yani, Çincede çoğullama biçimbirimi söz konusu değildir. Bu dilin en belirgin özelliklerinden biri de genel bir sınıflandırıcı sisteminin olmasıdır. Ayrıca, bu gruptaki dillerde AÖ'lerin içsel olarak [+üye] niteliğinde olduğu, bu nedenle BelÖ gibi işlevsel bir ulamın olmadığı ve çıplak AÖ'lerin de üye konumlarında bulunduğu ileri sürülmüştür. (Furuya, 2008; Öztürk, 2004; Watanabe, 2006).

Bununla birlikte, Jo (2000)'de belirtildiği şekliyle çeşitli çalışmalarda çıplak AÖ'lerin üye konumunda bulunmasını sağlayan soyut bir işlemcinin varlığı öne sürülmüştür. Söz konusu çalışmalarda Mandarin ve Kanton lehçesinde (Cantonese) çıplak AÖ'lerin hem [-belirli] hem de [+genel] anlamlı okumasının olduğu, [-belirli] okumayı alan çıplak AÖ'lerin ise e-ardı konumla sınırlı olduğu ileri sürülmektedir.²¹ Bununla birlikte, Mandarin'de çıplak AÖ'lerin [+belirli] okuma da alırken, Kanton'da sınıflandırıcı ile birlikte kullanılan AÖ'lerin [+belirli] okumasını aldığı belirtilmektedir. Ayrıca, sayılarla birlikte kullanılan AÖ'lerin her iki dilde de [-belirli] okumasını almasından hareketle, [-belirli] okuma alan çıplak AÖ'ler ve sınıflandırıcı ile birlikte kullanılan AÖ'lerin aslında Sayı Öbeği ya da Sınıflandırıcı Öbeği (SınıfÖ) olduğu ortaya konmaktadır. Bu öbeklerin başı ise boştur:

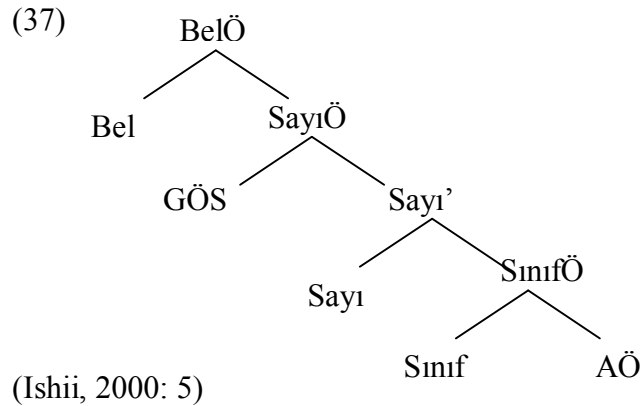

²¹ Mandarin ve Kanton, bazı çalışmalarda Çince'nin iki lehçesi olarak ele alınmaktadır. Ancak, konuşucularının birbirini tam olarak anlayamaması nedeniyle bazı çalışmalarda iki farklı dil olarak da ele alınmaktadır.

(Jo, 2000: 435)

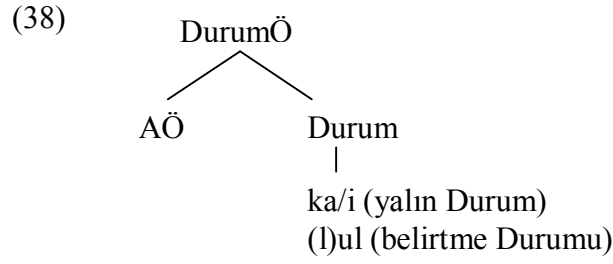
36(a)'daki gösterim [-belirli] AÖ'leri, 36(b)'deki gösterim ise [+belirli] AÖ'leri göstermektedir. Bu noktadan hareketle de bu iki Çin lehçesinde çıplak AÖ'lerin aslında çıplak olmadığı, SayıÖ ve SınıfÖ işlevsel ulamlarıyla sözdizimine yansıdığı ileri sürülmüştür. Dolayısıyla da tanımlıkları olmayan Çince sayıların ve sınıflandırıcıların AÖ'lerin üye konumunda bulunmasını sağladığı öne sürülmüş, Çince'nin Adcıl Eşleme Değiştirgeni'nde ele alınan [+üye, -yüklemcil] nitelikteki dillerden olmadığı ortaya konmuştur.

Bununla birlikte, Ishii (2000) Çince BelÖ işlevsel ulamının varlığını ileri sürmekte, bu öbeğin başının sesbilimsel olarak gerçekleşmediğine işaret etmektedir:

3.5. Korece

Tanımlık içermeyen dillerden biri olan Korecede ise Durum biçimbirimlerinin AÖ'lerin üye konumunda bulunmasını sağlayan bir tür-değiştirici niteliğinde olduğu öne sürülmüştür (Jo, 2000). Baş-son bir dil olan Korecede Durum biçimbirimleri ada sonek olarak eklenmektedir. Durum biçimbirimlerinin bu işlevi dolayısıyla, Jo (2000), AÖ'lerin üzerinde DurumÖ işlevsel ulamının olduğunu ileri sürmüştür:

(Jo, 2000: 437)

Osawa (1998)'e göre bir dilde Durum biçimbirimlerinin ortaya çıkışı tanımlıkların yok olmasıyla olası olmaktadır.²² Dolayısıyla, alanyazında tanımlık içermeyen bir dilde Durum biçimbirimlerinin AÖ'lere gönderimsellik değeri yüklemesi beklenen bir durum olarak kabul görmüştür.²³

Bu doğrultuda, Öztürk (2004)'te gönderimselliğin kodlanması açısından diller arasında bir sınıflandırmaya gidildiği gözlenmektedir:

- (39) Hem tanımlıkları hem de Durum biçimbilimi olan diller: Macarca
Tanımlıkları olmayan ancak Durum biçimbilimi olan diller: Türkçe
Tanımlıkları olan ancak Durum biçimbilimi olmayan diller: İngilizce
Ne tanımlıkları olan ne de Durum biçimbilimi sergileyen diller: Çince
(Öztürk, 2004: 2)

Ancak, Çince sınıflandırıcıların, Korecede Durum biçimbirimlerinin gönderimsellik kodladığı iddialarına rağmen, bu dillerde BelÖ işlevsel ulamının varlığı çeşitli dilbilimciler tarafından kabul edilmektedir. Çince olduğu gibi Korecede de BelÖ'nün başı sesbilimsel olarak gerçekleşmemektedir.

²² Osawa (1998), Eski İngilizcede BelÖ olmadığını, tanımlık sisteminin bu dilde daha sonra ortaya çıktığını belirtmektedir.

²³ Ancak, Macarcada hem tanımlık sistemi hem de Durum biçimbiliminin olduğu, Çince ise bunların ikisinin de olmadığı göz önüne alınca bu tür bir iddianın bütün diller için geçerli olduğu sorgulanabilir niteliktedir. Bu iddia karşısında Türkçenin nasıl bir görünüm sergilediği ise 4. Bölüm'de incelenecektir.

Özet olarak, tanımlıkları olmayan söz konusu dillerde yapılan çalışmalar bu dillerde AÖ'lerin gönderimselliğini etkileyen farklı birimler olduğunu ortaya koymuştur. Bununla birlikte, bu dillerde de BelÖ'nün gönderimselliğin kodlandığı konum olduğu öne sürülmüştür. Ancak, bu dillerde Bel sesbilimsel olarak gerçekleşmemektedir. Ayrıca, bu çalışmalar yalnızca BelÖ değil, AÖ üzerinde başka işlevsel ulamlar olduğunu da ortaya koymaktadır.

3.6. Adcıl Eşleme Değiştirgeni Karşısında Türkçe

Tanımlık içermeyen bir dil olarak Türkçenin de Adcıl Eşleme Değiştirgeni karşısında nasıl bir yapılanma sergilediğine bu bölümde değinmek yerinde olacaktır.

Öncelikle, ilk gruptaki [+üye, -yüklemcil] diller açısından değerlendirmek gerekirse, Türkçede adlar genel olarak sayılabilir/sayılamaz ayrımını yansıtmamaktadır. Ayrıca, Türkçede çoğulluk biçimbilimsel olarak işaretlenmektedir. Sayılabilir/sayılamaz ayrımı olmadığı için tüm adlar çoğullama biçimbirimi (-lEr) alabilmektedir (Yaldır, 1999; Kechriotis, 2006).²⁴ Dolayısıyla, sayılamaz adların da çoğullanabildiği örneklerle rastalamak mümkündür:

(40) a. Su-**lar** kesildi.

b. Hava-**lar** ısındı.

Bu gruptaki dillerin bir diğer özelliği ise genel bir sınıflandırıcı sisteminin varlığıdır. Kechriotis (2006), Göksel ve Kerslake (2005), Kornfilt (1997) Türkçede yer alan '*tane, adet, salkım, demet*' vb. birimleri sınıflandırıcı olarak ele almaktadır.

²⁴ Türkçe alanyazınında çoğullama biçimbiriminin farklı işlevleri olduğuna da değinilmiştir. Örneğin, çoğullama biçimbirimi -lEr AÖ'lere her zaman çoğul anlamı katmamaktadır:

(i) Boğazlarım ağrıyor.

(ii) Bellerim koptu bu çantayı taşıırken.

Bazı kullanımlarda ise çoğullama biçimbirimi '*aile*' anlamı katmaktadır:

(iii) Dün Alilere gittik.

Ayrıntılı bilgi için bkz. Ketrez (2004).

²⁵ Ancak, Türkçede genel bir sınıflandırıcı sisteminin varlığı ileri sürülemez niteliktedir. Çünkü sınıflandırıcı sistemi içeren dillerde sınıflandırıcıların zorunlu olduğu, Türkçede ise bu birimlerin seçimlik olduğu görülmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere, Japoncada sınıflandırıcıların sayılarla birlikte kullanılması zorunludur. Ancak, Türkçede böyle bir zorunluluk yoktur:

(41) a. iki ekmek

b. iki tane ekmek

Ayrıca, Öztürk (2004) sınıflandırıcı sistemi içeren dillerde bu birimlerin adları *bireyselleştirici* (individue) nitelikte olduğunu, bir başka ifadeyle, sınıflandırıcıların birlikte kullanıldıkları AÖ'ye gönderimsellik değeri kazandırdığını belirtmektedir. Öte yandan, Türkçede '*tane, adet, salkım*' gibi birimlerin böyle bir işlevi yoktur. Bu birimler yalnızca '*sayı/miktar*' belirtmektedir.²⁶

Yine bu gruptaki dillerde çıplak AÖ'lerin üye konumunda bulunabildiği ileri sürülmüştür. Türkçe alanyazınında da çıplak AÖ'lerin üye konumunda bulunabildiğine değinilmiştir (Öztürk, 2004; Kechriotis, 2006):²⁷

(42) Çocuk ağladı.

Sonuç olarak, Türkçe ilk gruptaki diller arasında yer almamaktadır.

²⁵ Kechriotis (2006), bu birimlerin sınıflandırıcı görevinde olduğunu iddia ederek, Sınıflandırıcı Öbeği yapısını benimsemiştir.

²⁶ Türkçede sınıflandırıcı sisteminin olup olmadığı 5. Bölüm'de ayrıntılı bir şekilde tartışılacaktır.

²⁷ Bu çalışmalarda çıplak AÖ kavramıyla, açık olarak herhangi bir Durum biçimbirimi almamış ya da '*bir*' ile birlikte kullanılmamış AÖ'ler kastedilmektedir. Ancak, aşağıdaki örnekler incelendiğinde her çıplak AÖ'nün üye konumunda yer alamadığı gözlenmektedir:

i) Kitap düştü.

ii) Ali kitap okudu.

4. Bölüm'de Türkçede AÖ/BelÖ ayrımı olduğundan bahsedilecektir. Bu ayrım doğrultusunda ele alındığında (i)'deki 'kitap' AÖ'sü yalın Durum yüklenmiştir ve gönderimsellik kodlamaktadır. Bu nedenle de BelÖ niteliğindedir. (ii)'deki 'kitap' AÖ'sü ise EÖ sınırı içinde kaldığı için AÖ niteliğindedir. Bu konum bir üye konumu olmadığı için AÖ'nün Durum yüklenmesi söz konusu değildir ve söz konusu AÖ gönderimsellik taşımamaktadır.

Bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde, çıplak AÖ olarak adlandırılan bu AÖ'lerin gerek anlambilimsel gerek sözdizimsel açıdan farklı olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

İkinci gruptaki [-üye, +yüklemcil] diller açısından bakıldığında, Türkçenin tanımlık görevinde birimler içermemesi nedeniyle bu grupta yer alması da mümkün değildir.²⁸

Üçüncü gruptaki [+üye, +yüklemcil] dillerin özellikleri göz önüne alındığında, Türkçenin bu gruptaki diller arasında da yer almadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu dillerden farklı olarak Türkçede sayılabilir/sayılamaz ayrımı söz konusu değildir ve her iki türdeki adlar da üye konumlarında bulunabilmektedir.

Görüldüğü gibi, Türkçe, Adcıl Eşleme Değiştirgeni'nde belirlenen dil gruplarından hiç birine uymamaktadır. Benzer bir iddia, Öztürk (2004)'te de karşımıza çıkmaktadır. Öztürk'e göre Türkçe bu değiştirgene uymamaktadır. Ayrıca, Öztürk gerek belirli gerekse belirsiz tanımlık görevinde birimlerin olmaması nedeniyle Türkçede BelÖ işlevsel ulamının olmadığını da iddia etmektedir. Ancak, daha önce de belirttiğimiz gibi, tanımlık içermeyen dillerden biri olan Japonca'nın Adcıl Eşleme Değiştirgeni'ne uymamasına rağmen, BelÖ işlevsel ulamını yansıttığı ortaya konmuştur. Bir başka ifadeyle, dillerin bu değiştirgene uymaması ve tanımlık içermemesi o dillerde BelÖ işlevsel ulamının olamayacağı anlamına gelmemektedir. Pek çok çalışmada, BelÖ'nün tanımlık ulamının varlığından bağımsız olarak evrensel bir ulam olduğu ileri sürülmüştür.

Bu noktada, Türkçede AÖ'lerin nasıl bir yapılanma sergilediği ve BelÖ'nün Türkçe için de geçerli olup olmadığı konularının ayrıntılı bir şekilde tartışılması gerekmektedir.

²⁸ Türkçede tanımlık olup olmadığına yönelik tartışma 4. Bölüm'de sunulacaktır.

4. BÖLÜM: TÜRKÇEDE BELİRLEYİCİ ÖBEĞİ

4.1. Alanyazınında BelÖ

Daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere, farklı dillerde yapılan çalışmalarda BelÖ işlevsel ulamının tanımlık içermeyen dillerde de var olduğu, ancak daha farklı bir yapılanma sergilediği ortaya konmuştur. Bu doğrultuda, tanımlık gibi sözcüksel belirleyicileri olmayan bir dil olarak, Türkçenin de BelÖ Varsayımı'nın çıkış noktası olan İngilizceden daha farklı bir görünüm sergilemesi olasıdır.

Bilindiği üzere, tanımlıkların İngilizcede AÖ'lerin üye konumunda bulunmasını sağlaması dolayısıyla sözdizimsel, gönderimselliğin kodlanması açısından da anlambilimsel bir rolü vardır. Bu doğrultuda, Türkçede üye konumunda bulunmanın koşulları, gönderimselliğin nasıl kodlandığı, belirleyici işlevinde biçimbirimlerin olup olmadığı, varsa bu birimlerin AÖ içinde nasıl bir yapılanma sergilediği, dolayısıyla BelÖ Varsayımı'nın Türkçe için geçerli olup olmadığı oldukça tartışmalı bir konudur.

Ancak, Türkçe alanyazını incelendiğinde, uzunca bir süre pek çok çalışmada AÖ'nün içyapısı sorgulanmadan, BelÖ-Çözümlemesi'nin genel olarak varsayıldığı görülmektedir. Hatta bu çalışmaların bir kısmında *'bir'*in Türkçede belirsiz tanımlık işlevinde olduğu da iddia edilmiştir (Erguvanlı, 1984; Kornfilt, 1997; Göksel ve Kerslake, 2005). Ayrıca, gösterimsellerin (bu, şu, o) belirlilik kodlaması noktasından hareketle bunların da bir tür belirli tanımlık olabileceği de düşünülmüştür. Ancak, tanımlık işlevinde olduğu iddia edilen bu birimlerin baş-son bir dil olan Türkçede BelÖ'nün başı konumunda olması söz konusu değildir.

Ayrıca, yalnızca BelÖ'nün varlığı değil, AÖ içinde başka işlevsel öbeklerin olup olmadığı, varsa bu öbeklerin nasıl bir yapılanma sergilediği de Türkçe açısından yeterince tartışılmış bir konu değildir.

Öte yandan, son dönemde Türkçede yer alan AÖ'lerin gerek sözdizimsel ve anlambilimsel özellikleri gerek bilgi yapısı açısından nasıl bir yapılanma sergilediklerine yönelik çalışmaların sayısı artmıştır. Ancak yine de AÖ'lerin yapılanışı hakkında ortak bir çözümleme söz konusu değildir.

Alanyazındaki çalışmalara kısaca göz atıldığında AÖ'ler ile ilgili çeşitli iddialar olduğu görülmektedir:²⁹

Kornfilt (1984, 2003), Yaldır (1999) gibi çalışmalarda BelÖ işlevsel ulamının kabul edildiği görülmektedir. Ayrıca, Aygen (1999), Kornfilt (2003) ve Yüksek (2003)'te AÖ'ler üzerinde BelÖ ile birlikte *Durum Öbeği* (DurumÖ) işlevsel ulamının varlığı da ileri sürülmüştür.

Ayrıca, Çağrı (2004, 2005)'te ilgi tümcecikleri ve Durum biçimbirimleri üzerine yapılan incelemelerde BelÖ ulamının varlığı sorgulanmış ve kabul edilmiştir.

Kechriotis (2006)'da ise AÖ'ler üzerinde yalnızca BelÖ değil, *Sayı Öbeği* (SayıÖ) ve *Sınıflandırıcı Öbeği* (SınıfÖ) gibi işlevsel ulamların olduğu da ortaya konmuştur.

Aygen (1999)'da '*bazı, birkaç, birçok*' gibi niceleyici ile birlikte kullanılan AÖ'ler betimsel olarak *Niceleyici Öbeği* (NÖ) işlevsel ulamı adı altında ele alınmıştır. Kechriotis (2006)'da ise Türkçede NÖ işlevsel ulamının olmadığı ileri sürülmüştür.

²⁹ Bu bölümde, söz konusu çalışmalara yalnızca bulguları itibarıyla kısaca değinilecek, ilerleyen bölümlerde ise bu çalışmaların bazıları ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Ancak, bu çalışma yalnızca AÖ-içi yapılanmayı betimlemeyi hedeflediği için iç tümce yapılarına yönelik bulgulara bu çalışmada yer verilmeyecektir.

Ayrıca, bazı çalışmalarda Türkçe tamlama yapılarında tamlayan ve tamlanan birim arasındaki Uyum (kişi-sayı Uyumu) özelliğinden yola çıkılarak bu yapılarda *Uyum Öbeği* (UÖ) adı verilen işlevsel bir ulamın olduğu ileri sürülmüştür. Türkçe tamlama yapılarındaki UÖ ulamına yönelik sav Abney (1987)'de de karşımıza çıkmaktadır. Kechriotis (2005) ise tamlama yapılarını *İyelik Öbeği* (İyelikÖ) (Possessive Phrase - PossP) adı altında ele almaktadır.

Kennelly (1992) Türkçedeki iç tümcelerinin AÖ karakteri taşımasına dayanarak bu yapıların TümÖ değil, Durum yüklenme özelliği taşıyan bir öbek olarak BelÖ olduğunu öne sürmektedir.

Yaldır (2004) *adlaşma* (nominalization) yapılarını incelediği çalışmasında AÖ'lerin üzerinde yalnızca BelÖ değil, SayıÖ ve UÖ gibi işlevsel ulamların olduğunu da ileri sürmüştür.

Bununla birlikte, Öztürk (2004) Türkçede BelÖ işlevsel ulamının olmadığını iddia etmiştir. Yavuz (2006) ise Türkçede AÖ'ler üzerinde DurumÖ işlevsel ulamının varlığını ileri sürmüştür.

Ayrıca, Aydemir (2004) ve Kechriotis (2006)'da AÖ/BelÖ şeklinde ikili bir ayrım yapıldığı da göze çarpmaktadır.

Sonuç olarak, Türkçede AÖ'nün nasıl bir iç yapılanma sergilediği tam olarak betimlenmiş durumda değildir. Öte yandan, BelÖ ulamının varlığını kabul eden çalışmalarda dahi BelÖ yapılanması farklı şekillerde ele alınmıştır.

4.2. BelÖ Varsayımı Karşısında Türkçe

Daha önce de belirtildiği üzere alanyazında AÖ'lerin yüklemcil nitelikte olduğu, üye konumlarında bulunabilmeleri için *gönderimsellik* ve *Durum* yüklenmiş olmaları

gerektiği kabul görmüştür. AÖ/BelÖ ayrımını da ortaya koyan bu değerlendirmeye göre yalnızca BelÖ'ler üye konumlarında bulunabilmektedir çünkü hem gönderimsellik hem de Durum yüklenmiş niteliktedirler. Bu sava göre AÖ'ler gönderimsellik taşımaz ve Durum yüklenmemiştir. Dolayısıyla da AÖ'ler yüklemcil niteliktedir ve üye konumlarında bulunamamaktadır.

Öncelikle, her ne kadar İngilizcedeki gibi belirleyici görevinde birimlere sahip olmasa da bütün diller evrensel olarak gönderimselliği kodlamaktadır. Ancak, gönderimselliğin sözdizimine hangi araçlarla yansıtıldığı noktasında diller arasında farklılık olduğu görülmektedir.

Önceki bölümde de belirtildiği üzere, tanımlıkları olmayan dillerde Durum biçimbirimlerinin gönderimsellik kodladığı ileri sürülmüştür. Öztürk (2004)'te ise dillerin bu özellikleri açısından sınıflandırıldığı görülmektedir. (39)'da ele alınan söz konusu sınıflama doğrultusunda değerlendirildiğinde, Korece tanımlıkları olmayan ancak Durum biçimbilimi sergileyen bir dil olduğu için Türkçe ile aynı gruptadır. İngilizce gönderimselliği tanımlıklar aracılığıyla sözcüksel olarak kodlarken, tanımlıkları olmayan Korecede gönderimselliğin Durum biçimbirimleri aracılığıyla kodlandığı ileri sürülmüştür (Jo, 2000). Osawa (1998)'de belirtildiği şekliyle dillerde tanımlık sisteminin ortaya çıkışı, Durum biçimbiliminin *bozulmasından* (deterioration) kaynaklanmaktadır. Bu değerlendirmeye göre, Korece gibi tanımlık içermeyen dillerde Durum biçimbirimlerinin gönderimsellik kodlaması beklenen bir durumdur.³⁰

³⁰ Bununla birlikte, önceki bölümde de belirtildiği üzere Korecede de BelÖ işlevsel ulamını benimseyen çeşitli çalışmalar söz konusudur.

Bu noktada, tanımlıkları olmayan ve Durum biçimbilimi sergileyen Türkçe göz önüne alındığında şu sorular ilk aşamada yanıtlanması gereken temel sorular olarak karşımıza çıkmaktadır:

- i) Tanımlık gibi birimler içermeyen Türkçede gönderimsellik nasıl kodlanmaktadır?
- ii) Durum biçimbirimleri Türkçede nasıl bir işlev üstlenmektedir?
- iii) Türkçede üye konumlarında bulunabilmenin koşulu nedir?
- iv) Türkçede AÖ/BelÖ şeklinde bir ayırmadan bahsedilebilir mi?
- v) Sonuç olarak, Türkçede AÖ'ler üzerinde BelÖ gibi işlevsel bir ulam var mıdır?

Türkçe alanyazını incelendiğinde de Durum biçimbirimlerine yönelik benzer değerlendirmelerin çeşitli çalışmalarda Türkçe için de söz konusu olduğu ileri sürülmüştür (Aygen, 1999; Enç, 1991; Erguvanlı, 1984; Kornfilt, 1997, 2003; Öztürk, 2004).³¹ Bu çalışmalarda çoğunlukla eylemin hemen önünde yer alan AÖ'ler üzerinden değerlendirme yapıldığı görülmektedir. Buna göre, eylemin hemen önünde yer alan ve belirtme Durumu biçimbirimi (-I) almış olan AÖ'lerin gönderimsellik taşıdığı, bu biçimbirimi almamış olan AÖ'lerin (çıplak AÖ) ise gönderimsellik taşımadığı ileri sürülmüştür:

(43) a. Ali kitap okudu. [-gönderimsel]

b. Ali kitab-ı okudu. [+gönderimsel]

Örneklerde de görüldüğü üzere, 43(a)'daki '*kitap*' AÖ'sü gönderimsellik taşımazken, 43(b)'deki '*kitabı*' AÖ'sünün belirtme Durumu biçimbirimi alarak gönderimsel hale geldiği ileri sürülmüştür.

³¹ Ayrıca, İşsever (2006), Kornfilt (1997) ve Aydemir (2004)'te aşağıda yer alan çalışmalarda da benzer değerlendirmeler olduğu belirtilmiştir: Dede (1986), Erdal (1981), Erkü (1983), Knecht (1986), Nilsson (1986), Tura (1986), Turan (1995).

Benzer değerlendirmeler nesne konumunda yer alan ‘*bir+AÖ*’ şeklindeki yapılar için de söz konusudur. Öztürk (2004)’te bu yapıların da belirtme Durumu biçimbirimi aldığında [+gönderimsel], almadığında ise [-gönderimsel] olduğu iddia edilmiştir.³²

(44) a. Ali bir kitap okudu.³³

b. Ali bir kitab-ı okudu.

Ancak, bu noktada alanyazındaki çalışmalarda ‘*gönderimsellik*’ kavramının içeriği konusunda çeşitli yaklaşımlar olduğu göze çarpmaktadır. Bazı çalışmalarda bu kavram *belirlilik/belirsizlik* (definiteness/indefiniteness) kavramı üzerinden, bazı çalışmalarda ise *özellük/özellük-dışılık* (specificity/non-specificity) üzerinden şekillenmiştir. Dolayısıyla, gönderimsellik tartışmalarında hangi kavramdan bahsedildiği çoğu zaman açık değildir. Bu noktada öncelikle *özellük*, *belirlilik* ve *gönderimsellik* gibi kavramların neye gönderimde bulunduğunun belirlenmesi kaçınılmaz bir gerekliliktir.

4.3. Özellük

Bugüne kadar gerek felsefe gerek dilbilim alanlarında farklı düzlemlerde ele alınmış olmasına rağmen, özellik kavramının tanımlanışı pek çok sorun içermektedir. Bu sorunlardan ilki özellik ile belirlilik arasındaki ilişkinin ele alınışında ortaya çıkmaktadır. Alanyazında özellik çoğu zaman belirlilik için belirlenen ölçütler çerçevesinde ele alınmış, kimi zaman da belirlilik ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bu tür bir yaklaşım [+belirli] AÖ’lerin aynı zamanda [+özell] olduğu yönündeki

³² Kornfilt (1995)’te de benzer değerlendirmeler yapılmaktadır. Ancak, bu yapıların gönderimselliği ile ilgili değerlendirmeler sorunlu yönler içermektedir. Bu durum ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır.

³³ Ancak, ‘Ali bir kitap okudu.’ tümcesi ‘Ve onu okuduktan sonra hayatı değiştı.’ şeklinde bir uzantı aldığında ‘bir kitap’ AÖ’sü [+gönderimsel], [+özell] yorum almaktadır.

varsayım ile de desteklenmiştir (Enç, 1991; Göksel ve Kerslake, 2005; Kornfilt, 1997; Öztürk, 2004). Dolayısıyla, özgüllük ve belirlilik kavramları sık sık birbiriyle karıştırılmıştır. Ancak, özgüllük ve belirlilik her ne kadar birbiriyle yakından ilişkili kavramlar olsa da eş anlamlı değildir.

Özgüllük kavramı açısından karşılaşılan bir diğer sorun ise özgüllüğün hangi düzlemde ele alınması gerektiği yönünde olmuştur. Örneğin, Emeksiz (2003)'te belirtildiği şekliyle özgüllük yalnızca AÖ içi bir özellik olarak ele alındığında 'Bir gün *bir çocuğum* olduğunda *onun* adını Umut koyacağım.' tümcesinde yer alan '*bir çocuğum*' AÖ'sünün kendisine, '*onun*' iyelik adılı ile gönderimde bulunulabilmesi nedeniyle belirli bir çocuğun varlığından bahsetmesi beklenmektedir. Ancak, burada herhangi bir çocuğun varlığı söz konusu değildir. Dolayısıyla, özgüllük tek bir dilsel düzlemde, diğer düzlemlerden bağımsız olarak ele alındığında çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Bu ve benzeri sorunlar nedeniyle Emeksiz (2003)'te özgüllük kavramı tek bir düzlemde AÖ içi bir özellik olarak değil, düzlemler arası birleşimsel bir yaklaşımla tümce içi bir özellik olarak ele alınmıştır.³⁴ Ayrıca, *sözcüksel özgüllük* ve *tümcesel özgüllük* olarak ikili bir ayrıma gidilmiştir. Özel adlar (Ali, İstanbul vb.), adıllar (ben, sen o vb.), iyelik adıları (benim, senin, sizin vb.) ve gösterimsellerle (bu, şu, o) birlikte kullanılan adların içsel olarak [+özgül] değerini alması *sözcüksel özgüllük* olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan, tümcedeki birimlerin birbiriyle etkileşiminin AÖ'lerin özgüllük değerleri üzerindeki etkisi göz önüne alındığında *tümcesel özgüllük* kavramı öne çıkmıştır. Emeksiz, ayrıca, tümcesel özgüllüğe yönelik çeşitli

³⁴ Bu çalışmada, AÖ'lerin özgüllük değerleri ile ilgili değerlendirmelerde Emeksiz (2003)'te sunulan birleşimsel yaklaşım benimsenecektir.

yaklaşımlar olduğunu belirtmiş ve alanyazındaki çalışmaları bu doğrultuda sınıflandırmıştır.³⁵

- i) Açısal Yaklaşım
 - ii) Edimsel/Bilgisel Yaklaşım
 - iii) Söylemsel Yaklaşım
- (Emeksiz, 2003: 6)

Emeksiz (2003)'te bu yaklaşımların özgüllük kavramı açısından sunduğu ölçütlerin değerlendirilmesinin ardından birleşimsel bir yaklaşım benimsenmiş ve tümcesel özgüllük açısından çeşitli ölçütler belirlenmiştir. Buna göre, özgüllük, konuşucu bilgisi üzerinden şekillenen bir kavramdır. Bir başka ifadeyle, özgüllük AÖ'nün konuşucu için belirli olan bir varlığa gönderim yapmasıyla ilgilidir.³⁶ AÖ'ler konuşucu bilgisi açısından [+özgül]'dür ya da özgüllük-dışıdır. Dinleyici ise tümcenin doğruluk değeri taşıdığı noktasından hareketle AÖ'nün özgüllük değeri hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bununla birlikte söz konusu birleşimsel yaklaşımda özgüllük, *gönderimsel olma* (referentiality) ve *önvarsayımsal varoluş taşıma* gibi ölçütler üzerinden değerlendirilmektedir.

Ayrıca, açısal yaklaşım doğrultusunda *en geniş açıyı alma* da bir başka ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yaklaşıma göre tümce içindeki bazı birimler geniş açıyı alarak AÖ'lerin özgüllük değerini etkileyebilmektedir. Örneğin, yüklemcil öge üzerindeki *zaman*, *görünüş*, *kiplik biçimbirimleri*, *önermesel tutum gösteren eylemler* (inanmak, düşünmek, sanmak, istemek vb.), *niyet eylemleri* (aramak, araştırmak vb.), *olumsuzluk*, *soru*, *koşul tümceleri* vb. birimler AÖ'lerin özgüllük değerini etkileyebilmektedir.

³⁵ Bu çalışma özgüllük kavramını betimlemeyi amaçlamadığı için bu yaklaşımlar çok kısa bir şekilde ele alınacaktır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Emeksiz (2003).

³⁶ Burada söz konusu olan yalnızca gerçek dünya değil, aynı zamanda konuşucunun söylem evrenidir.

Karttunen (1976)'da da 'ara-, bul-, bil-, unut-, fark et-, pişman ol-' gibi bazı eylemlerin anlambilimsel özelliklerinin AÖ'lerin özgüllük değerleri üzerinde belirleyici olduğu ortaya konmaktadır:

(45) a. Ali *bir sekreter* arıyor.

b. Ali *bir sekreter* buldu.

Bu örnekler göz önüne alındığında, 'ara-' eyleminin anlambilimsel özelliği nedeniyle önvarsayımsal varoluşu engellediği görülmektedir. Dolayısıyla, (45)a'daki 'bir sekreter' AÖ'sü [-özü], [-gönderimsel] değer almaktadır. Öte yandan, 'bul-' eylemi anlambilimsel özelliği dolayısıyla önvarsayımsal varoluşu da beraberinde getirdiği için (45)b'deki 'bir sekreter' AÖ'sü [+özü], [+gönderimsel] değerlerini almaktadır.

Bununla birlikte, eylemlerin anlamsal içyapısı her zaman özgüllük değerleri açısından tamamen belirleyici olamamaktadır:

(46) Ali *bir sekreter* bulacak/bulmalı/bulabilir.

Bu örnekte yer alan 'bir sekreter' AÖ'sü [-özü], [-gönderimsel] niteliktedir çünkü yüklemcil öge üzerindeki gelecek zaman işlemcisi ve kiplik biçimbirimleri AÖ'nün önvarsayımsal varoluş almasını engellemektedir.

Bu noktada, Carlson (1977)'de ortaya konan *parçalı-yüklem/bütüncül yüklem* (stage-level/individual-level predicate) ayırımına yer vermek yerinde olacaktır. Söz konusu ayırım Emeksiz (2003)'te aşılal yaklaşım başlığı altında ele alınmaktadır. Buna göre, *zaman*, *görünüş* ve *kiplik* bildiren biçimbirimlerin AÖ'lerin özgüllük değerleri üzerinde etkili olduğu ortaya konmaktadır. Bu doğrultuda, bitmişlik görünüşü (-DI) ve sürme görünüşünün (-yor) Türkçede parçalı-yüklem kodladığı, bunun dışındaki zaman ve kiplik biçimbirimlerinin ise bütüncül-yüklem kodladığı

ortaya konmuştur. Parçalı-yüklem ile kodlanmış tümcelerde yer alan AÖ'lerin genel olarak [+özü], [+gönderimsel] yorum almasına rağmen, bütüncül-yüklem ile kodlanmış AÖ'lerin [-özü], [-gönderimsel] yorum alması söz konusudur:

(47) a. Ali *bir araba* aldı.

b. Ali *bir araba* almalı.

Örneklere görüldüğü üzere, bitmişlik görünüşü ile kodlanan 47(a)'da '*bir araba*' AÖ'sü [+özü], [+gönderimsel] değer alırken, gereklilik kipliği biçimbirimi (-mAll) ile kodlanan 47(b)'de [-özü], [-gönderimsel] değer almaktadır.

Öte yandan, yüklemcil öge üzerindeki *zaman, görünüş, kiplik* biçimbirimleri de AÖ'lerin özgülük değeri açısından her zaman belirleyici olamamaktadır:

(48) a. Ali *sorunu* çözecek.

b. Ali *dondurmayı* çok seviyor.

48(a)'da görüldüğü üzere yüklemcil öge gelecek zaman işlemcisini içermesine rağmen '*sorunu*' AÖ'sü [+özü], [+gönderimsel] niteliktedir. 48(b)'deki tümcede yer alan yüklemcil öge ise parçalı-yüklem niteliğinde olmasına rağmen bu tümcede yer alan '-yor', sürme görünüşü kodlamamaktadır. Çünkü '*sev-*' *durum bildiren eylemlerdendir* (stative verb) ve sürme görünüşü kodlayan '-(I)yor' bu tür eylemlerle birlikte kullanıldığında bütüncül yüklem kodlamaktadır. Dolayısıyla, 48(b)'de yer alan '*dondurmayı*' AÖ'sü [+özü] değil, [+genel] anlamlı niteliktedir.

Bu ve benzeri sorunlardan hareketle, Emeksiz (2003)'te açılacak yaklaşım adı altında ele alınan bu birimlerin AÖ'lerin özgülük değerleri üzerinde tek başına belirleyici olmadığı ortaya konarak '*önvarsayımsal varoluş taşıma*' ve '*gönderimsel olma*' gibi ölçütlerin özgülük için belirleyici bir ölçüt olarak ele alınması gerektiği ileri sürülmektedir.

Sonuç olarak, Türkçede adların özgüllüğünü belirten bir *işaretçi* (marker) ya da biçimbirim yoktur. Özgüllük dilsel düzlemler arası bir alanda oluşmaktadır ve bu nedenle yalnızca bir düzlem açısından, diğer düzlemlerden bağımsız olarak ele alınamamaktadır.³⁷

4.4. Belirlilik

Daha önce de belirtildiği gibi, belirlilik sık sık özgüllük kavramı ile karıştırılmış, özgüllük için ortaya konan ölçütler belirlilik için de kullanılmıştır. Bununla birlikte, özgüllüğün tanımı zorunlu olarak belirlilik ile olan ilişkisinin belirlenmesini gerektirmektedir. Ancak, her ne kadar birbiriyle anlamsal olarak ilişkili kavramlar olsalar da, belirlilik ve özgüllük birbirinden farklıdır. Özgüllük için söz konusu olan ölçütler (önvarsayımsal varoluş, gönderimsellik) belirliliğin tanımlanmasında birebir kullanılamamaktadır.

Emeksiz (2003)'te belirtildiği şekliyle, belirlilik, özgüllükten farklı olarak, dinleyici açısından şekillenen bir kavramdır. Sözün üreticisi (konuşucu) ve alıcısı (dinleyici) arasındaki *paylaşılan bilgiye* (shared knowledge) dayalı bir kodlamanın sonucudur. Belirli AÖ'ler alıcı açısından *bilindik olma*, *tanıdık olma* (familiar) özelliği taşırlar. Bu yönüyle belirlilik söylemsel bir kavram olarak şekillenmektedir. Eğer bir AÖ paylaşılan bilgi doğrultusunda alıcının bildiği, tanıdığı şekilde kodlanmışsa o AÖ [+belirli] olarak kodlanmıştır. Eğer bir AÖ alıcı ile paylaşılmayan

³⁷ Ancak, bu çalışmada özgüllüğü etkileyen birimler ya da özgüllüğün hangi düzlemler arasında olduğu üzerinde durulmayacaktır. Bu çalışmada özgüllük tanımına yer verilmesinin asıl nedeni gönderimsellik değerlendirmeleri açısından özgüllüğün temel bir kavram olmasıdır. Daha önce de bahsedildiği üzere 'gönderimsellik' üye konumlarında bulunabilmenin koşullarından biridir ve bu çalışmanın temel amaçlarından biri Türkçede gönderimselliğin hangi sözdizimsel düzlemde kodlandığını betimlemektir.

Bu nedenle, bu bölümde özgüllük tanımına kısaca yer verilmiş ve özgüllüğe yönelik ölçütlerden bahsedilmiştir. İlerleyen bölümlerde AÖ/BelÖ ayrımı ile ilgili değerlendirmelerde burada sunulan ölçütler benimsenecektir.

bir bilgi niteliğinde ise, bir başka ifadeyle, alıcı açısından bilindik, tanidik değilse o AÖ [-belirli] değerini almaktadır. Bu durumda, *paylaşılan bilgi* ve *tanidik olma koşulu* (familiarity condition) belirlilik için ölçüt olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toparlamak gerekirse, özgüllük ve belirlilik için farklı ölçütler söz konusudur. Özgüllük konuşucu merkezli, belirlilik ise dinleyici merkezli bir bilgisel düzenleniş ve sunuluş gerektirmektedir. Bu ikisi arasındaki temel farklılık *önvarsayımsal varoluştur*. Özgüllük için önvarsayımsal varoluş temel bir ölçüttür. Belirlilik ise önvarsayımsal varoluş gerektirmemektedir (Emeksiz, 2003).³⁸

4.5. Gönderimsellik

Gönderimsellik, bir AÖ'nün söylemde göndergesi, uzantısı olması olarak tanımlanabilir. Eğer bir AÖ'nün söylemde göndergesi, uzantısı varsa o AÖ gönderimseldir. Bir başka ifadeyle, eğer bir AÖ gönderimsel ise, bilişsel bir dünyada tek olan ve özelleştirilebilen varlığa gönderim yapar (Emeksiz, 2003). Bu yönüyle, gönderimsellik, özgüllük ile ilişkilidir. Bir başka ifadeyle, özgül olan bir AÖ *gönderimsel ulaşılabilirlik* (referential accessibility) taşır ve bilişsel bir dünyada tek olan ve özelleştirilebilen bir varlığa gönderimde bulunur. Dolayısıyla, özgüllük için söz konusu olan 'önvarsayımsal varoluş' gönderimsellik kavramı için de bir ölçüt niteliğindedir.

Gönderimsellik ve özgüllük arasındaki bu ilişki alanyazında da oldukça tartışılmış ve açıklanmaya çalışılmış bir konudur. Bu çalışmalarda özellikle [-belirli]

³⁸ Emeksiz (2003)'te *anlamsal belirlilik - dilbilgisel belirlilik* şeklinde ikili bir ayrım göze çarpmaktadır. Ayrıca, belirliliğin önvarsayımsal varoluş gerektirmediği yönündeki değerlendirme sadece 'dilbilgisel belirlilik' için geçerlidir. Örneğin, 'Jüri yarışmanın en güzel kızını seçmek için yarın toplanacak.' (The jury will come together tomorrow to choose the best model of the world.) tümcesinde yer alan 'yarışmanın en güzel kızı' AÖ'sü [+belirli] niteliktedir, ancak önvarsayımsal varoluş almamaktadır. Dolayısıyla burada sözkonusu olan dilbilgisel belirliliktir (Emeksiz, 2003:79).

AÖ'lerin gönderimsellik değerleri açısından *belirsiz* (ambiguous) görünümler sunduğu ileri sürülmüştür:

(49) Ali *bir piyano* kiralamak istiyor. (Enç, 1991: 5)

Eğer söz konusu tümce müzik enstrümanları satan bir mağazada söylenmişse '*bir piyano*' AÖ'sü [+gönderimsel] değerini almaktadır. Ancak, bu tür bir bağlamda söylenmemişse, belirli bir piyanonun varlığı söz konusu olmadığı için ilgili AÖ [-gönderimsel] niteliktedir. Karttunen (1976)'nın terimiyle AÖ'nün bu okumasında *tür* (kind) anlatımı söz konusudur.

Sonuç olarak, tüm bu tanımlamalar ışığında gönderimselliğin aslında belirlilik değil, daha çok özgüllük kavramı ile ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü örnekte görüldüğü üzere [-belirli] AÖ'ler de [+gönderimsel] nitelikte olabilmektedir.

4.6. Türkçe Alanyazınında Belirlilik

Türkçe tanımlık görevinde sözcük içermemesine rağmen pek çok çalışmada '*bir*' belirsiz tanımlık olarak ele alınmıştır.³⁹ Öte yandan, Türkçede belirli tanımlık işlevinde bir sözcük olmadığı, belirtme Durumu biçimbiriminin ise belirlilik kodladığı ileri sürülmüştür. Bu temel noktalardan hareketle de '*belirlilik*' tanımı yapılmıştır. Buna göre, eğer bir AÖ belirsizlik kodlayan bir birimle kodlanmamışsa ve belirtme Durumu biçimbirimi almışsa [+belirli] niteliktedir denmektedir (Enç, 1991; Göksel ve Kerslake, 2005).

Ancak, bu tanımlama yalnızca nesne konumunda bulunan AÖ'lerin belirlilik değeri için geçerlidir. Dolayısıyla, söz konusu tanım '*Hırsız eve balkondan girmiş.*'

³⁹ Ancak, bu değerlendirme çeşitli kuramsal sorunları da beraberinde getirmektedir. 'Bir'in Türkçede nasıl bir görev üstlendiği ilerleyen bölümlerde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

tümcesindeki ‘hırsız’ AÖ’sünün belirsizlik kodlayan bir birim ya da belirtme Durumu biçimbirimi almadığı halde [+belirli] bir şekilde kodlandığına açıklık getirememektedir.

Ayrıca, belirtme Durumu biçimbiriminin de her koşulda belirlilik kodlamadığı görülmektedir:

(50) a. Ali çocuklar-ı sevdi.

b. Ali çocuklar-ı sever.

Bu noktada Emeksiz (2003)’te *dilbilgisel belirlilik* ve *anlamsal belirlilik* şeklinde ikili bir ayrım göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda, 50(a)’daki ‘*çocukları*’ AÖ’sü *tanıdık olma* ve *paylaşılan bilgi* ölçütleri doğrultusunda kodlanmış olduğu için dinleyici açısından anlamsal olarak belirlidir. Bir başka ifadeyle, dinleyici hangi çocuklardan bahsedildiğinin farkındadır. Dolayısıyla, belirtme Durumu biçimbirimi bu tümcede *anlamsal belirlilik* kodlamaktadır. 50(b)’de ise iki okuma söz konusudur. İlk okumada belirli bir çocuk grubundan bahsetmek mümkün değildir. Bu okumada ‘*çocukları*’ AÖ’sü [+tür] gönderimlidir ([+genel] anlamlıdır). Ancak, ikinci okumada belirli bir çocuk grubundan bahsetmek mümkündür ve bu durumda söz konusu AÖ anlamsal belirlilik kodlamaktadır. Ayrıca, 50(b)’deki belirtme Durumu biçimbirimi yapısal bir gereklilikten kaynaklanmaktadır:

(51) *Ali çocuklar sever.

Bu nedenle 50(b)’deki belirtme Durumu biçimbirimi ilk okumada *dilbilgisel belirlilik* olarak ele alınmaktadır.

Belirlilik açısından bu tür bir ayrım, özgüllük ve belirlilik arasındaki ilişkiyi betimlemede işlevsel bir nitelik kazanmaktadır. Alanyazında daha önce de bahsedildiği üzere ‘[+belirli] AÖ’lerin aynı zamanda [+özgül] olduğu’ yönünde

genel bir iddia söz konusuydu. 50(b)'deki örnek ise bu savın her zaman geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumda, söz konusu sav aşağıdaki şekilde değiştirildiğinde sorunsuz bir betimlemeye ulaşılmaktadır:

Anlamsal olarak belirli olan her AÖ aynı zamanda [+özgöl] niteliktedir. Öte yandan, dilbilgisel olarak belirli olan AÖ'ler her zaman [+özgöl] nitelikte olmayabilir (Emeksiz, 2003).

Ayrıca, Kornfilt (1997)'de belirsizlik kodlayan herhangi bir birim almamış ve tümce içinde özgür bir şekilde taşınabilen AÖ'ler [+belirli] olarak tanımlanmıştır. Buradaki temel sayıltı, belirtme Durumu biçimbirimi almış dolaysız nesne AÖ'lerinin tümce içinde farklı konumlarda bulunabilmesine karşın, bu biçimbirimi almamış AÖ'lerin yalnızca eylem önü konumla sınırlı olduğu yönündeki iddiadır. Dolayısıyla, belirlilik sözdizimsel boyutta da betimlenmeye çalışılmıştır.

Göksel ve Kerslake (2005)'te de belirlilik sözdizimsel ilişkiler açısından açıklanmıştır.⁴⁰ Buna göre, sözcük dizilişi AÖ'nün belirlilik değerini değiştirmektedir:

(52) a. Arka sıralarda öğrenciler oturacak.

b. Öğrenciler arka sıralarda oturacak.

(Göksel ve Kerslake, 2005: 384)

Bu örneklerde yer alan '*öğrenciler*' AÖ'sü eylemin hemen önünde yer aldığı tūr okumasını, tümce başı konumunda ise [+belirli] okumayı almaktadır.

Göksel ve Kerslake (2005) vurgunun da AÖ'nün belirlilik değeri üzerindeki etkisine işaret etmekte ve bu yönde örnekler sunmaktadır:

⁴⁰ Göksel ve Kerslake (2005)'te bu konu AÖ'lerin gönderimsellik değeri başlığı altında ele alınmış ve gönderimsellik 'belirlilik' üzerinden değerlendirilmiştir.

(53) a. RaporLAR yazıldı. (-belirli)

b. Raporlar yazılDI. (+belirli)

(Göksel ve Kerslake, 2005: 385)

Benzer şekilde, Erguvanlı (1984)'te de belirliliğin *biçimbirimler* (*Durum biçimbirimleri*), *sözcük dizilişi*, *bağlam*, *vurgu* gibi etkenler aracılığıyla şekillendiği belirtilmektedir.

Bir diğer önemli nokta ise, bazı yapıların her zaman [+belirli] nitelikte olmasıdır:

i) Özel adlar (Ali, İstanbul vb.)

ii) Kişi adları (ben, sen, o, bizi, onları vb.)

iii) İyelik adları (benim, senin, sizin vb.)

iv) Gösterimseller (bu, şu, o)

v) Evrensel niceleyici ile birlikte kullanılan AÖ'ler (her, hepsi, bütün, herkes)

(Emeksiz, 2003: 133)

Belirliliğe dair yapılan tüm bu değerlendirmeler göz önüne alındığında belirliliğin Türkçede tamamen dilbilgiselleştiğinden bahsedilememektedir. Bir başka ifadeyle, Türkçede belirlilik kodlayan bir işaretçi ya da biçimbirim söz konusu değildir.

4.7. Türkçe Alanyazınında Gönderimsellik

Daha önce de bahsedildiği üzere, gönderimsellik tartışmalarında genel olarak İngilizcedeki tanımlıklar üzerinden değerlendirme yapılmış, bu dilde tanımlık görevindeki sözcüklerin hem özgüllük hem de belirlilik (the) / belirsizlik (a/an)

kodlaması nedeniyle çeşitli çalışmalarda bu iki kavram eş anlamlı gibi algılanmıştır. Dolayısıyla gönderimsellik tartışmaları kimi zaman özgüllük kimi zaman belirlilik/belirsizlik kavramları üzerinden yürütülmüş, çoğu zaman bu iki kavram arasında kesin bir çizgi çizilmemiştir.

Benzer şekilde, Türkçe alanyazınındaki çeşitli çalışmalarda [+belirli] AÖ'lerin aynı zamanda [+özgül] olduğu yönündeki iddianın kabul edildiği, dolayısıyla, bu iki kavramın birlikte değerlendirildiği görülmektedir. Bununla birlikte, tanımlık görevinde birimleri olmayan Türkçede gönderimsellik kavramı Durum biçimbirimleri üzerinden tartışılmıştır. Çeşitli çalışmalarda belirtme Durumu biçimbiriminin belirlilik, dolayısıyla da gönderimsellik kodladığı ileri sürülmüştür. Ancak bu yaklaşım, aşağıdaki tümcelerde yer alan '*masalı*' AÖ'leri arasındaki farka açıklık getirememektedir:

(54) a. Ali masal-ı sevdi.

b. Ali masal-ı sever.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi 54(a)'daki '*masalı*' AÖ'sü belirtme Durumu biçimbirimi (-I) alarak [+belirli] hale gelmiştir. Bir başka ifadeyle, hangi masaldan bahsedildiği konuşucu ve dinleyici açısından belirlidir. Önvarsayımsal varoluş taşıdığı için, bir başka ifadeyle, var olan bir masala gönderimde bulunduğu için de [+özgül], [+gönderimsel] değerlerini almaktadır. Ancak, yine aynı AÖ 54(b)'de belirtme Durumu biçimbirimi aldığı halde belirli bir masala gönderimde bulunamamaktadır. Yani, konuşucu ve dinleyici açısından bilinen belirli bir masaldan bahsedilememektedir. Burada '*tür*'e gönderim söz konusudur. Dolayısıyla da buradaki AÖ [+tür] gönderimlidir ([+genel] anlamlı).

Sonuç olarak, Türkçede belirtme Durumu biçimbiriminin AÖ'lere mutlaka [+belirli], [+özgül] ya da [+gönderimsel] değer kazandırması söz konusu değildir. Öte yandan, Türkçe açısından *dilbilgisel belirlilik - anlamsal belirlilik* ayrımının yapılması da kaçınılmazdır. Bu doğrultuda, belirtme Durumu biçimbiriminin yalnızca anlamsal belirlilik durumunda AÖ'ye [+özgül], [+gönderimsel] değer kazandırması söz konusudur.

Bununla birlikte, yalnızca belirtme Durumu biçimbirimi değil, diğer Durum biçimbirimlerinin de gönderimsellik kodlaması söz konusudur:

- (55) a. *Araba* dün gece garajdaydı.
b. Ali *araba-y-ı* yıkadı.
c. Ali *araba-y-a* baktı.
d. Ali *araba-da* kaldı.
e. Ali *araba-dan* indi.

Örneklerde de görüldüğü üzere, yalnızca belirtme Durumu değil; yalın Durum, yönelme Durumu, kalma ve çıkma Durumu biçimbirimleri de bu örneklerde gönderimsellik kodlamaktadır.

Benzer bir değerlendirme, Kornfilt (2003)'te karşımıza çıkmaktadır. Kornfilt (2003)'te *yapısal Durum* ve *içsel Durum* ayrımı yapıldığı görülmektedir.⁴¹ Buna göre; yalın Durum, belirtme Durumu ve tamlayan Durumu birer yapısal Durumdur ve bu Durum biçimbirimlerini almış AÖ'ler [+özgül] niteliktedir. Öte yandan, yönelme, çıkma ve kalma Durumları birer içsel Durumdur ve bu Durum

⁴¹ Bu çalışmada doğrudan Durum biçimbirimlerini betimlemek amaçlanmadığı için burada yapısal-içsel Durum ayrımına yönelik bir değerlendirme yapılmayacaktır.

biçimbirimlerini almış AÖ'lerin özgüllük açısından belirsiz görünümler sunduğu ileri sürülmektedir.⁴²

Öncelikle Kornfilt (2003)'te yapısal Durumlar ile ilgili değerlendirmeyi ele almak gerekirse, bu Durumların her koşulda [+özü], [+gönderimsel] kodlama yaptığı yönünde bir değerlendirmeye ulaşılmaktadır. Ancak, benimsediğimiz özgüllük ve gönderimsellik tanımı doğrultusunda ele alınınca, yapısal Durumlara ilişkin bu değerlendirmenin her zaman geçerli olmadığı ortaya çıkmaktadır:

- (56) a. *Kitap* kayboldu. [+özü] [+gönderimsel]
b. *Kitap* en iyi arkadaştır. [+genel] anlamlı
c. Ali *çocuklar-ı* sevdi. [+özü] [+gönderimsel]
d. Ali *çocuklar-ı* sever. [+genel] anlamlı
e. *Kapı-nın* kolu kırıldı. [+özü] [+gönderimsel]
f. *Kapı-nın* kolu onun en önemli parçasıdır. [+genel] anlamlı

Örneklerde görüldüğü üzere, söz konusu Durum biçimbirimleri parçalı-yüklemler ile birlikte kullanıldığında özgüllük ve gönderimsellik, bütüncül-yüklemlerle birlikte kullanıldığında ise genel anlamlılık kodlamıştır. Bununla birlikte, parçalı/bütüncül-yüklem ayrımının her zaman işleyen bir ölçüt niteliğinde olmaması dolayısıyla, bu tümcelerde yer alan AÖ'lerin değerleri arasındaki fark 'önvarsayımsal varoluş' ile açıklanabilmektedir. Söz konusu AÖ'ler önvarsayımsal varoluş taşıdıkları sürece özgüllük ve gönderimsellik kodlamaktadır.

Kornfilt (2003)'te içsel Durum olarak ele alınan yönelme, çıkma ve kalma Durum biçimbirimlerini değerlendirdiğimizde de benzer sonuçlara ulaşılmaktadır:

⁴² Kornfilt (2003)'te özgüllük-belirlilik ayrımı yapıldığı ve özgüllüğün gönderimsellik ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

- (57) a. Ali *kadın-a* yardım etti. [+özgöl] [+gönderimsel]
b. Ali *kadın-a* değer verir. [+genel] anlamlı
c. Ali *köpek-ten* korktu. [+özgöl] [+gönderimsel]
d. Ali *köpek-ten* korkar. [+genel] anlamlı
e. Ali *sinema-da* arkadaşını gördü. [+özgöl] [+gönderimsel]
f. Ali *sinema-da* mısır yiyenlerden nefret eder. [+genel] anlamlı

Tüm bu örnekler göz önüne alındığında, içsel Durumların belirsiz görünüm sergilemesi aslında tümce içindeki diğer birimlerden kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda, söz konusu AÖ'lerin de özgüllük ve gönderimsellik değeri 'önvarsayımsal varoluş' ölçütü doğrultusunda açıklanabilmektedir.

Ayrıca, alanyazında gönderimselliğe yönelik değerlendirmelerde genel olarak bitmişlik veya sürme görünüşü ile kodlanmış tümceler üzerinden örnekler verilmesi dikkat çekicidir. Dolayısıyla, AÖ'lerin özgüllük değerleri üzerinde başka birimlerin nasıl bir rol oynadığı üzerinde durulmamıştır.

Sonuç olarak, Durum biçimbirimlerinin AÖ'lere [+özgöl] ve [+gönderimsel] değer verdiğine yönelik değerlendirmelerin her zaman geçerli olmadığı görülmektedir. Yukarıda gösterildiği üzere, Durum biçimbirimleri almış AÖ'ler bazı örneklerde [+gönderimsel], bazı örneklerde ise [+genel] anlamlı değerini almıştır.

Bu noktaya kadar gönderimselliğin anlambilimsel boyutunu açıklamış olduk. Ancak, bundan sonraki bölümlerde gönderimsellik sözdizimsel boyutta ele alınacaktır.

4.8. Türkçede AÖ/BelÖ Ayrımı

Daha önce de belirtildiği üzere BelÖ Varsayımı ile birlikte AÖ'lerin içyapısının daha yakından incelenmesi söz konusu olmuştur. AÖ yapısının incelenmesinde en çok dikkat çeken noktalardan biri ise Durum biçimbirimlerinin işlevi olmuştur. Bunun en önemli güdüleyicilerinden biri üye konumunda bulunmaya yönelik olarak ortaya atılan kurallardır. Bilindiği üzere üye konumunda bulunabilmek için AÖ'lerin gönderimsellik ve Durum yüklenmiş olması gerekmektedir (Öztürk, 2004). Bu nedenle de yalnızca BelÖ'ler üye konumunda bulunabilmektedir. Çünkü AÖ'ler gönderimsellik ve Durum yüklenmemiş durumdadırlar.

Öte yandan, belirleyicilerin İngilizce gibi dillerde gönderimsellik kodlayan birimler olması, bu görevde birimler içermeyen dillerde gönderimselliğin nasıl kodlandığının araştırılmasını zorunlu kılmıştır. Bu doğrultuda, tanımlıkları olmayan diller üzerinde yapılan çalışmalarda Durum biçimbirimlerinin belirleyicilerin görevini üstlendiği, yani gönderimselliğin bu tür dillerde Durum biçimbirimleri aracılığıyla yüklendiği ileri sürülmüştür.

Benzer şekilde, tanımlıkları olmayan bir dil olan Türkçede de Durum biçimbirimlerinin gönderimsellik kodladığı ileri sürülmüştür. Bir başka ifadeyle, AÖ'lerin Durum biçimbirimi olarak hem Durum hem gönderimsellik yüklendiği, böylece tür değiştirerek BelÖ haline geldiği ve üye konumlarında bulunabildiği ileri sürülmektedir. Hatta Öztürk (2004) Durum biçimbirimlerinin gönderimsellik yüklemesi noktasından hareketle Türkçede Durum ve gönderimselliğin aynı işlevsel ulam tarafından yüklendiğini ileri sürmüştür.

Durum biçimbirimlerinin AÖ'lere özgüllük değeri kazandırdığı yönündeki sayıltı doğrultusunda bu biçimbirimi almış olan AÖ'ler [+özü], almamış olanlar ise

[–özü] olarak değeriendirilmiştir. Bu noktadan hareketle, Çağı (2004, 2005)’te özüllük taşıyan AÖ’lerin BelÖ niteliğinde olduğı, özüllük taşımayanların ise AÖ olduğı ileri sürölerek Türkçede AÖ/BelÖ şeklinde bir ayırmadan bahsedilmektedir.

Daha önce de bahsedildiğı üzere Kornfilt (2003) yapısal Durum ve içsel Durum şeklinde ikili bir ayırma gitmektedir. Türkçe alanyazını incelendiğinde AÖ/BelÖ ayırımının yapısal Durumlar (özellikle belirtme Durumu ve yalın Durum) üzerinden değeriendirildiğı görölmektedir. Bunun nedeni, çıplak AÖ’lerin eylemin hemen önünde bulunabilmesi ve Türkçede yalın Durumun eksiz sunuluşudur.

Bu noktada, Türkçe açısından dikkat çeken bir diğeri nokta çıplak AÖ’lerin de üye konumlarında bulunabildiğı yönündeki iddiadır. Bilindiğı üzere, alanyazında çıplak AÖ, herhangi bir Durum biçimbirimi almamış AÖ olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte, yalın Durumun Türkçede eksiz sunulması nedeniyle yalın Durum almış olan AÖ’ler de çıplak AÖ olarak değeriendirilmiştir:

(58) *Çocuk geldi.* (Öztürk, 2004: 28)

Göröldüğü üzere, çıplak AÖ’ler yalın Durum yüklendiğinde üye konumunda bulunabilmektedir.

Ancak, Türkçede tüm çıplak AÖ’lerin üye konumunda bulunduğı ileri sürölmemektedir. Bu noktada, eylemin hemen önünde yer alan çıplak AÖ’lerin özelliklerinin incelenmesi önem kazanmaktadır.

4.8.1. Eylemin Hemen Önünde Yer Alan AÖ’ler

Türkçe esnek sözcük dizilişi sergileyen bir dil olmasına rağmen temel sözcük dizilişi özne-nesne-yüklemidir. Bilindiğı üzere, özne ve nesne konumu birer üye konumudur

ve üye konumlarında bulunmanın gereği olarak bu konumlarda yer alan birimler Durum yüklü olmak zorundadır.

Türkçede eylemin hemen önü nesne konumudur. Ancak, Türkçede bu konumda yer alan bazı AÖ'lerin Durum biçimbirimi alırken, bazılarının alamadığı görülmektedir:

(59) a. Ali gazete okudu.

b. Ali gazete-y-i okudu.

Örneklerde görüldüğü üzere 59(b)'de eylemin hemen önünde yer alan AÖ belirtme Durumu biçimbirimi alırken, 59(a)'daki AÖ almamıştır. Bu noktada, Durum biçimbirimi yüklenmediği halde bir çıplak AÖ'nün nasıl olup da nesne konumunda bulunabildiği alanyazınında süregelen tartışmaların odağı olmuştur. Bu doğrultuda, eylemin hemen önünde bulunan çıplak AÖ'lerin Durum yüklenip yüklenmediği yönünde farklı öneriler ileri sürülmüştür.

Geleneksel dilbilgisine göre bu tümcelerde yer alan her iki AÖ de tümcede aynı görevi, yani nesne görevini üstlenmektedir. Türkçede belirtme Durumu biçimbiriminin belirlilik kodladığı sayılıştıktan hareketle de 59(b)'de bu biçimbirimi almış AÖ'nün *belirtili nesne*, 59(a)'daki AÖ'nün ise *belirtisiz nesne* olarak ele alınması söz konusu olmuştur. Bir başka ifadeyle, aynı görevde olduğu iddia edilen AÖ'nün iki farklı gerçekleşimi söz konusudur. Ancak, nesnenin [$\pm$ belirli] olması Durum ile değil, söz konusu kavramların konuşucu ve dinleyici açısından bilindik olup olmamasına bağlıdır. Nesne konumundaki AÖ ister belirli olsun ister belirsiz, tümcenin nesnesi olma işlevi değişmemektedir. Ortada bir işlev ve konum değişmesi olmaması noktasından hareketle de alanyazında bu konumdaki birimlerin Durumunun da aynı olması gerektiği öne sürülmüştür. Bu doğrultuda, eylem önü

konumda bulunan AÖ'lerin gerçekte belirtme Durumunda olduğu ancak bu Durumun eksiz sunulduğu ileri sürülmektedir. Aynı Durumun iki farklı gerçekleşimi olması nedeniyle de eylem önü konumda bulunan çıplak AÖ'lerin *soyut Durum* (abstract case) yüklendiği öne sürülmüştür.

Ayrıca, *Durum Süzgeci* açısından değerlendirildiğinde, sesbilimsel olarak gerçekleşmiş her AÖ'nün Durum yüklenmiş olması gerektiği noktasından hareketle *soyut Durum* kavramının da kabul edilebilir bir kavram olduğu belirtilmektedir. Sonuç olarak, Türkçede hem *biçimbilimsel Durum* hem de *soyut Durum* olduğu ileri sürülmektedir.⁴³

Ayrıca, bu konumda yer alan AÖ'nün aslında belirtme Durumu biçimbirimi aldığına yönelik çeşitli tanıtılar ileri sürüldüğü gözlemlenmektedir:

(60) a. Ali kitap okudu.

Ali *o okudu.

Ali o-nu okudu.

b. Ali kedi gördü.

Ali *Ayşe gördü.

Ali Ayşe-yi gördü.

(Uzun, 2001: 190-191'den uyarlandı.)

Ancak, daha önce de belirtildiği gibi adılar ve özel adlar her durumda [+özümlü/+gönderimsel/+belirli] niteliktedir. Bir başka ifadeyle, bu birimler içsel olarak BelÖ niteliğindedir ve bu özelliklerinden dolayı üye konumlarında rahatlıkla bulunabilmektedirler. Ancak, cins adlar tek başlarına özgüllük, gönderimsellik ya da

⁴³ Öte yandan, Türkçede belirtme Durumunun neden bazı durumlarda biçimbirim aracılığıyla, bazı durumlarda ise eksiz sunulduğuna yönelik tatmin edici bir açıklama da söz konusu değildir. Bununla birlikte, belirtme Durumunun Türkçede ilgili AÖ'nün anlambilimsel özelliğine göre ekli ya da eksiz sunulduğu iddia edilmektedir.

belirlilik kodlamamakta, bu değerleri tümce içinde kullanıldıkları diğer birimler aracılığıyla yüklenmektedirler. Dolayısıyla, ye konumlarında bulunabilmek için de gönderimsellik ve Durum yüklenmiş olmaları gerekmektedir. Sonuç olarak, cins adların adıllar ve özel adlarla karşılaştırılmasıyla ulaşılacak sonuç hatalı bir değerlendirmedir.

Ancak, yine de bu açıklamalarımız bu konumdaki ıplak A'lerin soyut Durum almadığı anlamına gelmemektedir. Bu belirlemeler sadece eğer soyut Durum varsa, bunun farklı bir şekilde tanıtlanması gerektiğine işaret etmektedir.

Benzer şekilde, Kural (1992) eylemin hemen önünde bulunan bu ıplak A'lerin aslında *rtk Durum* (covert case) aldığını ne sürmektedir. Ayrıca, Kural, belirtme Durumu biçimbirimi almış dolaysız nesnelerin [+zgl] olduğunu ve tümce içinde farklı konumlarda bulunabildiğini belirtmektedir. Öte yandan, rtk Durum alan dolaysız nesnelerin ise [-zgl] olduğunu, rtk Durumun da yalnızca eylem n konumda söz konusu olduğunu ileri sürmektedir.

Kornfilt (2003) ise çalkalama yapılarını incelediğı örneklerde bu durumu betimsel amaçları doğrultusunda 'belirtme Durumu biçimbiriminin düşürülmesi' (accusative drop) olarak ele almış, ancak burada gerçekten de herhangi bir biçimbirim atıldığını kastetmemiştir. Ayrıca, bazı çalışmalarda bu konumda yer alan ıplak A'lerin herhangi bir Durum biçimbirimi yklenmediğı, yani *Durumsuz* (caseless) oldukları da ileri srlmştir.

Öte yandan, bu noktadaki genel kanı belirtme Durumu biçimbirimi almış A'lerin Belö, bu biçimbirimi almamış olanların ise A niteliğinde olduğudur. Bu noktadan hareketle Türkçede A/Belö ayrımı olduğu da ileri srlmştir. Dolayısıyla, eylemin hemen önünde yer alan ıplak A'ler ile belirtme Durumu

biçimbirimi almış AÖ'ler arasındaki fark anlambilimsel ve sözdizimsel düzlemde çeşitli tanıtılar ortaya atılarak açıklanmaya çalışılmıştır.

4.8.1.1. Anlambilimsel Kanıt

Göksel ve Kerslake (2005), Kornfilt (1997) vb. çalışmalarda belirtme Durumu biçimbiriminin Türkçede *belirlilik* kodladığı ve bu biçimbirimi almayan AÖ'lerin belirsiz nitelikte olduğu öne sürülmüştür:

(61) a. Ali gazete-y-i okudu.

b. Ali gazete okudu.

61(a)'da yer alan AÖ belirtme Durumu biçimbirimi almıştır ve belirli bir gazeteden söz edilmektedir. Ancak, 61(b)'deki AÖ bu biçimbirimi almamıştır ve belirli bir gazete söz konusu değildir.

Enç (1991) ise belirtme Durumu biçimbirimini belirlilik değil, *özgüllük* üzerinden değerlendirmiştir.⁴⁴ Bu biçimbirimin Türkçede gönderimsellik/özgüllük kodladığı noktasından hareketle, eylemin hemen önünde yer alan ve belirtme Durumu biçimbirimi almış AÖ'lerin [+özgöl], [+gönderimsel]; bu biçimbirimi almamış çıplak AÖ'lerin ise [-özgöl], [-gönderimsel] nitelikte olduğunu ileri sürmektedir.

Bu iki AÖ arasındaki fark anlambilimsel açıdan yalnızca özgüllük, gönderimsellik ve belirlilik özellikleri değil, *sayı* (number) kodlayıp kodlamamaları açısından da incelenmiştir. Buna göre, ilk tümcedeki AÖ gönderimsel ve belirli olmakla birlikte sayı bilgisini de taşımaktadır. Burada bir tane gazeteden söz edildiği açıktır. İkinci tümcede yer alan AÖ ise gönderimsel olmaması dolayısıyla tekillik ya

⁴⁴ Enç (1991)'de belirlilik-özgüllük ayrımı yapılmakta ve gönderimsellik özgüllük kavramı üzerinden açıklanmaktadır.

da çoğulluk algısı yaratmamaktadır. Yani, Ali'nin bir tane mi yoksa daha fazla mı gazete okuduğu belli değildir. Dolayısıyla, buradaki AÖ'nün sayı gönderimi yoktur.

Kornfilt (2003), Aydemir (2004) ve Öztürk (2004)'te de belirtme Durumu biçimbirimi almamış bu AÖ'lerin gönderimsellik, belirlilik ve sayı kodlamadığı kabul edilmektedir. Ancak, bu çalışmalarda söz konusu çıplak AÖ'ler nesne konumunda değil, bir *bitişme yapısı* (incorporation) olarak EÖ'nün içinde ele alınmaktadır.⁴⁵ Bu açıklamaya göre, söz konusu AÖ'ler birlikte kullanıldıkları eylemlerin anlam çatısı altındadır ve bu eylemlerle birlikte bir *anlamsal bütün* (semantic complex) oluşturmaktadırlar. Bu AÖ'ler, gönderimsellik kodlamamakla birlikte yalnızca bitiştikleri eylemin anlamına katkıda bulunmaktadırlar. Dolayısıyla, '*Ali kitap okudu.*' tümcesinde okunan belirli bir kitaptan değil, '*kitap okuma*' aktivitesinden söz edilmektedir.

4.8.1.2. Sözdizimsel Kanıt

Eylem önünde yer alan belirtme Durumu yüklenmiş ve yüklenmemiş AÖ'ler arasındaki farkın ortaya konması için yalnızca anlambilimsel değil, sözdizimsel kanıtlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktadan hareketle söz konusu AÖ'lerin sözdizimi düzlemindeki konumu, tümcedeki dağılımsal özellikleri incelenmiştir.

Bilindiği üzere, dolaysız nesneler belirtme Durumu biçimbirimi yüklenmek için üretildikleri konumdan çıkarak eÖ'nün ikinci GÖS'ü konumuna taşınmaktadırlar.⁴⁶ Ancak, çıplak AÖ'lerin herhangi bir Durum biçimbirimi

⁴⁵ Öztürk (2004) aslında bu yapıları *yarı-bitişme* (pseudo-incorporation) yapıları olarak değerlendirmektedir.

⁴⁶ Öztürk (2004)'te Türkçede 'eÖ' ulamının olmadığı ileri sürülmüştür. Ancak, daha önce de belirtildiği üzere bu çalışmada eÖ'nün varlığı sayılanacaktır.

almaması üretildikleri konum olan EÖ'den taşınmasını gerektirmemektedir.⁴⁷ Ayrıca, daha önce de bahsedildiği gibi bu çıplak AÖ'lerin eyleme bitişerek eylemle birlikte anlamsal bir bütün oluşturduğu, yani bitişme yapısı içinde olduğu ileri sürülmektedir. Gerek Durum yüklenmemeleri gerekse eylemle birlikte bir bütün oluşturmaları dolayısıyla da çıplak AÖ'lerin EÖ sınırı içinde kaldığı kabul edilmiştir. Çıplak AÖ'lerin EÖ içinde bulundukları bu konum ise üye konumu değildir. Dolayısıyla da bu konumda yüklemcil niteliktedirler. Herhangi bir varlığa gönderimde bulunmadıkları için gönderimsel değildirler ve özgüllük de taşımazlar. Ayrıca, bu AÖ'ler belirlilik ve tekilik/çoğulluk da kodlamazlar. Durum biçimbirimi yüklenerek üye konumlarında bulunanlar ise gönderimsellik, belirlilik, tekilik/çoğulluk kodlayabilmektedir.

Bu noktadan hareketle, belirtme Durumu biçimbirimi almayıp EÖ sınırı içinde kalanlar AÖ, Durum yüklenmek üzere EÖ sınırı dışına çıkarak üye konumunda bulunabilenler BelÖ olarak ele alınmıştır. Bu iki yapı arasındaki diğer bir sözdizimsel fark ise çalkalanma özellikleri doğrultusunda şekillenmektedir. Ancak, bu yapıların çalkalanma özellikleri bir sonraki başlık altında ele alınacaktır.

4.8.2. Bitişme Yapısı

Erguvanlı (1984) eylemin hemen önünde yer alan çıplak AÖ'lerin eylemle birlikte bir *sözdizimsel birim* (syntactic unit) oluşturduğuna değinmiştir. Aydemir (2004) ve Kornfilt (1997) ise çıplak AÖ'lerin eylemle bitişerek bir bitişme yapısı oluşturduğunu ileri sürmektedir.⁴⁸ Öztürk (2004) ise bu yapıları bitişme değil, *yarı-*

⁴⁷ Benzer bir değerlendirmenin Kennelly (1994)'te de yer aldığı görülmektedir. Buna göre, Durum yüklenen AÖ'ler EÖ dışına taşınırken, Durum yüklenmeyenler EÖ içinde kalmaktadır.

⁴⁸ Kechriotis (2006) benzer değerlendirmelerde bulunan diğer çalışmalara da yer vermektedir. Bu doğrultuda, Knecht (1986) ve Kornfilt (1995)'te de bu yapıların bitişme yapısı olarak ele alındığı,

bitişme (pseudo-incorporation) yapıları olarak değerlendirmektedir.⁴⁹ Öztürk, bu yapıları çeşitli tanıtılar sunarak ayrıntılı bir şekilde incelemiş ve eylemin hemen önünde yer alan belirtme Durumu biçimbirimi almış ve almamış AÖ'ler arasındaki farkı ortaya koymaya çalışmıştır. Dolayısıyla, Türkçede BelÖ'nün olup olmadığı ve yapılanışının sorgulandığı bu çalışmada AÖ/BelÖ yönündeki ayrımın değerlendirebilmesi amacıyla söz konusu tanıtlara bu çalışmada da yer verilecektir.

Öncelikle, eylem önü konumda belirtme Durumu almış ve almamış AÖ'lerin çalkalanma özellikleri açısından farklı görünümsergilediği ortaya konmaktadır. Bilindiği üzere, Türkçede eylem önü belirtisiz odak konumudur ve Türkçede odaklanmış birimler çalkalanabilmektedir (İşsever, 2000). Bununla birlikte, alanyazında AÖ'lerin ancak [+özü] olarak yorumlanabildikleri durumlarda çalkalanabildiği öne sürülmektedir. Bu değeri alamayan [-özü] nitelikli AÖ'lerin ise üretildikleri sözdizimsel konum dışında herhangi bir konuma taşınmadığı belirtilmektedir. Ayrıca, Türkçe açısından Durum-yükleme ve özgüllük arasında doğrudan bir ilişki olduğu, Durum-yüklü tüm AÖ'lerin aynı zamanda [+özü] olduğu ileri sürülmüştür. Dolayısıyla, Türkçe alanyazınında çalkalama yalnızca özgüllük değil, Durum yüklü olma koşulu ile de ilişkilendirilmiştir. Buna göre, Türkçede yalnızca [+özü] ve Durum-yüklü birimlerin çalkalanabildiği ileri sürülmüştür.

Bununla birlikte, daha önceki bölümlerde Durum biçimbirimlerinin her koşulda özgüllük ve gönderimsellik kodlamadığından bahsetmiştik. Benzer şekilde,

Ketrez (2005)'te ise çıplak AÖ'lerin eylemle birlikte anlamsal bir bütün oluşturduğu şeklinde değerlendirmeler olduğu belirtilmiştir.

⁴⁹ Kural (1992), Çağrı (2005, 2007), Orgun ve Inkelas (2004) Türkçede çıplak AÖ'lerin eylem ile bir bitişme yapısı oluşturmadığını ileri sürmektedir. Kechriotis (2006) ise bu yapıların bitişme değil, *yapışma* (adhesion) olduğunu ortaya koymaktadır.

Durum ve özgüllük arasında doğrudan bir eşleşme olmadığı İşsever (2000, 2003), Emeksiz (2003) ve Kornfilt (2003)'te de ileri sürülmektedir.

Bu doğrultuda, Kornfilt (2003)'te Türkçede çalkalamanın özgüllük değil, Durum ile kısıtlandırıldığı ileri sürülmektedir. Buna göre, hem [-özü] hem [+özü] AÖ'ler Durum yüklü olma koşulu doğrultusunda çalkalanabilmektedir. Bu noktadan hareketle, belirtme Durumu biçimbirimi yüklenmiş AÖ'lerin genel olarak çalkalama açısından bir problem oluşturmadığı ileri sürülmektedir:

- (62) a. Ali dün kitab-ı okudu.
b. Ali kitab-ı dün okudu.
c. Kitab-ı Ali okudu dün.
d. Kitab-ı dün okudu Ali.

Bununla birlikte, eylemin hemen önünde bulunan çıplak AÖ'lerin eyleme bağımlı bir yapı sergilediği, bu nedenle de söz konusu AÖ'lerin bulunabilecekleri tek konumun eylem öni olduğu ve çalkalanamadıkları ileri sürülmektedir:

- (63) a. Ali dün kitap okudu.
b. *Ali kitap dün okudu.
c. *Dün kitap Ali okudu.
d. *Kitap Ali okudu dün.⁵⁰

Benzer bir değerlendirme, eylem ardı (e-ardı) konum için de yapılmıştır. Buna göre, belirtme Durumu biçimbirimi almış olan AÖ'ler e-ardı konumda rahatlıkla yer alabilmektedir. Çıplak AÖ'lerin ise eylemle birlikte bir bitişme yapısı oluşturduğu için eylem öni konumda bulunmak durumunda olduğu ve dolayısıyla e-ardı konumda yer alamadığı iddia edilmektedir:

⁵⁰ Ancak, söz konusu örnekler belirli söylem koşullarında kabul edilebilir niteliktedir. Bu nedenle tamamıyla dilbilgisi-dışı olarak nitelendirilememektedir. Bu durum İşsever (2006)'da da belirtilmiştir.

- (64) a. Dün Ali okudu kitab-ı.
b. Okudu Ali dün kitab-ı.
c. Okudu Ali kitab-ı dün.
d. Okudu kitab-ı Ali dün.
e. Okudu kitab-ı dün Ali.
f. *Okudu dün Ali kitap.
g. *Dün okudu Ali kitap.
h. *Ali okudu dün kitap.⁵¹

Bitişme yapılarına yönelik bir diğer kanıt olarak Durum biçimbirimi almış ve almamış AÖ'lerin *konulaştırma* (topicalization) açısından farklı bir görünüm sergilediği ileri sürülmüştür:

- (65) a. Bebek'ten et-i aldım.
b. Et-i Bebek'ten aldım.
c. Bebek'ten et aldım.
d. *Et Bebek'ten aldım.

(Öztürk, 2004: 55-56)

Ayrıca, Türkçede Durum biçimbirimi yüklenmiş AÖ'ler ile eylem arasına bazı belirteçlerin gelebildiği, çıplak AÖ'ler ile eylem arasına ise gelemediğini ileri sürülmektedir:

- (66) a. Ali kitab-ı hızlı hızlı okudu.
b. Ali hızlı hızlı kitab-ı okudu.
c. Ali kitap *hızlı hızlı okudu.
d. Ali hızlı hızlı kitap okudu.

⁵¹ Ancak, bu örnekler de belirli söylem koşullarında kabul edilebilir niteliktedir. İşsever (2000, 2003, 2006) çıplak AÖ'lerin konusal yorum aldıkları sürece e-ardı konuma taşınabildiğini ileri sürmektedir.

(Öztürk, 2004: 56)

Ayrıca Öztürk, ‘*hızlı*’ belirtecinin çıplak AÖ’nün öncesinde gelmek zorunda olduğunu, dolayısıyla AÖ ile eylemin birlikte bir birim (bitişme yapısı) oluşturduklarını ileri sürmektedir.⁵²

(67) a. Ali kitab-ı hızlı okudu.

b. *Ali hızlı kitab-ı okudu.

c. Ali hızlı kitap okudu.

d. *Ali kitap hızlı okudu.

(Öztürk, 2004: 57)

67(a)’da belirtme Durumu biçimbirimi almış ‘*kitabı*’ AÖ’sü EÖ içinde değil, nesne konumundadır. Belirteçlerin EÖ sınırını belirlediği göz önüne alındığında, belirteçlerin nesne ile eylem arasına gelebildiği görülmektedir.⁵³ Dolayısıyla buradaki belirteç yalnızca eyleme yöneliktir. Ancak, çıplak AÖ ile eylem birlikte anlamsal bir bütün oluşturdukları için belirtecın bu bitişme yapısından önce gelmesi ve bu yapının tamamına yönelik olması beklenmektedir. Dolayısıyla, 67(d)’de olduğu gibi belirtecın çıplak AÖ ile eylem arasında yer aldığı tümcelerin kabul edilebilir nitelikte olmadığı ileri sürülmektedir.⁵⁴

Durum biçimbirimi almış ve almamış bu iki AÖ arasındaki bir diğer fark ise eksiltili yapılarda ortaya çıkmaktadır. Eylemle birlikte bitişme yapısı oluşturduğu ileri sürülen çıplak AÖ’nün gönderimsellik taşınaması eksiltili yapıyı engellemektedir. Bununla birlikte, belirtme Durumu biçimbirimi almış ve üye

⁵² Alanyazında genel olarak belirteçlerin EÖ sınırını belirlediği kabul edilmiştir. Ayrıca, belirteçler arasında bir sınıflandırma söz konusudur. Cinque (1999), *alçak* (low) ve *yüksek* (high) belirteçler şeklinde ikili bir ayrıma gitmektedir. İşsever (2008)’de belirtildiği şekliyle, alçak belirteçlerin EÖ sınırında, yüksek belirteçlerin ise eÖ’den yukarıda üretildiği varsayılmaktadır. Burada ele alınan ‘*hızlı*’ belirteci ise alçak belirteçlerdendir.

⁵³ Kural (1992), Türkçede tarz bildiren belirteçlerin (adverbs of manner) EÖ sınırını belirlediğini ileri sürmektedir.

⁵⁴ Ancak, bu tümce de uygun söylem koşullarında kabul edilebilir niteliktedir.

konumunda bulunan AÖ'ler gönderimsellik taşıdığı için eksilteli yapı açısından herhangi bir sorun ortaya çıkmamaktadır:

(68) a. *Ali *kitap* okudu. Rengi kırmızıydı.

b. Ali *kitabı* okudu. Rengi kırmızıydı.

(Öztürk, 2004: 69-70)

Benzer bir değerlendirme, Aydemir (2004)'te de karşımıza çıkmaktadır:

(69) a. Bütün gün kitap okudum, *sana da okumanı tavsiye ederim.

b. Bütün gün kitap okudum, sana da tavsiye ederim.

(Aydemir, 2004: 468)

Ayrıca, Aydemir'de adıl kullanımı ile ilgili örnekler de sunulmaktadır:

(70) a. Dün film seyrettim, *onu/*onları sen de seyretmelisin.

b. Dün filmi/filmleri seyrettim, onu/onları sen de seyretmelisin.

(Aydemir, 2004: 468'den uyarlandı.)

Ancak, her ne kadar yukarıdaki örnekler çıplak AÖ'lerin EÖ sınırı içinde yer alarak eylemle birlikte anlamsal bir bütün oluşturduğuna işaret etse de bu yapılara yönelik tanıtıların sorunlu yönler içerdiği de açıktır.

Öncelikle, çıplak AÖ'lerin eylem önü konumla sınırlı olduğu ve hiçbir şekilde çalkalanamayacağına yönelik değerlendirme oldukça katıdır. Çünkü belirli söylem koşullarında çıplak AÖ'lerin çalkalanabildiği ve bu haliyle kabul edilebilir bir yapı sergiledikleri görülmektedir:

(71) Dün kitap Ali okudu, Ayşe değil.

Bu tümcede 'Ali' AÖ'sü eylem öncesine gelerek *karşıtsal odak* (contrastive focus) oluşturmakta ve sonrasındaki uzantıyı almaktadır. Bu söylem bağlamında

çıplak AÖ'nün çalkalanmış olması herhangi bir sorun yaratmamaktadır.⁵⁵ Ancak, bu tür örneklerin sınırlı olduğu ve çıplak AÖ'lerin çalkalama açısından tümüyle özgür olmadığı da belirtilmelidir.

Ayrıca, çıplak AÖ'lerin e-ardı konuma taşınamayacağı yönündeki sav da oldukça katıdır. İşsever (2000, 2003, 2006)'da belirtildiği şekliyle çıplak AÖ'ler de e-ardı konumda yer alabilmektedir:

(72) A: Hadi bakalım, sen dersini çalış.

B: Bugün çalışmayacağım ders.

(73) A: Yemeğini yesene oğlum.

B: Yemeyeceğim yemek.

(İşsever, 2006: 48-49)

Bu örnekler doğrultusunda İşsever (2006)'da '*Ali okudu kitap.*' örneğinin de kabul edilebilir bir tümce olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, İşsever takısız AÖ'lerin e-ardı konuma taşınmak açısından bütünüyle özgür olmadıklarını da belirtmiştir. Bu birimler ancak söylem bağlamından ulaşılabilecek bir bilgi içerdiklerinde e-ardına taşınabilmektedirler.

Ayrıca, çıplak AÖ'ler mutlaka eylemle *yandaş* (adjacent) olmak zorunda değildir:

(74) A: Kahvaltı yaptın mı?

B: Yapmayacağım bugün ben kahvaltı.

Örnekte görüldüğü gibi, çıplak AÖ'ler e-ardı konuma taşınabildiği gibi eylem ile arasında başka birimlerin girmesi de söz konusu olabilmektedir.

⁵⁵ İşsever (2008), Farsça ve Hintçede olduğu gibi Türkçede de karşıtsal odaklanan çıplak AÖ'lerin taşınabildiğini örneklemektedir.

Türkçede e-ardı konumun en belirgin özelliklerinden biri, bu konumun *geri kuruluma* (reconstruction) izin vermesi ve bu konumdaki birimlerin rahatlıkla eksiltilebilmesidir.⁵⁶ Bu da e-ardındaki birimlerin konuşucu ve dinleyicinin ortak söylem modelleri içinde yer aldığına işaret etmektedir. Ayrıca, Türkçede e-ardında bulunan birimler odaklanamaz. Dolayısıyla, buradaki birimler *konusal* (topical) niteliktedir. İşsever (2006)'da belirtildiği şekliyle çıplak AÖ'ler konu özellikleri nedeniyle e-ardına taşınmakta özgürdür. Eylemle kurdukları zorunlu anlamsal ilişkilerin ise taşıma sonucu oluşan taban konumlarındaki kopyada bulunan ulamsal özellikleri aracılığıyla korunduğu belirtilmektedir. Yukarıdaki örnekler aynı zamanda, çıplak AÖ'lerin bitiştikleri eylemle kullanımsal olarak bağımlı olmak zorunda olmadıklarını da göstermektedir (İşsever, 2003, 2006).

Söz konusu örnekleri artırmak mümkündür:

(75) Çocuk bi yese yemek çok mutlu olacağım.

(76) Bi çalışsa ders, sınıfı rahat geçecek.

(77) Çocuk çok yedi bugün yemek, daha fazla verme.

Bununla birlikte, çıplak AÖ'lerin belirli söylem koşulları altında çalkalanması mümkün olsa da bu AÖ'lerin bitiştikleri eylemden anlamsal olarak bağımsız olması da söz konusu değildir. '*Bugün çalışmayacağım ders.*' örneğini ele almak gerekirse, burada yer alan '*ders*' AÖ'sü her ne kadar sözdizimsel ve kullanımsal açıdan özgür gibi görünse de '*çalışmak*' eyleminin anlamsal olarak ayrılmaz bir parçasıdır.

⁵⁶ İşsever (2006)'da belirtildiği şekliyle sözdizimsel konumlar ikiye ayrılmaktadır: üye konumları ve üye-dışı konumlar. Evrensel olarak üye konumlarına taşınan birimler geri kurulamazken, üye-dışı konumlarından geri-kurulum zorunludur. Türkçede e-ardı konum üye-dışı konum özelliği sergilediği için sözdiziminde bu konumlara taşınan birimler taşınmadan önceki taban konumlarında anlamsal yorum almak zorundadır.

Ayrıca, çıplak AÖ ile eylem arasına ‘*hızlı hızlı*’ belirtecinin gelemediği iddia edilen tümce (Ali kitap *hızlı hızlı* okudu.) aşağıdaki örnek incelendiğinde kabul edilebilir bir tümce gibi görünmektedir:

(78) Ali dondurma *seve seve* / *bayıla bayıla* yedi.

Dolayısıyla, çıplak AÖ ile eylem arasına bazı belirteçler gelebilmektedir. Ancak, bu örneklerin de sınırlı olduğu belirtilmelidir. Öte yandan, ne tür belirteçlerin bu konumlarda yer alabildiğinin de betimlenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, ‘*hızlı*’ belirtecinin konumu ile ilgili olarak yapılan yorum her ne kadar belirtme Durumu biçimbirimi almış AÖ için doğru olsa da, takısız AÖ için yapılan değerlendirme oldukça katıdır. Çünkü söz konusu belirteç uygun söylem bağlamında karşıtsal odak olarak çıplak AÖ ile eylem arasında yer alabilmektedir:

(79) Ali kitap *hızlı* okudu.

Bir diğer önemli nokta ise çıplak AÖ’lerin konulaştırılamayacağı yönündeki değerlendirmedir. Bu durum kabul edilebilir olmakla birlikte bazı istisnalar da söz konusudur:

(80) Kitap_i Ali *t_i* OKUDU.⁵⁷

(İşsever, 2006: 48)⁵⁸

Bu noktada çıplak AÖ’lerin çalkalanabilmesi bazı soruların yanıtlanmasını da gerektirmektedir. Bilindiği üzere, bir AÖ’nün Durum-yüklü ve [+özgül] olması sözdizimsel açıdan *görünür* (visible) duruma geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte, sözdizimsel işlemler yalnızca görünür birimlere uygulanabilmektedir. Sözdizimi açısından *görünmez* (invisible) olan birimlerin ise hiçbir şekilde bu işlemlerden etkilenmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla da yalnızca görünür

⁵⁷ Büyük harf gösterimi, odak vurgusunu göstermektedir.

⁵⁸ İşsever (2006)’da söz konusu örneğin Sezer (1996:238)’den alındığı belirtilmektedir.

AÖ'lerin taşınabilmesi, diğerlerinin ise üretildikleri konum dışında herhangi bir sözdizimsel konuma taşınamaması beklenmektedir. Ancak, yukarıda belirtildiği gibi çıplak AÖ'lerin belirli söylem koşulları dahilinde e-ardı konuma taşınabilmesi bu birimlerin de bir şekilde sözdiziminde görünür nitelik kazandığını göstermektedir. Ancak, bu AÖ'lerin nasıl görünür nitelik kazandığı açıklanması gereken bir sorundur.⁵⁹

Ayrıca, çıplak AÖ'lerin eylemle *yandaş* olması gerektiği yönündeki değerlendirmeler Türkçede odaklama işlevi olan '**dE, bile, dahi, mİ**' gibi birimlerin eylem ile çıplak AÖ arasında yer aldığı örnekleri açıklamada yetersiz kalmaktadır:⁶⁰

- (81) a. Ali kitap **da** okudu.
b. Ali kitap **bile** okudu.
c. Ali kitap **dahi** okudu.
d. Ali kitap **mı** okudu?

Ancak, gerek çıplak AÖ'lerin uygun söylem koşullarında farklı konumlara çalkalanabilmesi gerekse çıplak AÖ ile eylem arasına belirteç ve odaklayıcı gibi çeşitli birimlerin girmesine yönelik şimdiye kadar sunulan örnekler Türkçede bitişme yapısı olmadığına yönelik bir sav niteliğinde değildir. Çünkü her ne kadar yandaş olmasa da bu örneklerdeki çıplak AÖ'ler eylemin anlamsal olarak ayrılmaz bir parçasıdır. Bir başka ifadeyle, '*kitap okumak, ders çalışmak*' gibi yapılar anlamsal

⁵⁹ Kechriotis (2006)'da EÖ içindeki çıplak AÖ'lerin *güçsüz Durum* (weak case) aldığı ileri sürülmektedir. Eğer bu değerlendirme doğruysa, çıplak AÖ'lerin bu özellikleri aracılığıyla sözdiziminde görünür olduğu ve kısıtlı da olsa çalkalanabildikleri açıklanabilir bir nitelik kazanmaktadır.

⁶⁰ Bununla birlikte, çıplak AÖ ile eylem arasına bu birimlerin gelebilmesi bitişme yapıları açısından karşı tanıtı oluşturmamaktadır. Yalnızca bu yapılar değil, *hafif eylem yapılarında* (light verb construction) da odaklama işlevi olan birimlerin ad ile eylem arasına gelmesi mümkündür:

(i) Ali telefon bile etti ama ben yanıt vermedim.

Benzer şekilde, Kornfilt (2003)'te '*bile*' gibi odaklayıcı birimlerin bitişme yapılarına karşıt görüş oluşturmadağı belirtilmiştir:

(ii) Hasan dua bile etti.

bir bütün oluşturmaktadır. Yukarıda sunulan örnekler, çıplak AÖ'lerin eylemle bir bütün oluşturması nedeniyle çalkalanamadığı ve bu birimler ile eylemlerin yandaş olmak zorunda olduğuna yönelik değerlendirmelerin oldukça katı olduğunu göstermektedir. Bir başka ifadeyle, çıplak AÖ'ler eyleme anlamsal olarak bağımlı olsa da kullanımsal ve sözdizimsel açıdan bağımlı olmak zorunda değildir.

Öte yandan, bitişme yapısı yönündeki değerlendirme açısından açıklanması gereken bazı noktalar da söz konusudur. Örneğin, çıplak AÖ'lerin önünde kullanılan sıfatlar bitişme yapısının tamamını değil, yalnızca AÖ'yü nitelemektedir:

- (82) a. Ali ekşi elma yedi.
b. Ali konuşacak insan aradı.⁶¹
(Öztürk, 2004: 61)

Bitişme yapıları açısından açıklanması gereken bir diğer nokta ise eksiltili yapılar ve *eşleme* (coordination) yapılarında karşımıza çıkmaktadır:

- (83) a. Ali kitap okudu, dergi değil.
b. Ali kitap ve dergi okudu.
c. Ali kitap aldı ve sattı.
(Öztürk, 2004: 60-61)

Ayrıca, Öztürk Türkçede bitişme yapısı adı verilen bu yapıların diğer dillerden daha farklı bir görünüm sergilediğine işaret etmektedir. Bu olgunun gözlemlendiği dillerde bitişme yapıları yüklemcil ögeyi geçişsiz hale getirmektedir.

⁶¹ Kechriotis (2006) çıplak AÖ'lerin EÖ sınırı içerisinde baş niteliğinde değil, öbeksal bir yapı niteliğinde olduğunu ileri sürerek bu noktaya açıklık getirmektedir. Dolayısıyla, bu örnekler de karşı tanıt niteliğinde değildir. Ancak, Kechriotis bu yapıların bir bitişme değil, yapışma olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, Asudeh ve Ball (2005) ve Massam (2001) önünde sıfat bulunan çıplak AÖ'lerin yarı-bitişme yapısı oluşturduğunu ileri sürmektedir.

Ancak, Öztürk Türkçenin bu açıdan farklı bir biçimleniş sergilediğini öne sürmektedir.⁶²

- (84) a. Ali balık tuttu.
b. Ayşe Aliye balık tutturdu.
c. *Ayşe Aliyi balık tutturdu.
(Öztürk, 2004: 64)

Görüldüğü üzere, ettirgen yapılarda yer alan bitişme yapısı yüklemcil ögeyi geçişsiz hale getirmemiştir.

Ayrıca, Öztürk (2004, 2006) Türkçede *kılıcı-bitişme* (agent incorporation) ve *konu-bitişme* (theme incorporation) şeklinde iki tür bitişme yapısının varlığından söz etmektedir.⁶³ Örneğin, ‘Ali’yi arı soktu.’ kılıcı-bitişme yapısıyken, ‘Ali kitap okudu.’ konu-bitişme yapısıdır. Bununla birlikte, Öztürk, gerek diğer dillerden farklı olarak Türkçede kılıcı-bitişme yapılarının görülmesi gerekse Türkçede bitişme yapılarının diğer dillerde olduğu gibi eylemi geçişsiz hale getirmemesi nedeniyle Türkçenin bitişme yapısı tanımlamasına tam olarak uymadığına işaret etmektedir.

Sonuç olarak, Türkçede çıplak AÖ ile eylem arasına başka birimlerin girebilmesi, diğer dillerden farklı olarak kılıcı-bitişme yapılarının görülmesi ve bitişme yapılarının eylemi geçişsiz hale getirmemesi dolayısıyla Öztürk bu yapıları Massam (2001) ve Dayal (2003)’te olduğu gibi *yarı-bitişme yapısı* (pseudo-incorporation) olarak nitelendirmiştir.⁶⁴

⁶² Farklı dillerdeki örnekler için bkz. Öztürk (2004: 62-63).

⁶³ Bununla birlikte, Çağrı (2007) Türkçede kılıcı-bitişme yapılarının olmadığına değinmektedir. Ancak, bu çalışmanın asıl konusu bitişme yapıları olmadığı için bu ayrım bu çalışmada ele alınmayacaktır. Yalnızca, nesne konumundaki AÖ’lerin sözdizimsel özelliklerinin betimlenmesi anlamında konu-bitişme yapısı olarak adlandırılan yapılar değerlendirilecektir.

⁶⁴ Öztürk (2004)’te yarı-bitişme yapıları, deyimler ve hafif eylem yapıları ile birlikte ele alınmaktadır.

Bununla birlikte, eylemin hemen önünde bulunan çıplak AÖ'lerin eylemle birlikte gerek bitişme gerekse yarı-bitişme yapısı oluşturduğuna yönelik değerlendirmeler tartışmaya açıktır. Bilindiği üzere, çıplak AÖ'lerin eylemin anlamsal çatısı altına girmesi nedeniyle bitişme yapılarının türetken bir yönü vardır ve bu özelliği dolayısıyla söz konusu yapıların sözlükçede yer aldığı ileri sürülmektedir. Ancak, Türkçe alanyazınında bu olgunun çoğunlukla '*kitap okumak*' gibi belirli örnekler üzerinden tartışılmış olması bitişme yapılarının bu yönünün sorgulanmasını geri planda bırakmıştır.

(85) Ali kitap okudu.

(86) Ali yemek yedi.

(87) Ali Ayşe'ye anahtar verdi.

(88) Ali süt içti.

(89) Bir gazeteci Bush'a ayakkabı fırlatmış.

(85) ve (86)'da yer alan çıplak AÖ'lerin eylemle bitişerek anlamsal bir bütün oluşturması kabul edilebilir gibi görünmektedir. Dolayısıyla, bu yapıların türetken olduğu ve sözlükçede yer aldığı da ileri sürülebilir. Ancak, (87), (88) ve (89)'daki '*anahtar vermek, süt içmek, ayakkabı fırlatmak*' gibi yapıların sözlükçede yer alması mümkün değildir. Dolayısıyla, çıplak AÖ'ler ile eylemlerin bitişerek her zaman yeni sözcükler türettiği ve bu sözcüklerin bu şekliyle sözlükçede yer aldığı ileri sürülememektedir.

Sonuç olarak, '*kitap okumak, spor yapmak, yemek pişirmek, yemek yemek, balık tutmak, müzik dinlemek, şarkı söylemek, ders çalışmak, araba sürmek, televizyon izlemek, radyo dinlemek, kahvaltı yapmak, oyun oynamak, para harcamak*' gibi yapıların türetken olduğu ve sözlükçede yer aldığı söylenebilir.

Ancak, ‘*anahtar vermek, süt içmek, ayakkabı fırlatmak, dondurma yemek, araba almak*’ vb. gibi oluşumların sözlükçede yer alması söz konusu değildir.

4.8.3. Nesne Kaydırımı

Belirtme Durumu biçimbirimi alan AÖ’lerin üretildiği konumdan EÖ dışına taşınmak zorunda olması bazı çalışmalarda ‘*nesne kaydırımı*’ (object shift) olgusu ile açıklanmaktadır (Aygen, 1999; İşsever, 2008).

Alanyazında genel kanı nesne kaydırımının [–özü] AÖ’lere uygulanamaması yönündedir. Dolayısıyla, bu olgu özgülük ile ilişkilendirilmiştir. Daha önce belirtildiği üzere Türkçe alanyazınında Durum yüklü AÖ’lerin [+özü] olduğu ve dolayısıyla bu AÖ’lerin taşınabileceği, çıplak AÖ’lerin Durum yüklenmemiş olmaları dolayısıyla eylem özü konumla sınırlı olduğu ileri sürülmüştür.

Ancak, daha önceki bölümlerde de belirttiğimiz üzere Durum yükleme ile özgülük arasında doğrudan bir ilişki söz konusu değildir (Emeksiz, 2003; İşsever, 2000, 2003; Kornfilt, 2003). Ayrıca, çıplak AÖ’lerin de söylem bağlamından ulaşılabildiklerinde, yani konusal olarak yorumlandıklarında taşınabildiği de bilinmektedir (İşsever, 2000, 2003, 2006).⁶⁵ Dolayısıyla, Türkçe gibi dillerde [–özü] birimlerin de taşınabilmesi nesne kaydırımının doğrudan özgülük koşulu ile ilgili olmadığını göstermektedir. Bu nedenle, yalnızca belirtme Durumu biçimbirimi almış olan AÖ’ler değil, çıplak AÖ’lerin de bu olgu ile açıklanması söz konusu olmuştur.

⁶⁵ Ayrıca, taşınan birimlerin taşınmadan önceki [–özü], [–gönderimsel] okumalarını koruduğu da belirtilmelidir. Bu okuma, taşıma öncesinde de sonrasında da söz konusu olan tek okumadır (İşsever, 2008).

Ayrıca, İşsever (2006) Durum yüklenmemiş çıplak AÖ'lerin de taşınabildiğine yönelik değerlendirmelerinde Durum yükleme ve taşıma arasındaki ilişkinin alanyazında oldukça katı olarak belirlenmiş olduğunu ileri sürmektedir. Sonuç olarak, Türkçede AÖ'lerin taşınmasında gerek özgüllük gerekse biçimbilimsel Durum tek başına etkili değildir.

Bununla birlikte, İşsever (2008) Türkçede nesne kaydırımının Durum türünü dikkate aldığını, içsel Durum yüklü olan AÖ'lerin taşınmak zorunda olmamasına karşın, yapısal Durum yüklü olan AÖ'lere nesne kaydırımı uygulanmak zorunda olduğunu belirtmektedir:

- (90) a. Bu yıl çocuklar sinemaya çok (sinemaya) gitti.
b. Ali küçükken merdivenden çok (merdivenden) düştü.
c. Ali kitabı çok/kötü/hızlı (*kitabı) okudu.

(İşsever, 2008: 5)

Ayrıca, Türkçede eylem önündeki çıplak AÖ'lerin taşınmasının seçimlik olmasına karşın, bu konumdaki belirtme Durumu yüklü AÖ'lere nesne kaydırımının uygulanmak zorunda olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, bu ikisi arasındaki taşınma koşullarının farklı olduğu ortaya konmaktadır. Çıplak AÖ'lerin taşınması odaklama ve tümce vurgusu, Durum yüklü olan AÖ'lerin taşınması ise Durum eşleme ile ilgilidir.

4.8.4. Yapışma

Kechriotis (2006) ise gönderimsellik taşımayan çıplak AÖ'leri bitişme yapısı değil, 'yapışma' (adhesion) olarak ele almaktadır. Buna göre, eylemin önünde yer alan ve Durum biçimbirimi almış AÖ'ler BelÖ niteliğindedir. Bu BelÖ, üretildiği konumdan

çıkarak Durum özelliklerini eşlemek için yukarı taşınmaktadır. Ancak, eylemin hemen önünde yer alan çıplak AÖ'lerin Durum yüklenmeleri söz konusu olmadığı için bu AÖ'ler EÖ içinde kalmaktadır.

Ayrıca, EÖ içinde Durum özellikleri eşlenmemiş yalnızca bir üye bulunabilmektedir. Dolayısıyla, yalnızca bir AÖ üretildiği konumda kalabilmektedir. Bir başka ifadeyle, yalnızca bir AÖ'nün eyleme yapışması söz konusudur. Durum biçimbirimi alanlar EÖ dışına çıktığına göre, çıplak AÖ'ler eyleme *kardeş budağı* olarak yapışmaktadır.

Kechriotis (2006)'da göze çarpan bir diğer değerlendirme ise *güçlü-güçsüz Durum* (strong-weak case) ayrımıdır.⁶⁶ Buna göre, güçsüz Durumun D(erin)-yapıda, güçlü Durumun ise Y(üzey)-yapıda yetkilendirildiği ileri sürülmektedir.⁶⁷ EÖ içinde kalan ve gönderimsel olmayan AÖ'ler güçsüz Durum, gönderimsel olan BelÖ'ler ise güçlü Durum özelliklerini eşlemektedir.⁶⁸ Bununla birlikte, her ne kadar güçsüz Durum yüklenmiş olsalar da bu AÖ'ler gönderimsel değildir ve dolayısıyla da tekillik/çoğulluk kodlamamaktadır. Bulundukları konumda sadece güçsüz Durum özelliğini eşlemektedirler.

4.8.5. Genel Değerlendirme

Görüldüğü üzere eylemin hemen önünde bulunan çıplak AÖ'lerin sözdizimsel olarak nasıl bir yapı sergilediği alanyazınında *bitişme*, *yarı-bitişme* ve *yapışma* kavramları doğrultusunda ele alınmıştır. Bu yaklaşımlarda çıplak AÖ'lerin eylemle anlamsal bir bütün oluşturması nedeniyle eylem önü konumla sınırlı olduğu ve dolayısıyla

⁶⁶ Kechriotis (2006), bu tür bir ayrımın Hoop (1996)'da da yer aldığını belirtmektedir.

⁶⁷ Güçsüz Durumun D-yapıda olması içsel Durumlarla karıştırılmamalıdır.

⁶⁸ Kornfilt (2001)'de de açık biçimbirimlerle işaretlenen yapısal Durum, güçlü Durum olarak ele alınmış; ancak, güçsüz Durum ile ilgili herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

çalkalanmadığı kabul görmüştür. Ancak, belirli söylem koşullarında çıplak AÖ'lerin de çalkalanabildiği örneklerle rastlanmaktadır. Bu durum İşsever (2008)'de *nesne kaydırımı* olgusu ile açıklanmaya çalışılmıştır. Her ne kadar çıplak AÖ'lerin eyleme anlamsal olarak bağımlı olsa da, kullanımsal ve sözdizimsel açıdan bağımlı olmak zorunda olmadığı (bir başka ifadeyle, çıplak AÖ'lerin her zaman eylemle yandaş olmak zorunda olmadığı) ortaya konmuştur.

Öte yandan, çıplak AÖ'lerin birtakım sözdizimsel işlemlerden etkilenmesi için görünür olması gerekmektedir. Çünkü *Durum Filtresi* nedeniyle görünmez nitelikteki birimler sözdizimsel işlemlerden etkilenmemektedir (Chomsky, 1981). Tam da bu noktada Kechriotis (2006)'da çıplak AÖ'lerin EÖ sınırı içinde olduğu, ancak bu konumda güçsüz Durum eşleştirdiğine yönelik değerlendirme dikkate değerdir. Eğer bu değerlendirme doğruysa, çıplak AÖ'lerin çalkalanabilmesindeki güdüleyiciyi açıklamak mümkün gibi görünmektedir. Bir başka ifadeyle, çıplak AÖ'leri sözdiziminde görünür kılan ve çalkalama gibi sözdizimsel işlemlerden etkilenmesini sağlayan güçsüz Durum özelliğidir.

Ayrıca, hatırlanacak olursa, Öztürk (2004)'te Durum ve gönderimsellik yüklenmiş olmanın üye konumunda bulunmanın koşulu olduğu kabul edilmişti. Hatta Durum biçimbirimlerinin aynı zamanda gönderimsellik kodladığı savından hareketle, Türkçede Durumun ve gönderimselliğin aynı işlevsel ulam aracılığıyla kodlandığı da ileri sürülmüştü. Ancak, daha önce de açıklandığı üzere Türkçede Durum biçimbirimleri almış AÖ'lerin her zaman [+gönderimsel] nitelikte olması söz konusu değildir. Öte yandan, Kechriotis (2006)'da yer alan güçsüz Durum değerlendirmesi kabul edilirse, Durumun gönderimsellik olmadan da mümkün olduğu gösterilmiş

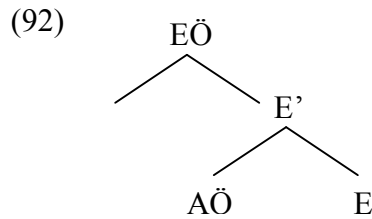
olacaktır. Ayrıca, bu değerlendirme Türkçede Durum ve gönderimselliğin aynı işlevsel ulam aracılığıyla yüklenmediğini de ortaya koyacaktır.

Bir diğer önemli nokta ise Kechriotis (2006)'da yapılan güçsüz Durum değerlendirmesinin EÖ içindeki çıplak AÖ'lerin *baş* (head) mı yoksa öbek özelliği mi gösterdiğine açıklık getirebilmesidir. Aydemir (2004) çıplak AÖ'lerin bu konumda 'baş' niteliğinde olduğunu ileri sürmektedir. Ancak, Öztürk (2004) ve Kechriotis (2006)'da bu AÖ'lerin öbekselsel bir yapıda olduğu kabul edilmektedir. Bu konumdaki AÖ'lerin öbekselsel yapı taşıdığı sıfatlarla nitelenebilmesiyle de açıklanabilmektedir:

(91) Ali konuşacak insan aradı.

(Öztürk, 2004: 61)

Bu durumda çıplak AÖ'lerin EÖ sınırı içindeki gösterimi aşağıdaki gibidir:

Anlambilimsel özellikleri incelendiğinde, EÖ sınırı içinde kalan bu AÖ'lerin bulundukları konumda gönderimsellik taşımadığı görülmektedir. Gönderimsel olmamaları nedeniyle de sayı kodlamamaktadırlar. Dolayısıyla, bu AÖ'lere yönelik tekillik/çoğulluk değerlendirmesi mümkün değildir. Belirtme Durumu biçimbirimi olarak Durum eşleme doğrultusunda EÖ sınırından çıkarak yukarı taşınan AÖ'ler ise üye konumunda bulunmaktadır. Bu konumda gönderimsellik, belirlilik/belirsizlik, tekillik/çoğulluk da kodlamaktadır.

Özetle, gerek farklı sözdizimsel konumları gerekse anlambilimsel özellikleri eylemin hemen önünde bulunan belirtme Durumu biçimbirimi almış ve almamış AÖ'ler arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, EÖ içinde ve gönderimsellik kodlamayanlar AÖ, EÖ sınırından çıkarak üye konumlarında bulunan ve gönderimsellik kodlayanlar BelÖ niteliğindedir. Sonuç olarak, Türkçede AÖ/BelÖ ayrımından söz edilebilmektedir.⁶⁹

4.8.6. Eylemin Hemen Önünde Yer Alan 'Bir+AÖ' Yapıları

Eylem önü konumda bulunan AÖ'lerin özelliklerinin incelendiği çalışmalarda '*bir+AÖ*' şeklindeki öbeklerin de Durum biçimbirimi alıp almadığı, gönderimsellik kodlayıp kodlamadığı, yani sözdizimsel ve anlambilimsel açıdan nasıl bir yapılanış sergilediği de oldukça tartışılmış bir konudur. Ancak, bu konuda da herhangi bir ortak çözümleme söz konusu değildir.

- (93) a. Ali kitap okudu.
b. Ali bir kitap okudu.
c. Ali kitab-ı okudu.
d. Ali bir kitab-ı okudu.

Bu örneklerde Durum biçimbirimi almış AÖ'lerin gönderimsellik değeri hakkında her ne kadar genel bir uzlaşsı söz konusu olsa da, bu biçimbirimi almamış AÖ'lerin Durum yüklenip yüklenmediği, gönderimsellik kodlayıp kodlamadığı konusunda tartışmalı ve zıt görüşler olduğu görülmektedir. Enç (1991), Öztürk

⁶⁹ Bu çalışmada yalnızca eylemin hemen önünde bulunan çıplak AÖ'ler EÖ içinde bulundukları için AÖ olarak ele alınmakta, AÖ/BelÖ ayrımı bu doğrultuda şekillenmektedir. Ancak, Çağrı (2005)'teki AÖ/BelÖ ayrımında genel olarak tüm özgüllük taşıyan ad öbekleri BelÖ, taşımayanlar ise AÖ olarak ele alınmıştır. Bu yönüyle, bu çalışmadaki belirleme Çağrı (2005)'te yapılan belirlemeden farklıdır. İlerleyen bölümlerde, üye konumunda [-özüml], [-gönderimsel] AÖ'lerin bulunabildiğine de yer verilecektir.

(2004), von Heusinger ve Kornfilt (2005) yukarıdaki örneklerde Durum biçimbirimi almış AÖ'leri [+gönderimsel], almamış olanları ise [-gönderimsel] olarak ele almıştır. Hatta, Kornfilt (1995, 1997) ve Öztürk (2004) '*kitap*' ve '*bir kitap*' AÖ'lerinin belirtme Durumu biçimbirimi almaması nedeniyle her iki yapının da bitişme/yarı-bitişme yapısı oluşturduğunu, yani her ikisinin de EÖ sınırı içinde kalarak gönderimsellik kodlamadığını ileri sürmüşlerdir.

Ancak, Emeksiz (2003)'te olduğu gibi gönderimselliği '*önvarsayımsal varoluş*' ölçütü üzerinden değerlendirdiğimizde bu iki AÖ'nün gönderimsellik değerleri ve sözdizimsel konumları açısından birbirinden farklı olduğu ortaya çıkmaktadır:

(94) Dün *bir araba* aldım.

Bu örnekte yer alan '*bir araba*' AÖ'sü [+gönderimsel], [+özgül] niteliktedir çünkü önvarsayımsal varoluş taşımaktadır. Bir başka deyişle, konuşucunun aldığı bir araba vardır. Dolayısıyla, bu AÖ'nün [-gönderimsel] olduğu iddia edilememektedir. Bu nedenle de '*bir+AÖ*' şeklindeki yapıların bitişme ya da yarı-bitişme yapıları olarak değerlendirilmesi de mümkün değildir.

Benzer şekilde, '*Ali bir kitap okudu.*' tümcesinde yer alan '*bir kitap*' AÖ'sü de [+gönderimsel] niteliktedir çünkü önvarsayımsal varoluş değeri taşımaktadır. Bir başka ifadeyle, Ali'nin okumuş olduğu bir kitap vardır. Ayrıca, gönderimsel olan bu AÖ sayı bilgisi de kodlamaktadır. Ancak, '*Ali kitap okudu.*' tümcesinde yer alan '*kitap*' AÖ'sü daha önceki bölümlerde de belirtildiği üzere EÖ sınırı içinde kalmakta ve gönderimsellik taşımamaktadır. Dolayısıyla da sayı kodlaması mümkün değildir.

Emeksiz (2003), Aydemir (2004) ve Kechriotis (2006) '*bir kitap*' AÖ'sünün eylemle bitişmediği dolayısıyla bir bitişme yapısı oluşturmadığı noktasında

hemfikirdir. Bu çalışmalarda, her ne kadar her ikisi de Durum biçimbirimi almamış olsa da çıplak AÖ'ler ile '*bir+AÖ*' şeklindeki öbekler arasında başta gönderimsellik değeri ve sayı kodlama özelliği olmak üzere çeşitli yönlerden farklar olduğu ortaya koyulmuştur:

Öncelikle, sıfatlarla birlikte kullanımı bu iki AÖ arasındaki farkı ortaya koymaktadır:

- (95) a. Mehmet kötü *araba* kullanıyor.
b. Mehmet kötü *bir araba* kullanıyor.

(Aydemir, 2004: 467)

Görüldüğü üzere, 95 (a)'da yer alan '*kötü*' belirteç işlevindedir. Yani, '*araba kullanmak*' eylemini betimlemektedir. Ancak, 95 (b)'de aynı birim sıfat işlevindedir ve arabayı nitelemektedir.

Eksiltili yapılar incelendiğinde de bu iki AÖ arasında fark olduğu görülmektedir:

- (96) a. *Bütün gün *kitap* okudum, sana da okumanı tavsiye ederim.
b. Dün *bir kitap* okudum, sana da okumanı tavsiye ederim.

(Aydemir, 2004: 468)

96(a)'da çıplak AÖ [-gönderimsel] niteliktedir. Çünkü bu AÖ önvarsayımsal varoluş kodlamamaktadır. Burada söz konusu olan '*kitap okuma*' aktivitesidir. Dolayısıyla, yalnızca AÖ'nün atılmasıyla oluşan eksiltili yapı kabul edilebilir nitelikte değildir. Öte yandan, çıplak AÖ ile birlikte eylem de atılırsa kabul edilebilir bir tümce ortaya çıkmaktadır:

- (97) Bütün gün *kitap okudum*, sana da tavsiye ederim.

96(b)'deki AÖ ise [+gönderimsel] olduğu için yalnızca '*bir kitap*' AÖ'sünün eksiltilmesi herhangi bir sorun oluşturmamaktadır.

Ayrıca, *eşgönderim* (coreference) açısından da bu iki AÖ'nün farklı olduğu ortaya konmaktadır:

(98) a. Ali kaç gündür *bir resim* yapıyordu, nihayet bugün *onu* bitirdi.

b. Ali kaç gündür *resim* yapıyordu, nihayet bugün **onu* bitirdi.

(Erguvanlı, 1984: 23)

(99) a. Dün *film* seyrettim, **onu/*onları* sen de seyretmelisin.

b. Dün *bir film* seyrettim, *onu* sen de seyretmelisin.

(Aydemir, 2004: 468)

(100) a. Ali dün Kale'de *bir fotoğraf* çekti. Sonra *onu* baskıya gönderdi.

b. Ali dün Kale'de *fotoğraf* çekti. Sonra **onu* baskıya gönderdi.

Bunlara ek olarak, *açısal* (scope) özellikleri açısından da bu iki AÖ arasında fark olduğu gözlemlenmektedir:

(101) a. Üç çocuk *bir araba* almış.

b. Üç çocuk *araba* almış.

(Kechriotis, 2006: 25)

101(a)'da '*bir araba*' AÖ'sü tümcede geniş açı olarak 'sayı' anlamını belirginleştirmektedir. Dolayısıyla, buradaki okuma üç çocuğun 'bir tane araba' aldığı yönündedir. Ancak, 101(b)'de kaç tane araba alındığı belli değildir.

İlgi tümceciği yapıları da '*bir+AÖ*' şeklindeki öbeklerin sözdizimsel açıdan çıplak AÖ'lerden farklı özellikler taşıdığını göstermektedir:

(102) a. Nazan bilmediğim bir şarkı söylüyor.

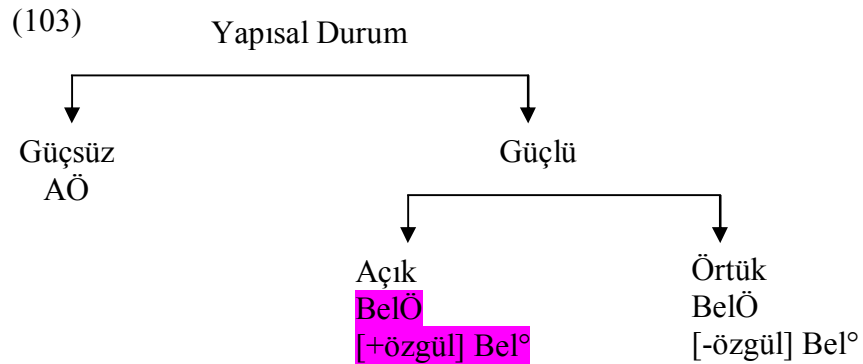
b. *Nazan bilmediğim şarkı söylüyor.⁷⁰

(Erguvanlı, 1984: 25)

Sonuç olarak, belirtme Durumu biçimbirimi almadığı halde eylem önünde yer alan ‘bir+AÖ’ yapıları da gönderimsel niteliktedir. Bu nedenle de bu yapılar bitişme yapısı oluşturmamaktadır. Dolayısıyla, bu yapıların çıplak AÖ’lerle birlikte değerlendirilmesi hatalı bir değerlendirmedir.

Öte yandan, eylem önünde yer alan ‘bir+AÖ’ yapılarının gönderimsel olması EÖ sınırı dışında olduğunu, yani üye konumunda bulunduğu da işaret etmektedir. Ne var ki, üye konumunda bulunma Durum yüklü olmayı da gerektirmektedir. Ancak, herhangi bir Durum biçimbirimi almamış olması nedeniyle bu yapıların Durum özelliklerinin de açıklanması gerekmektedir.

Bu noktada söz konusu yapıların *soyut Durum* ya da Kural (1992)’de belirtildiği şekliyle *örtük durum* taşıdığı ileri sürülebilmektedir. Kechriotis (2006) da benzer şekilde bu yapıların *örtük durum* taşıdığını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda, Kechriotis, yapısal Durum biçimbirimleri açısından bir sınıflama sunmaktadır:

(Kechriotis, 2006: 246)

⁷⁰ Bu tümcede yer alan AÖ ancak çoğullama biçimbirimiyle birlikte kullanıldığında kabul edilebilir hale gelmektedir: ‘Nazan bilmediğim şarkı-lar söylüyor.’

Bu gösterimde özellikle örtük Durum için yapılan belirleme dikkate değerdir. Kechriotis (2006), bu belirlemede BelÖ'lerin [-özü] nitelikte olabileceğini de ortaya koymaktadır. Bir başka ifadeyle, Türkçede üye konumunda bulunan BelÖ'ler [±özü] nitelikte olabilmektedir.

Söz konusu çalışmada örtük Durum ile ilgili olarak ortaya konan bu değerlendirme '*bir+AÖ*' şeklindeki yapılara yöneliktir. Ancak, Kechriotis (2006)'nın bu yapıların çıplak AÖ'lerden farklı olarak gönderimsellik taşıdığını ve dolayısıyla EÖ sınırı dışında olduğunu ileri sürüp, ardından bu yapıları [-özü] olarak değerlendirmesi çelişkili bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Bu noktada, '*bir+AÖ*' şeklindeki yapılara yönelik olarak aşağıdaki örneklerin sunulması yerinde olacaktır:

(104) a. Ali *bir kitap* okuyor.

b. Ayşe *bir çocuk* istiyor.

104(a)'da yer alan '*bir kitap*' AÖ'sü önvarsayımsal varoluş almakta ve gönderimsellik kodlamaktadır. Ancak, 104(b)'de yer alan '*bir çocuk*' AÖ'sü [-gönderimsel] niteliktedir. Çünkü henüz var olan bir çocuktan bahsedilemediği için söz konusu AÖ önvarsayımsal varoluş alamamaktadır.

Bu nedenle, (103)'teki gösterimde örtük Durum alan BelÖ'lerin başı konumunda bulunan özelliğin [±özü] olarak değiştirilmesi gerekmektedir. Bir başka deyişle, örtük Durum yüklenmiş olan '*bir+AÖ*' şeklindeki yapılar bazı tümcelerde [+özü], bazılarında ise [-özü] değer almaktadır. Sonuç olarak, güçlü yapısal Durum alarak üye konumunda bulunabilen BelÖ'ler [±özü] nitelikte olabilmektedir.

Bu noktada ‘*bir kitap*’ ve ‘*bir kitabı*’ AÖ’leri arasındaki farka yer vermek yerinde olacaktır:

(105) a. Ali *bir kitap* okudu.

b. Ali *bir kitabı* okudu.

105(a)’da yer alan ‘*bir kitap*’ AÖ’sü önvarsayımsal varoluş alabildiği için [+özgül] ve [+gönderimsel] niteliktedir. Hangi kitaptan bahsedildiği belirli olmadığı için de [–belirli] değerini almaktadır. 106(b)’de yer alan ‘*bir kitabı*’ AÖ’sü de [+özgül], [+gönderimsel] ve [–belirli] niteliktedir.⁷¹ Bu durumda ikisi arasında nasıl bir fark vardır? Aradaki fark, 105(b)’deki AÖ’nün parçalı okuma sunması, grup gönderiminde bulunmasıdır. Bir başka ifadeyle, Ali’nin belirli bir grup kitaptan sadece birini okuduğu anlaşılmaktadır.

(106) a. Ali *bir anahtar* kaybetti.

b. Ali *bir anahtarı* kaybetti.

(107) a. Ali *bir dava* kazandı.

b. Ali *bir davayı* kazandı.

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere 106(b) ve 107(b)’de yer alan AÖ’ler parçalı okumayı beraberinde getirmektedir. Benzer bir değerlendirme, Aygen (1999)’da da karşımıza çıkmaktadır. Aygen, söz konusu çalışmasında ‘*bir*’in Durum biçimbirimi almış AÖ’lerle kullanıldığı yapılarda *grup gönderimli* (group denoting) nitelikte olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca, bu yapıda kullanılan diğer sayıların da grup gönderimi okuması yarattığını, Enç (1991)’deki gibi parçalılık yapısının ortaya çıktığını belirtmektedir:

⁷¹ Ancak, Enç (1991), Ketrez (2004) vb. çalışmalarda Durum biçimbirimi almış ‘bir+AÖ’ yapıları [+özgül], bu biçimbirimi almamış olanlar ise [–özgül] olarak değerlendirilmiştir.

(108) a. Odama birkaç çocuk girdi.

b. *İki kızı* tanıyordum.

(Enç, 1991: 6)

Ayrıca, benzer değerlendirmeler Göksel ve Kerslake (2005)'te de karşımıza çıkmaktadır:

(109) Paketin içindekiler eksik çıktı. *İki kitabı* göndermemişler.

(Göksel ve Kerslake, 2005:176)

4.9. Belirleyici Öbeği

AÖ/BelÖ şeklindeki ayırım doğrultusunda üye konumunda bulunmanın koşullarını tekrar edecek olursak, Türkçede de AÖ'lerin üye konumunda bulunabilmesi için gönderimsellik ve Durum (Kechriotis (2006)'da belirtilen terminoloji doğrultusunda açık veya örtük güçlü Durum) yüklenmiş olması gerekmektedir.

Bununla birlikte, yukarıda örtük Durum yüklenmiş [–özü] nitelikteki birimlerin de üye konumunda bulunduğu değinmiştik. Ancak, bu noktada söz konusu AÖ'lerin, EÖ sınırı içindeki çıplak AÖ'lerden farklı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Üye konumunda bulunabilen birimler hakkında gönderimsellik değerlendirmesi yapılabilirken, EÖ sınırı içindeki AÖ'ler üzerinde gönderimsellik tartışması yapılamamaktadır. Bu yapılar arasındaki bir diğer fark ise EÖ içindeki çıplak AÖ'lerin sayı kodlamamasına rağmen, '*Ayşe bir çocuk istiyor.*' tümcesinde yer alan '*bir çocuk*' BelÖ'sünün [–gönderimsel] nitelikte olduğu halde sayı bilgisi taşımasıdır.

Sonuç olarak, Durum yüklenmiş [$\pm$ gönderimsel] AÖ'lerin Türkçede üye konumunda bulunabilmesi söz konusudur. Dolayısıyla, Türkçede de AÖ'ler üzerinde

BelÖ işlevsel ulamı bulunduğu ileri sürülebilmektedir. Ancak, Türkçede bu öbeğin başı sesbilimsel olarak gerçekleşmemektedir.

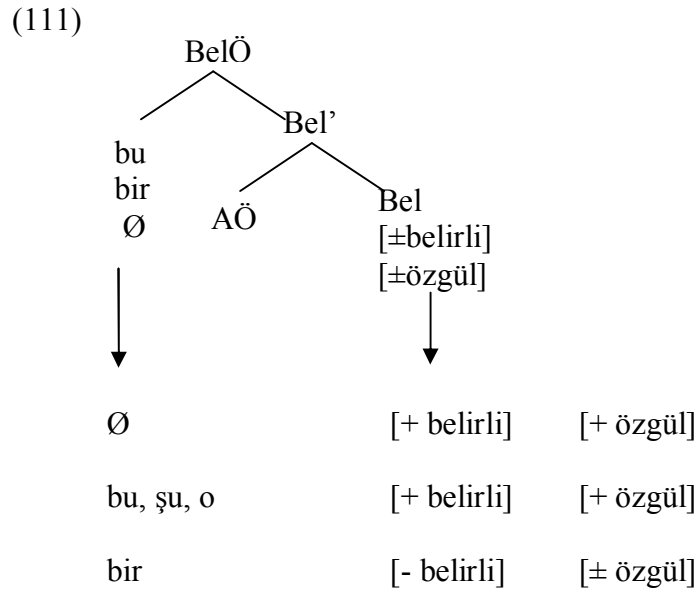
Benzer bir değerlendirme, Kechriotis (2006)'da da söz konusudur. Kechriotis, BelÖ'nün başı konumunda [$\pm$ belirli] ve [$\pm$ özgöl] gibi özelliklerin yer aldığını ileri sürmektedir. Bu doğrultuda, Bel başının özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenmektedir:

$$(110) \quad [+ \text{ belirli}] \longrightarrow [+ \text{ özgöl}]^{72}$$

$$[- \text{ belirli}] \longrightarrow [\pm \text{ özgöl}]$$

(Kechriotis, 2006: 109)

Ayrıca, söz konusu çalışmada BelÖ'nün GÖS konumunun boş olabildiği ya da gösterimseller (bu, şu, o) ve belirsizlik kodlayan '*bir*'in bu konumda bulunduğu belirtilmektedir. Bütün bu değerlendirmeler ışığında aşağıdaki gösterime ulaşılmaktadır:

⁷² Ancak, burada belirlilikten kasıt 'anlamsal belirlilik' olmalıdır.

Bununla birlikte, Kechriotis (2006)'da yukarıdaki gösterimde AÖ'nün bulunduğu konumda aslında *Sayı Öbeği* (SayıÖ) ve *Sınıflandırıcı Öbeği* (SınıfÖ) şeklinde farklı işlevsel ulamların olduğu da ileri sürülmüştür. Ayrıca, '*bir*' için farklı konumlar belirlendiği de göze çarpmaktadır. Buna göre, '*bir*'in belirsizlik kodladığında BelÖ'nün GÖS konumunda, sayı anlamını belirginleştirdiğinde ise SınıfÖ'nün GÖS konumunda üretildiği ileri sürülmektedir. Bu sav kabul edilebilir bir değerlendirme gibi görünmektedir. Ancak, Türkçede sınıflandırıcı görevinde birimlerin olmaması nedeniyle SınıfÖ bu çalışmada kabul edilmeyerek, '*bir*'in sayı anlamını belirginleştirdiği kullanımlarında diğer sayılar gibi SayıÖ'nün GÖS konumunda üretildiği öne sürülecektir. Söz konusu işlevsel ulamlara ilerleyen bölümde yer verilecektir.

Bununla birlikte, (92)'deki gösterimde de belirtildiği gibi, çıplak AÖ'ler Durum ve gönderimsellik yüklenmeyerek EÖ sınırı içinde kalmaktadır. Ayrıca, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu konumda baş değil, öbekselle niteliktedirler. Sonuç olarak, bu AÖ'ler için aşağıdaki gösterim söz konusudur:

$$(112) \quad \begin{array}{c} \text{AÖ} \\ | \\ \text{A} \end{array}$$

5. BÖLÜM: TÜRKÇEDE OLASI İŞLEVSEL ULAMLAR

5.1. Türkçede ‘Bir’

Türkçede ‘*bir*’in hem *sayı* hem de *belirsizlik* kodladığı genel olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte, Kornfilt (1997), Göksel ve Kerslake (2005) ‘*bir*’in Türkçede belirsizlik kodladığı noktasından hareketle bu birimi *belirsiz tanımlık* olarak ele almışlardır. Ancak, bu tür bir değerlendirme iki yönden sorunludur: Öncelikle, baş-son bir dil olan Türkçede ‘*bir*’in belirsiz tanımlık olarak ele alınması ve BelÖ’nün başı olması kuramsal bir çelişki yaratmaktadır. Öte yandan, Öztürk (2004)’te belirtildiği şekliyle alanyazında belirli tanımlığı olmayıp belirsiz tanımlığı olan herhangi bir dil olmadığı ileri sürülmektedir. Yani, dillerde belirsiz tanımlık olmamasına rağmen, belirli tanımlık olması beklenen bir durumken, belirli tanımlığı olmayan bir dil olarak Türkçede ‘*bir*’in belirsiz tanımlık olarak ele alınması burada sunulan tipoloji açısından oldukça istisnai bir durum oluşturacaktır.

Ayrıca, Öztürk (2004)’te işlevsel öbeklerin yansımayı kapattığı (closing projection) noktasına işaret edilmektedir. Bir başka ifadeyle, İngilizcede belirleyicilerin bir işlevsel ulam olarak yansımayı kapatması nedeniyle kendilerinden önce başka herhangi bir birimin gelmesinin mümkün olmadığı ileri sürülmektedir:

(113) a. the book

b. *John’s the book

(114) a. this book

b. *John’s this book

(Öztürk, 2004: 24)

Bu değerlendirmeler doğrultusunda, Öztürk (2004)'te '*bir*'in yansımayı kapatamaması dolayısıyla belirsiz tanımlık işlevinde olamayacağı ileri sürülmektedir:

(115) a. kırmızı *bir* kitap

b. *bir* kırmızı kitap

(Öztürk, 2004: 26)

Ancak, bu tür bir tanıt '*bir*'in niçin belirsiz tanımlık olmadığını açıklayabilecek nitelikte bir tanıt değildir. Çünkü işlevsel bir ulam olan SayıÖ ve SınıfÖ de yansımayı kapatmamaktadır. Dolayısıyla, işlevsel öbeklerin yansımayı kapattığı düşüncesi tümüyle doğru değildir.

Ayrıca, Öztürk, '*bir*'i adın önüne gelen bir tür niteleyici (prenominal modifier) olarak ele almıştır.⁷³ Ancak, sıfatlar da adın önüne gelen bir tür niteleyicidir. Dolayısıyla, '*bir*'in sıfatlarla benzer bir şekilde değerlendirilmesi sorunludur. Öte yandan, alanyazında '*bir*'in sıfatlarla birlikte kullanıldığı öbeklerde bulunduğu konum itibariyle açısının değiştii ve farklı anlamları belirginleştirdiğı ileri sürülmektedir:

(116) a. yeni *bir* kitap

b. *bir* yeni kitap

116 (a)'da '*bir*'in sıfattan sonra kullanıldığı durumlarda '*belirsizlik*', öbeğin başında, sıfattan önce kullanıldığı durumlarda ise '*sayı*' anlamını belirginleştirdiğı ileri sürülmüştür (Kornfilt, 1997; Yüksek, 2003).⁷⁴ Ancak, diğer sayıların öbek içinde farklı konumlarda bulunması bu tür bir anlamsal değişime neden olmamaktadır:

⁷³ Öztürk (2004)'te gösterimsellerin de yansımayı kapatamadığı ve adın önüne gelen bir tür niteleyici olduğı ileri sürülmüştür.

⁷⁴ Bununla birlikte, 116(a)'da sayı, 116(b)'de de belirsizlik anlamının tamamıyla yok olduğı da iddia edilememektedir.

(117) a. yeni *iki* kitap

b. *iki* yeni kitap

Dolayısıyla, '*bir*'in sıfatlar gibi adın önüne gelen bir tür niteleyici olarak ele alınması yukarıdaki örnekleri açıklamada yetersiz kaldığı gibi, '*bir*'in diğer sayılardan farklı bir nitelik taşıdığını da açıklayamamaktadır.

Bu noktada '*bir*'in diğer sayılardan ne tür farklılıklar içerdiğine yer vermek yerinde olacaktır. Öncelikle, Türkçede sayılarla birlikte kullanılan AÖ'ler çoğullama biçimbirimi alamamaktadır.⁷⁵

(118) a. iki çocuk *iki çocuklar

b. on kalem *on kalemler

Ancak, '*bir*' sayı olarak tekillik kodlamasına rağmen çoğul adlarla birlikte de kullanılabilir:

(119) a. Doğa kendine bir şeyler almış.

b. Sanırım Doğa bir işler çeviriyor.

'*Bir*'in çoğul adlarla kullanıldığı bu örneklerde tekillik kodlamadığı açıktır. Diğer sayılardan farklı olarak, '*bir*'in burada sayı değil, belirsizlik okuması belirginleşmektedir.

Bir diğer fark ise bu birimlerin gösterimsellerle birlikte kullanımında ortaya çıkmaktadır. Diğer sayılar gösterimsellerle birlikte rahatlıkla kullanılabilirken, '*bir*'in gösterimsellerle birlikte aynı öbekte yer alması sorun yaratmaktadır:

⁷⁵ Ancak, bazı yer isimleri ve grup adları gibi özel kullanımlarda istisnalar söz konusudur:

i) Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler

ii) Ali Baba ve Kırk Haramiler

iii) üç silahşörler

iv) Yedi Göller

v) Üç Kapılar

- (120) a. *bu iki* yeni kitap
b. *bu üç* yeni öğrenci
c. **bu bir* yeni kitap⁷⁶

Yükseker (2003) bu durumu sayıların farklı özgüllük değerlerine sahip olmasıyla açıklamaktadır. Buna göre, '*bir*' dışındaki diğer sayılar [+özü], '*bir*' ise [+genel] anlamlıdır. Bu nedenle içsel olarak [+özü] nitelikteki gösterimsellerin yine [+özü] değere sahip diğer sayılarla kullanılması sorun yaratmazken, bu birimlerin [+genel] anlamlı '*bir*' ile kullanımının sorunlu bir yapı oluşturduğu ileri sürülmektedir.⁷⁷

Ancak, bu tür bir değerlendirme sorunludur çünkü '*bir*' Türkçede her zaman [+genel] anlamlılık kodlamamaktadır:

- (121) *Bir kitap* aldım.

Görüldüğü gibi bu örnekte yer alan '*bir kitap*' AÖ'sü [+genel] anlamlı değil, [+özü] niteliktedir. Dolayısıyla, '*bir*'in gösterimsellerle birlikte kullanılamaması farklı bir şekilde açıklanmalıdır.

Bilindiği üzere, gösterimsellerle birlikte kullanılan AÖ'ler her zaman [+belirli] değer alırken, '*bir*' ile birlikte kullanılan AÖ'ler [-belirli] değerini almaktadır. Dolayısıyla, belirlilik ve belirsizlik kodlayan bu birimlerin yan yana gelmesi anlambilimsel açıdan sorun yaratmaktadır. Diğer sayıların '*belirsizlik*' kodlama gibi bir niteliği olmadığı için bu sayıların gösterimsellerle birlikte kullanılması sorunsuz bir şekilde gerçekleşmektedir.

⁷⁶ Bu tür bir kullanım '*bir yeni kitap*' kısmının yüklemcil nitelikte olduğu durumlarda kabul edilebilir niteliktedir ancak ortaya çıkan yapı bir AÖ ya da BelÖ değil, tümcedir.

⁷⁷ Yüksek (2003)'te '*bir*' dışındaki sayıların bir tür sıfat olduğu kabul edilmiş ve Sıfat Öbeği (SÖ) içinde değerlendirilmiştir. Ancak, '*bir*'in diğer sayılardan farklı özellikler göstermesi nedeniyle SÖ içinde değerlendirilmediği görülmektedir. Bununla birlikte, '*bir*' için herhangi bir konum da belirlenmemiştir.

5.2. Sayı Öbeği

Felix (1990) AÖ'lerin üye konumunda bulunmasını sağlayan işlevsel ulamın adının '*Belirleyici Öbeği*' olmasının rastlantısal (arbitrary) bir seçim olduğunu, bu durumun İngilizcede belirleyicilerin '*belirlilik*' kodlamasından kaynaklandığını belirtmektedir. Bununla birlikte, Bel başının bir özellikler bütününe yansıttığını, belirliliğin ise bu özelliklerden yalnızca biri olduğunu ileri sürmektedir:

(122) Bel = [belirlilik, Durum, sayı, cinsiyet,...]

(Felix, 1990: 42)

Felix'e göre bu özellikler evrensel nitelik taşımaktadır. Ancak, diller bu özelliklerden hangisini ya da kaç tanesini seçtiği noktasında birbirinden farklılık göstermektedir.

Ancak, çeşitli dillerde yapılan çalışmalar bu özelliklerin kendi işlevsel ulamlarını oluşturduğunu, Bel başının ise yalnızca belirlilik/özgüllük/gönderimsellik ile ilgili olduğunu ortaya koymuştur (Longobardi, 1994; Stowell, 1991). Bu çalışmada, daha önceki bölümde ortaya konduğu üzere Türkçede Bel başının yalnızca '[±belirlilik] / [±özgüllük]' özelliklerini yansıttığı, yukarıda belirtilen 'sayı' ve 'Durum' özelliklerinin ise kendi işlevsel öbeklerini oluşturduğu ileri sürülecektir.⁷⁸

Daha önceki bölümlerde değindiğimiz AÖ/BelÖ ayırımına dönmek gerekirse, bu ayırmada dikkat çeken bir diğer nokta AÖ'lerin gönderimsel olmaması nedeniyle sayı bilgisi kodlamamasıdır. Ancak, [+gönderimsel] nitelikteki BelÖ'ler tekilik/çoğulluk değeri taşımakta, yani sayı bilgisi kodlamaktadır. Dolayısıyla, BelÖ içinde sayı bilgisinin kodlandığı işlevsel bir ulamdan bahsetmek mümkündür.

⁷⁸ Bilindiği üzere Türkçede AÖ'ler cinsiyet özelliğini yansıtmadığı için 'cinsiyet' ulamının oluşturduğu işlevsel bir ulam söz konusu değildir.

BelÖ'ler içinde Sayı Öbeği şeklinde işlevsel bir ulamın varlığına yönelik ilk değerlendirmeler bilindiği üzere Ritter (1988, 1991)'de karşımıza çıkmaktadır. Ritter, İbranicede AÖ'lerin üzerinde sayı bilgisinin (tekil ya da çoğul) kodlandığı 'Sayı Öbeği' şeklinde işlevsel bir ulamın varlığına işaret etmiştir.

Türkçeyi bu açıdan değerlendirmek gerekirse, bilindiği üzere Türkçede *dilbilgisel sayı* (grammatical number) adlar üzerinde kodlanmaktadır. Bununla birlikte, Türkçede yalnızca çoğulluk biçimbirimler aracılığıyla kodlanmaktadır ve '-ler', çoğullama biçimbirimi işlevindedir. Öte yandan, tekillik kodlayan herhangi bir biçimbirim söz konusu değildir. Bu nedenle adlar çoğullama biçimbirimi (-ler) almamışsa ve türe gönderimde bulunan genel anlamlı nitelikte değilse tekil olarak yorumlanmaktadır.

Daha önce de bahsedildiği gibi, Türkçede sayılarla birlikte kullanılan AÖ'ler tekil niteliktedir.⁷⁹ Niceleyiciler açısından bakıldığında ise '*birkaç, birçok, çok, çoğu, her, herhangi bir*' gibi niceleyicilerin de tekil AÖ'lerle kullanılabildiği görülmektedir:

(123) a. on çocuk	*on çocuklar
b. birkaç çocuk	*birkaç çocuklar
c. birçok çok	*birçok çocuklar
d. çok çocuk	*çok çocuklar ⁸⁰
e. çoğu çocuk	*çoğu çocuklar

⁷⁹ Daha önce de belirtildiği gibi, diğer sayılardan farklı olarak 'bir' çoğul adlarla da kullanılabilmektedir (ör. 'Doğa az önce bir şeyler yedi.'). Ancak, bu tür bir kullanımda 'sayı' değil, 'belirsizlik' anlamı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, 'Yedi Cüceler' gibi istisnai kullanımlar da söz konusu olabilmektedir.

⁸⁰ Bununla birlikte, bazı kullanımlarda 'çok' niceleyicisinin çoğul AÖ'lerle de kullanılabildiği görülmektedir:

(i) Çok zorluklar yaşadık. (Kechriotis, 2006: 87)

Ayrıca, bazı edebi kullanımlarda da benzer örneklerle rastlanmaktadır:

(ii) Çok ülkeler gezdim, ...

Ancak, bunlar özel kullanımlardır ve sınırlı niteliktedir.

f. her çocuk *her çocuklar

g. herhangi bir çocuk *herhangi bir çocuklar

Bununla birlikte, '*birtakım*' niceleyicisi çoğul AÖ'lerle kullanılabılırken, '*bazı, kimi, bütün, tüm*' gibi niceleyiciler ise hem tekil hem de çoğul AÖ'lerle kullanılabilmektedir:

(124) a. birtakım insanlar *birtakım insan

b. bazı çocuklar bazı çocuk

c. kimi çocuklar kimi çocuk

d. bütün çocuklar *bütün çocuk

e. bütün ekmek bütün ekmekler

f. tüm çocuklar *tüm çocuk

g. tüm kitap tüm kitaplar

Yukarıda görüldüğü üzere '*bazı*' ve '*kimi*' niceleyicileri çoğul ve tekil AÖ'lerle kullanılabilmektedir. Kechriotis (2006), bu noktada '*bazı çocuklar*' ve '*bazı çocuk*' yapıları arasında anlambilimsel bir fark olduğuna değinmekte ve ilk örnekteki '*bazı*' niceleyicisinin SayıÖ'nün GÖS konumunda, ikinci örnekteki niceleyicinin ise SınıfÖ'nün GÖS konumunda olduğunu ileri sürmektedir. Benzer bir değerlendirmenin '*bütün*' niceleyicisi için de yapıldığı görülmektedir. Kechriotis, '*bütün kitaplar*' örneğinde yer alan niceleyicinin SayıÖ'nün GÖS konumunda, '*bütün kitap*' örneğinde yer alan niceleyicinin ise SınıfÖ'nün GÖS konumunda olduğunu ileri sürmektedir. Bir başka ifadeyle, '*bütün*' evrensel niceleyici işlevindeyken SayıÖ'nün GÖS konumunda, *parça-bütün ilişkisi* kodladığı

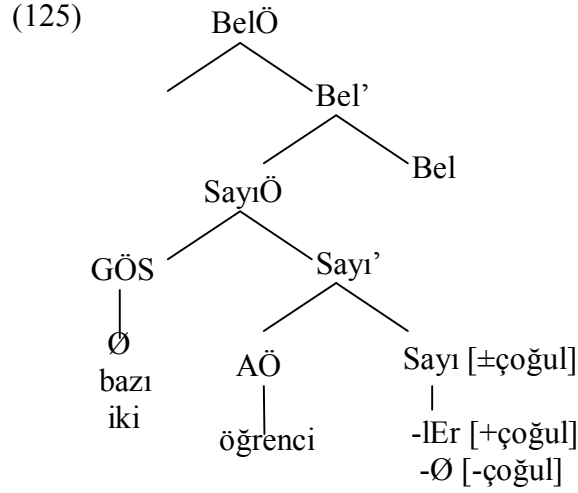
durumlarda ise SınıfÖ'nün GÖS konumunda yer almaktadır. Bu doğrultuda, bu iki yapı arasında da anlambilimsel bir fark olduğuna işaret edilmektedir.⁸¹

'*Bütün*' için yapılan bu anlambilimsel değerlendirme doğrudur çünkü '*bütün*' niceleyicisi [+insan] anlambilimsel özelliğine sahip AÖ'lerle birlikte kullanıldığında söz konusu AÖ üzerinde çoğullama biçimbiriminin olması zorunludur. Bu tür AÖ'lerle kullanıldığında *evrensel niceleyici* işlevindedir. Bununla birlikte, [-insan] özelliğine sahip bir AÖ ile kullanıldığında, söz konusu ad tekil veya çoğul olabilmektedir. Ancak, 124(e)'de görüldüğü gibi, [-insan] özelliğine sahip çoğul bir AÖ ile kullanıldığında *evrensel niceleyici* işlevindeyken, yine aynı özelliğe sahip tekil bir AÖ ile kullanıldığında *parça-bütün* ilişkisi kodlamaktadır.

Ancak, her ne kadar '*bütün*' için yapılan bu anlambilimsel belirlemeler doğru olsa da '*bazı*' niceleyicisi için böylesi bir anlam farkından bahsetmek söz konusu değildir. Bir başka ifadeyle, '*Bazı çocuklar* süt sevmez.' ve '*Bazı çocuk* süt sevmez.' tümcelerinde yer alan '*bazı çocuklar*' ve '*bazı çocuk*' AÖ'leri arasında keskin bir anlam farkı yoktur. Kechriotis (2006), '*bazı çocuklar*' örneğindeki niceleyicinin '*not all*', '*bazı çocuk*' örneğindeki niceleyicinin ise '*some type of*' yorumunu aldığını ileri sürmektedir. Ancak, bize göre '*bazı çocuklar*' AÖ'sünde her iki okuma da alınabilirken, '*bazı çocuk*' AÖ'sünde '*some type of*' okuması daha belirgindir.

Toparlamak gerekirse, Türkçe dilbilgisel sayıyı AÖ'ler üzerinde açık biçimbirimler aracılığıyla kodlamaktadır ve dolayısıyla 'sayı' işlevsel ulamının da kendi öbeğinin olması gerekmektedir. Bu noktadan hareketle gönderimselliğin kodlandığı BelÖ ulamının altında SayıÖ işlevsel ulamı yer almaktadır:

⁸¹ Kechriotis (2006)'da '*bütün*' niceleyicisine yönelik anlambilimsel belirlemeler doğru olsa da, söz konusu niceleyici ile ilgili sözdizimsel değerlendirmeler bu çalışmada kabul edilmemektedir. Çünkü sınıflandırıcıları olmayan bir dil olan Türkçede SınıfÖ şeklinde işlevsel bir öbeğin olması söz konusu değildir.

Burada görüldüğü üzere, SayıÖ'nün başı [$\pm$ çoğul] özelliğini yansıtmaktadır. Bu özellik [$+$ çoğul] olduğunda SayıÖ'nün başı $-lEr$ ile doludur. Eğer [$-$ çoğul] özelliği belirginleşiyorsa öbeğin başı sesbilimsel olarak boştur. SayıÖ'nün GÖS konumunda ise *sayılar* ve *niceleyiciler* yer almaktadır. Bununla birlikte, '*Çocuk uyandı.*' tümcesinde yer alan '*çocuk*' AÖ'sü herhangi bir niceleyici ya da sayı ile birlikte kullanılmamıştır. Dolayısıyla, bu tür örneklerde SayıÖ'nün GÖS konumu boştur.

Türkçede SayıÖ'ye yönelik değerlendirmelere çeşitli çalışmalarda da rastlanmaktadır. Örneğin, Yüksek (1991), Kechriotis (2006) gibi çalışmalarda SayıÖ ulamının varlığı ileri sürülmüştür.⁸²

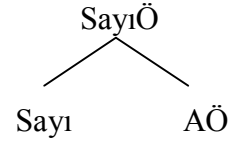
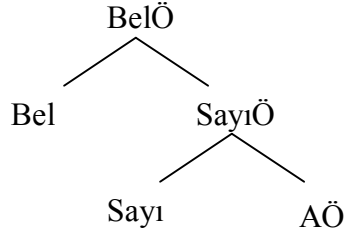
Yüksek (1991)'de, AÖ'lerin, [$+$ gönderimsel]/[$-$ gönderimsel] olma özellikleri doğrultusunda sözdizimine farklı işlevsel ulamlar aracılığıyla yansıdığı ileri sürülmektedir:

⁸² Yaldir (2004) ise adlaşma yapılarında Sayı işlevsel ulamının varlığından söz etmektedir.

(126)

a) Gönderimsel Ad Öbekleri

b) Gönderimsel Olmayan Ad Öbekleri

(Yükseker, 1991: 354)

Ancak, Yüksek (1991)'deki bu gösterim pek çok yönden sorunludur. Öncelikle, gerek BelÖ'nün gerek SayıÖ'nün başının solda olması baş-son bir dil olan Türkçe için sorunlu bir çözümlemedir.

Öte yandan, Yüksek, hem gönderimsel hem de gönderimsel olmayan yapılarda SayıÖ işlevsel ulamını benimsemiştir. Ancak, gönderimsel olmayan AÖ'lerin sayı bilgisi kodlaması söz konusu değildir. Daha önceki bölümlerden hatırlanacağı gibi yalnızca BelÖ'ler sayı bilgisi kodlamaktadır. Ancak, EÖ sınırı içinde kalan ve gönderimsel nitelikte olmayan AÖ'lerin sayı bilgisi kodlaması söz konusu değildir. Bir başka ifadeyle, SayıÖ işlevsel öbeği üye konumunda bulunan ve gönderimsel nitelikteki BelÖ'ler için geçerlidir.

Ayrıca, Yüksek (1991)'de belirtildiği şekliyle çoğullama biçimbirimi almış olan AÖ'ler gönderimsel niteliktedir ve dolaysız nesne olduklarında belirtme Durumu biçimbirimi almaları gerekmektedir:

(127) a. *Kitap-lar-Ø okudum.⁸³

b. Kitap-lar-ı okudum.

⁸³ Bununla birlikte, bu tür yapılar çoğunlukla edebi kullanımlarda karşımıza çıkmaktadır:

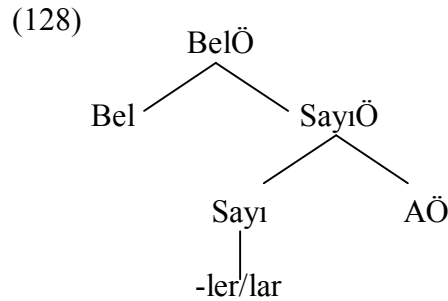
i) Ne kadınlar sevdim zaten yoktular (Atilla İlhan)

ii) Çocuklar gördüm; ellerinde bir gün olsun oynamadıkları oyuncakları yaşlılarına satmaya çalışan.

iii) Ülkeler gezdim, her biri birbirinden güzel.

(Yükseker, 1991: 355)

Ayrıca, Yüksek (1991)'de sayılar ile birlikte kullanılan AÖ'lerin çoğullama biçimbirimi alamaması nedeniyle sayılar ile çoğullama biçimbiriminin *bütüncül dağılım* (complementary distribution) özelliği gösterdiği belirtilmiştir. Bu noktadan hareketle, çoğullama biçimbirimi ile kullanılan AÖ'ler [+gönderimsel], sayılar ile birlikte kullanılan AÖ'ler ise [-gönderimsel] olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, '*Kitapları okudum.*' tümcesinde yer alan BelÖ'nün gösterimi aşağıdaki şekilde sunulmuştur:

(Yükseker, 1991: 355)

Görüldüğü gibi çoğullama biçimbirimi SayıÖ'nün başı konumunda yer almıştır. Yüksek (1991), AÖ içindeki A'nın SayıÖ'nün başı konumuna taşındığını, daha sonra da bu iki birimin birlikte BelÖ'nün başı konumuna taşındığını, böylece BelÖ'nün başının da sözcüksel olarak gerçekleştiğini ileri sürmektedir. Ancak, Türkçenin baş-son bir dil olması nedeniyle (128)'deki gösterim sorunludur.

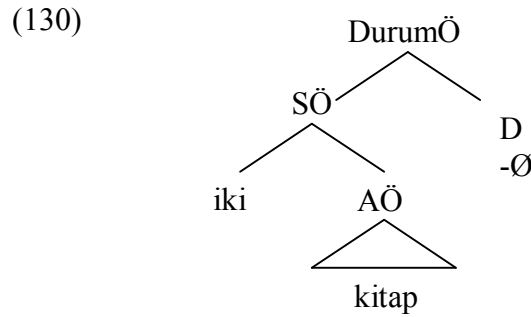
Öte yandan, sayılarla birlikte kullanılan AÖ'lerin [-gönderimsel] olduğu yönündeki değerlendirme de sorunlar içermektedir:

(129) a. *Bir kitap-Ø okudum.*

b. *Kitap-Ø okudum.*

Açıklamalardan anlaşıldığı üzere, Yüksek (1991)'de bu yapılar [–gönderimsel] olarak ele alınmış ve 126(b)'deki gösterim benimsenerek sözdizimine SayıÖ olarak yansındıkları ileri sürülmüştür. Ancak, daha önceki bölümlerde gösterildiği gibi 129(a-b)'deki iki AÖ gerek anlambilimsel gerek sözdizimsel özellikleri açısından birbirinden farklıdır.

Yüksek (2003)'te sayılara yönelik değerlendirmelerde göze çarpan bir diğer nokta ise '*bir*' dışındaki diğer sayıların bir tür sıfat olarak ele alınmasıdır. Bu değerlendirmeye göre, sayılar Sıfat Öbeği'nin (SÖ) GÖS konumundadır:

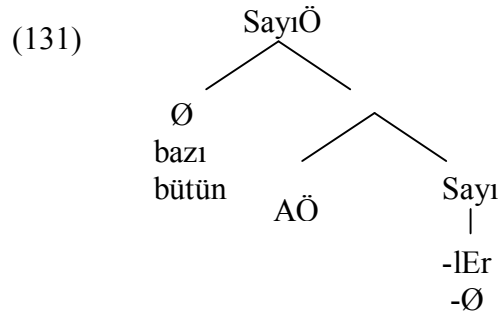
(Yüksek, 2003: 169)⁸⁴

Ancak, bu gösterimde sayıların sıfat olarak değerlendirilerek AÖ üzerinde SÖ gibi bir ulamın belirlenmesi sorunludur. Alanyazında SÖ ulamı içerisinde betimleyici içerik taşıyan, sözlüksel ve açık ulam niteliğindeki sıfatlar ele alınmaktadır. Ayrıca, bir öbek içinde birden fazla sıfat arka arkaya gelebilmektedir. Sıfatlar kendi öbeklerini kurmaktadır ve kendilerine özgü GÖS'leri vardır.

Kechriotis (2006)'da ise SayıÖ'ye yönelik daha farklı bir değerlendirme karşımıza çıkmaktadır. Buna göre, SayıÖ'nün başı [$\pm$ çoğul] özelliğinin bulunduğu konumdur. Buna göre çoğullama biçimbirimi '-lEr' SayıÖ'nün başı konumunda üretilmektedir. Eğer AÖ tekil nitelikte ise söz konusu baş sesbilimsel olarak boştur

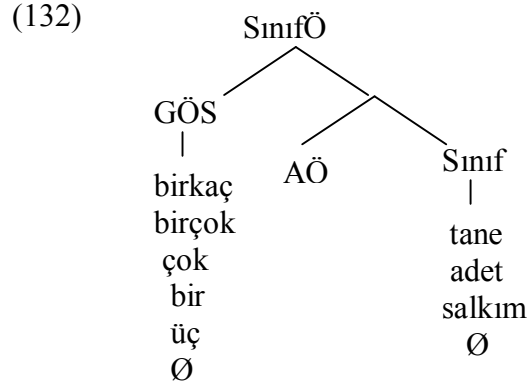
⁸⁴ Yüksek (2003)'te AÖ'lerin Durum özelliklerinin DurumÖ (Kase Phrase (KP)) işlevsel ulamında değerlendirildiği görülmektedir.

(null). SayıÖ'nün GÖS konumunda ise 'bazı' ve 'bütün' gibi AÖ'lerde çoğullama biçimbirimini güdüleyen niceleyiciler yer almaktadır. Bununla birlikte, bazı AÖ'ler herhangi bir niceleyici ile birlikte kullanılmadığı halde çoğul niteliktedir. Bu tür yapılarda ise SayıÖ'nün GÖS konumu boştur. Herhangi bir niceleyiciyle kullanılmamış ve tekil nitelikteki AÖ'lerde ise hem baş hem de GÖS konumu boştur. Bu doğrultuda 'kitap, kitaplar, bazı kitaplar, bütün kitaplar' şeklindeki AÖ'lerle ilgili olarak aşağıdaki gösterime ulaşılmaktadır:

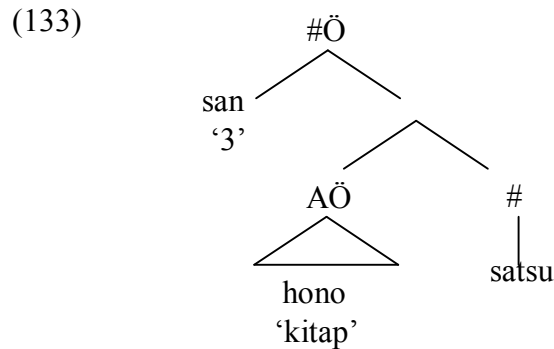

Öte yandan, sayıların AÖ üzerinde çoğullama biçimbirimi gerektirmemesi, bir başka ifadeyle, sayıların yalnızca tekil AÖ'lerle kullanılabilmesi nedeniyle Kechriotis (2006) bu birimleri SayıÖ içerisinde değerlendirmemektedir. Ayrıca, Kechriotis 'tane, adet, salkım' gibi birimlerin Türkçede sınıflandırıcı olduğu noktasından hareketle AÖ'ler üzerinde *Sınıflandırıcı Öbeği* (SınıfÖ) şeklinde bir yapılanma olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre sınıflandırıcılar SınıfÖ'nün başı konumunda yer almaktadır. Sayılar da sınıflandırıcılarla birlikte kullanılabilme özellikleri dolayısıyla söz konusu öbeğin GÖS konumunda ele alınmıştır. Kechriotis, yalnızca sayılar değil, 'birkaç, birçok, çok' vb. gibi tekil AÖ'lerle kullanılabilen niceleyicilerin de SınıfÖ'nün GÖS konumunda yer aldığını iddia etmektedir. Bununla birlikte, bu niceleyicilerden yalnızca 'birkaç'ın sınıflandırıcılarla birlikte kullanılabildiğine dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda, diğer niceleyicilerin GÖS

konumunda bulunduğu öbeklerde SınıfÖ'nün başının boş olduğu ileri sürülmektedir. Bu değerlendirmeler ışığında aşağıdaki gösterime ulaşılmaktadır:

Ancak, SınıfÖ gösterimi Türkçenin baş-son bir dil olması nedeniyle sorunludur. Bu noktada, Kechriotis sınıflandırıcıların GÖS konumundaki birimlere iliştiirildiğini (attach) ileri sürmektedir. Bu varsayımda, Watanabe (2006)'daki gösterimi ele aldığı gözlenmektedir:

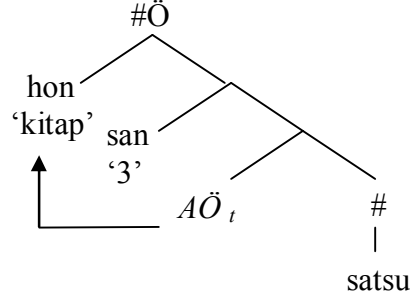

(Watanabe, 2006: 253)

Daha önce de bahsedildiği üzere, Japonca çoğullama biçimbirimi olmayan bir dildir ve sınıflandırıcılar Japoncada bu biçimbirimin işlevini üstlenmektedir. Öte yandan, Japoncada sınıflandırıcıların mutlaka sayılarla birlikte kullanılması nedeniyle sayılar zorunlu olarak #Ö'nün GÖS konumunda yer almaktadır. #Ö'nün gösterimi yukarıdaki gibi olmasına rağmen, (34)'te örneklendiği üzere Japonca sözdiziminde bu iki birim (sayı+sınıflandırıcı) her zaman yan yanadır ve arada

herhangi bir birim yer almamaktadır. (133)’teki yapıda AÖ ile # arasında sayı Uyumu vardır ve AÖ bu özelliği eşlemek için #Ö’nün GÖS konumuna taşınmaktadır:

(134)

(Watanabe, 2006: 254)

(134)’te de görüldüğü gibi sınıflandırıcının sayıya iliştilmesi değil, AÖ’nün sayı Uyumunu eşlemek üzere yukarı taşınması söz konusudur.

Japonca ile karşılaştırıldığında, Türkçede sınıflandırıcının SınıfÖ’nün GÖS konumuna taşınmasını (ya da iliştilmesini) sağlayan herhangi bir güdüleyiciden bahsedilememektedir. Öte yandan, bir sonraki bölümde ele alacağımız gibi, Türkçede ‘tane, adet, salkım’ gibi birimlerin sınıflandırıcı olarak değerlendirilmesi söz konusu değildir.

5.2.1. ‘Tane’ Yapıları

Bilindiği üzere çoğullama biçimbirimi olmayan Japonca genel bir sınıflandırıcı sistemine sahiptir. Watanabe (2006)’da belirtildiği şekliyle Japonca sayılabilir-sayılamaz ayrımını yansıtmaktadır ve sayılabilir adların sınıflandırıcı ile birlikte sunulması zorunludur. Ayrıca, her ad için farklı bir sınıflandırıcı olduğu da görülmektedir. Örneğin, Japoncada ‘kitap’ ‘satsu’, ‘başarı’ (achievement) sözcüğü ise ‘tsu’ sınıflandırıcısı ile birlikte kullanılmaktadır. Çince ise ‘insan’ ‘ge’, ‘ağaç’

‘*shu*’, ‘kuş’ ise ‘*niao*’ sınıflandırıcısı ile birlikte kullanılmaktadır. Hatırlanacağı gibi, Japoncada sınıflandırıcılar çoğullama biçimbirimlerinin işlevini görmektedir ve mutlaka sayılarla birlikte kullanılmaları gerekmektedir.⁸⁵ Sayılabilir adlar sınıflandırıcı ile birlikte sunulmadığı zaman genel anlamlılık kodlamaktadır.

Türkçeyi bu açıdan değerlendirmek gerekirse, Türkçe çoğullama biçimbirimi olan bir dildir. Ayrıca, sınıflandırıcı olduğu ileri sürülen birimler zorunlu değil, seçimlidir:

(135) a. iki tane çocuk

b. iki çocuk

Ayrıca, Japonca ve Çince olduğu gibi Türkçede her ad için farklı bir sınıflandırıcının olması söz konusu değildir. Örneğin, ‘tane’ ve ‘adet’ ‘*kitap, araba, ev, balon, makale, çocuk, ekmek*’ vb. gibi pek çok adla birlikte kullanılabilir. Benzer şekilde, ‘demet’ ‘*maydanoz, karanfil, papatya*’ vb. gibi adlarla, ‘salkım’ ise ‘*üzüm, kiraz*’ gibi adlarla kullanılabilir.

Ayrıca, Japonca, Çince gibi dillerdeki sınıflandırıcıların birimleri *bireyselleştirme* şeklinde bir işlevi vardır. Bir başka ifadeyle, AÖ’ler sınıflandırıcı ile birlikte kullanıldıklarında gönderimsel hale gelmektedir.⁸⁶ Ancak, Türkçedeki ‘*tane, adet*’ vb. gibi birimlerin böyle bir işlevi yoktur. Bu birimler yalnızca ‘*sayı ve miktar*’ belirtmektedir:

(136) a. Keki üç tane öğrenci yedi. (*John, Tom and Bill)

b. Üç öğrenci keki yedi. (John, Tom and Bill)

(Öztürk, 2004: 39)

⁸⁵ Sınıflandırıcıların sayılabilir adlarla kullanılarak çoğullama biçimbirimine benzer bir işlev görmesi ‘*enumeration*’ terimiyle adlandırılmaktadır.

⁸⁶ Bu noktadan hareketle, çeşitli çalışmalarda Çince gibi tanımlıkları olmayan dillerde sınıflandırıcıların gönderimsellik kodladığı ileri sürülmüştür.

Örneklerde görüldüğü üzere, ‘tane’ yapısı tek tek kişilere gönderim yapmamış, sadece sayısını belirtmiştir. Ayrıca, Öztürk (2004) ‘tane’ ile birlikte kullanılan yapıların gösterimsellerle birlikte kullanılmadığını da örneklemektedir:

(137) a. Bu üç öğrenci geldi.

b. *Bu üç tane öğrenci geldi.

(Öztürk, 2004: 40)

Ayrıca, Öztürk, Türkçede ‘dE’ biçimbiriminin birimleri bireyselleştirme işlevine sahip olduğunu, ‘tane’ yapılarının ise bu biçimbirimle birlikte kullanılmadığını ileri sürmektedir:

(138) a. Üç öğrenci de geldi.

b. *Üç tane öğrenci de geldi.

(Öztürk, 2004: 40)

Görüldüğü üzere, ilk örnekte yer alan ‘dE’, ‘her bir öğrenci’ anlamını belirginleştirmektedir. Ancak, ikinci tümcede böyle bir anlam yoktur.⁸⁷

Sonuç olarak, Türkçede ‘tane, adet, salkım’ vb. birimler Japonca gibi dillerdeki sınıflandırıcılardan farklıdır. Dolayısıyla, Türkçede genel bir sınıflandırıcı sisteminden bahsetmek söz konusu değildir. Bu nedenle de Türkçede SınıfÖ şeklindeki bir yapılanma olası değildir.

5.3. Ölçüm Öbeği

Türkçede sınıflandırıcı işlevinde birimlerin olmaması ve Kechriotis (2006)’daki SınıfÖ gösterimindeki sorunlar nedeniyle ‘tane, adet, salkım’ vb. birimlerin başka bir

⁸⁷ Ancak, bu tümce Öztürk (2004)’te işaretlendiği şekliyle tamamıyla dilbilgisi dışı değildir. Her ne kadar ‘dE’ biçimbirimi ile kullanılan ‘tane’ yapısı ‘her bir öğrenci’ anlamını belirginleştirmese de bu yapı uygun söylem bağlamında kabul edilebilir niteliktedir. Örneğin, yapılması gereken işlerin sıralandığı bir bağlamda, ‘İki tane soru da hazır.’, ‘Beş tane kaşık da masaya kondu.’ gibi tümceler kabul edilebilir niteliktedir.

şekilde ele alınması kaçınılmazdır. Bu doğrultuda, söz konusu yapılar bu çalışmada *Ölçüm Öbeği* (ÖÖ) (Measure Phrase) yapısı altında ele alınacaktır. Buna göre, *'tane, adet, salkım, demet, somun, paket, bardak, fincan, şişe, kase, kasa, tutam, avuç, kilo, gram, litre, metre'* gibi ölçü-miktar-sayı bildiren birimler ÖÖ'nün başı konumunda yer almaktadır.⁸⁸ Ayrıca, bu birimlerle birlikte kullanılan sayılar ve niceleyiciler ÖÖ'nün GÖS konumunda bulunmaktadır. Ancak, niceleyicilerden yalnızca *'birkaç'* bu birimlerle kullanılabilmektedir.⁸⁹ Bu nedenle, diğer niceleyicilerin GÖS konumunda olduğu durumlarda ÖÖ'nün başı boştur.

Ayrıca, ÖÖ'nün GÖS konumundaki birimler bazı belirteçlerle kullanılabilmekte ve kendi öbeklerini oluşturmaktadır:

(139) a. *en az iki* tane öğrenci

b. *en fazla birkaç* tane öğrenci

Bu noktadan hareketle, ÖÖ'nün GÖS konumunda bulunan birimler de *Niceleyici Öbeği* (NÖ) altında ele alınacaktır. Buna göre, sayılar ve niceleyiciler NÖ'nün başı konumundadır. *'En az, en fazla, neredeyse, yaklaşık,'* gibi birimler ise NÖ'nün GÖS konumunda ele alınacaktır.⁹⁰

Ayrıca, ÖÖ, SayıÖ'nün GÖS konumunda yer almaktadır.

Tüm bu değerlendirmeler göz önüne alındığında, aşağıdaki biçimleniş ortaya çıkmaktadır:

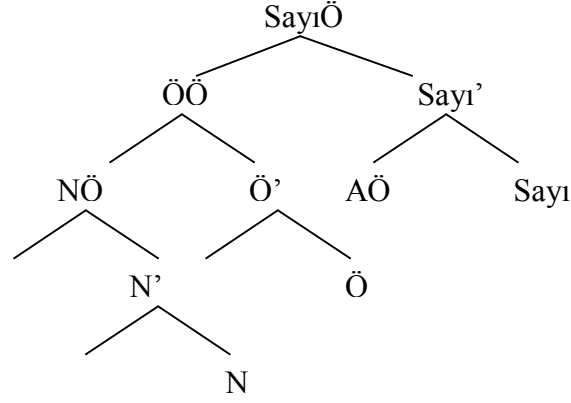
⁸⁸ Göksel ve Kerslake (2005)'te *'tane'* sınıflandırıcı olarak ele alınmış, bununla birlikte ölçü birimleri olan *'şişe, bardak, avuç, metre'* gibi birimlerle birlikte değerlendirilmiştir. Kornfilt (1997) ise *'tane, demet, tutam, fincan'* gibi birimleri sınıflandırıcı adı altında ele almaktadır.

⁸⁹ Bununla birlikte, istisnai örnekler de söz konusudur:

(i) Yağmurda *çok/birçok* salkım üzüm mahvoldu. (Kechriotis, 2006: 92)

⁹⁰ Kechriotis (2006), NÖ yapılanmasına yönelik değerlendirmesinde, niceleyicilerin AÖ'nün solunda yer alması nedeniyle baş-son bir dil olan Türkçe için NÖ çözümlemesinin sorunlu olduğunu ileri sürmektedir. Ancak, burada gösterildiği şekilde niceleyiciler NÖ'nün başı konumundadır. GÖS konumunda ise niceleyicileri betimleyen *'en az, en fazla'* vb. gibi birimler bulunmaktadır.

(140)

ÖÖ şeklinde benzer değerlendirmelerin farklı dillerde de yapıldığı görülmektedir. Örneğin, Japonca sayılabilir-sayılamaz ayrımını yansıtan bir dildir. Nakanishi (2002)'de belirtildiği şekliyle, sayılabilir adlar sınıflandırıcı ile kullanılmak zorunda olduğu için SınıfÖ içinde yer almaktadır. Ancak, sayılamaz adlar miktar belirten birimlerle birlikte kullanılmaktadır ve bu şekliyle ÖÖ içinde ele alınmaktadır.⁹¹

(141) a. Mizu-ga kinoo **3-littoru** koboreta. (ÖÖ)

water-NOM yesterday 3-liter spilled

'3 liters of water spilled yesterday.'

b. Hako-ga kinoo **3-ko** otita. (SınıfÖ)

box-NOM yesterday 3-CL fell

'3 boxes fell yesterday.'

(Nakanishi, 2002: 1)

⁹¹ Watanabe (2006)'da ise ölçü bildiren bu yapılar '*kompleks-bileşik sınıflandırıcı*' (complex classifier) olarak ele alınmıştır:

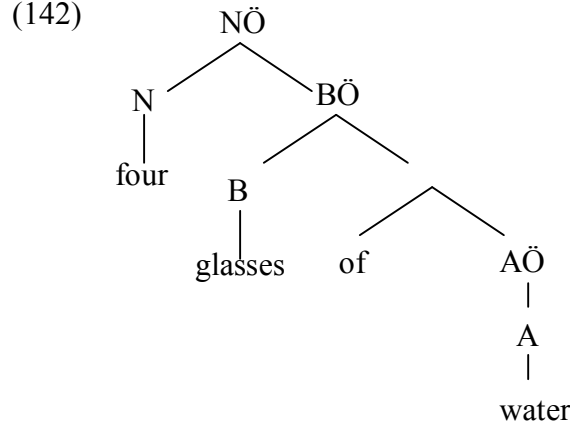
(i) John-wa botoru (-ni) **yon-hon**-no wain-o nomihoshita.

John-TOP bottle-DAT 4-CL-GEN wine-ACC drank.up

'John drank up four bottles of wine.'

(Watanabe, 2006: 260)

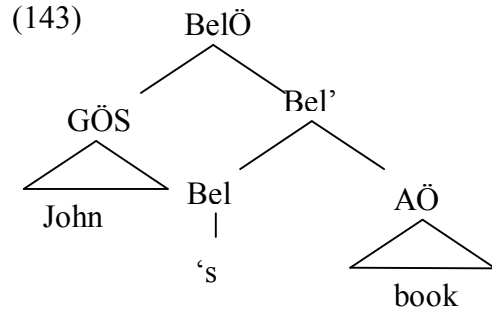
Ayrıca, İngilizcede benzer yapıların NÖ altında *Birim Öbeği* (BÖ) (Unit Phrase) olarak ele alınması da söz konusu olmuştur:

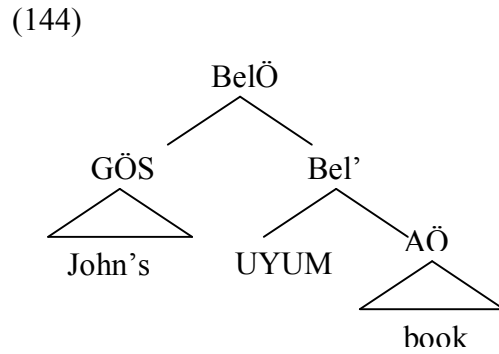
Kechriotis (2006)'da '*bir*'in belirginleştirdiği anlama göre farklı konumlarda bulunduğu yönündeki değerlendirmeye dönecek olursak, Kechriotis (2006)'nın '*bir*'in belirsizlik kodladığında BelÖ'nün GÖS konumunda bulunduğuna yönelik belirlmesi bu çalışmada da benimsenmektedir. Bununla birlikte, Kechriotis (2006)'dan farklı olarak bu çalışmada '*bir*'in sayı kodladığında SınıfÖ'nün GÖS konumunda değil, NÖ'nün başı konumunda olduğu ileri sürülmektedir.

5.4. Türkçede Tamlama Yapıları

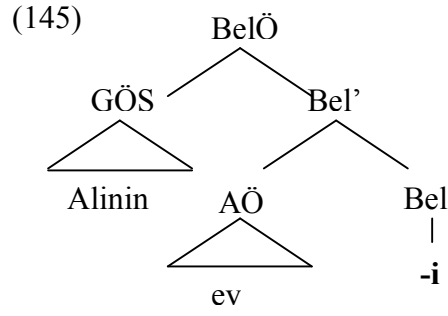
İngilizcede yer alan tamlama yapıları incelendiğinde, BelÖ Varsayımı'nın ortaya çıkışından bu yana söz konusu yapılara ilişkin çeşitli gösterimlerin öne sürüldüğü görülmektedir. Öncelikle, ÇÖ/BelÖ paraleliği doğrultusunda '*Johh's book*' şeklindeki tamlama yapısında yer alan '*s*' biçimbiriminin ÇÖ yapısındaki Ç ile paralel olduğu ileri sürülmüştür. Bu noktadan hareketle, Ç'nin ÇÖ'nün başı olması ve özneye yalın Durum yüklemesine benzer şekilde bu biçimbirimin de BelÖ'nün başı konumunda bulunduğu, tamlayan Durumunun da bu baş aracılığıyla yüklendiği öne sürülmüştür (Kornfilt, 1984):

Ancak, Abney (1987)'de 's biçimbirimin Bel konumunda değil, 'John' AÖ'sü ile birlikte GÖS konumunda yer aldığı ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda, tamlayan konumundaki birime tamlayan Durumu yükleyen Uyum'un BelÖ'nün başı konumunda yer aldığı ortaya konmuştur. İngilizcede tamlayan ile tamlanan birim arasındaki Uyumun herhangi bir biçimbirimle işaretlenmemesi nedeniyle de soyut Uyum kavramı benimsenmiştir (Coene ve Dhulst, 2003):

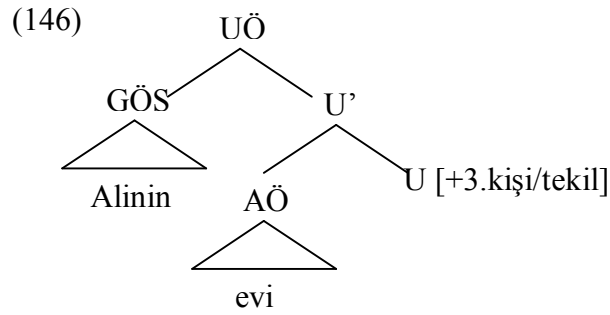

Türkçe alanyazınındaki çalışmalara bakıldığında da tamlama yapılarına yönelik çeşitli çözümlemeler olduğu görülmektedir. Öncelikle, İngilizce tamlama yapılarında öbeğin başı konumundaki Bel'in soyut Uyum olmasına karşın, Türkçe tamlama yapılarında öbeğin başı konumunda adıl Uyum biçimbirimleri bulunmaktadır. Bir başka ifadeyle, Türkçede tamlayan ile tamlanan arasındaki Uyum soyut değildir:

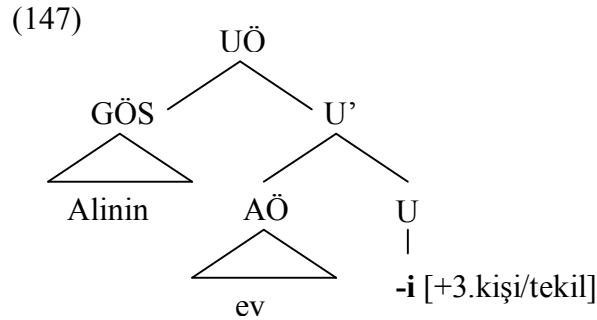
(Yavuz, 2006: 306'dan uyarlandı.)

Bununla birlikte, alanyazında adlıcıl UYUM'un kendine ait yansıması olan bir öbek olduğu ileri sürülmüştür. Tamlama yapılarını *Uyum Öbeği* (UÖ) olarak ele alan bu yaklaşıma göre öbeğin başı U'dur ve bu başın kişi-sayı bileşmesinden oluşan tek özellik seti bulunmaktadır (Uzun, 2001: 155):

(Uzun, 2001: 155'ten uyarlandı.)

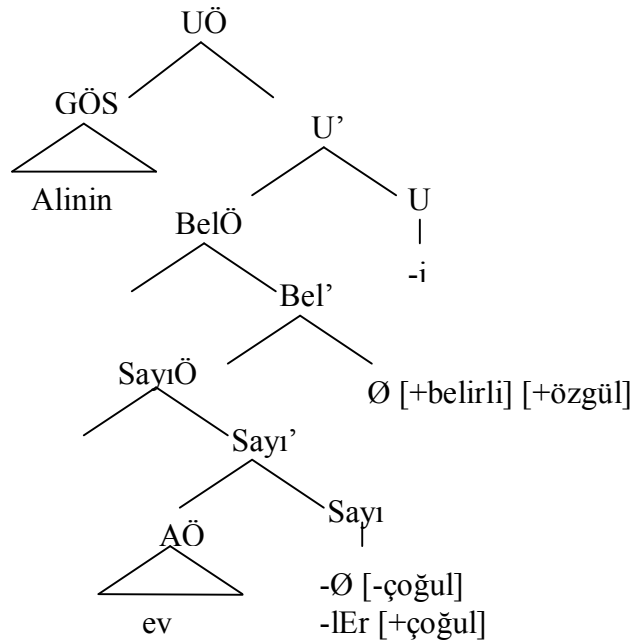
Ancak, eğer tamlayan ve tamlanan arasındaki kişi-sayı Uyumunu yansıtan iyelik biçimbirimi ise (benim ev-**im**, senin ev-**in**, Alinin ev-**i**) bu biçimbirimin öbeğin başı konumunda bulunması gerekir. Dolayısıyla, (146)'daki gösterim sorunludur. Bu nedenle UÖ'nün gösteriminde aşağıdaki biçimlenme kabul görmüştür:

(Uzun, 2001: 156'dan uyarlandı.)

Ancak, yukarıdaki gösterimler '*Ali'nin evleri*' şeklindeki bir tamlama yapısını açıklayabilecek nitelikte değildir. Bu çalışmada ise UÖ altında BelÖ ve SayıÖ işlevsel ulamlarının yer aldığı ileri sürülmektedir.⁹² Bu doğrultuda, '*Ali'nin evi*' ve '*Ali'nin evleri*' şeklindeki tamlama yapılarının gösterimi aşağıdaki şekildedir:⁹³

(148)

Tamlama yapıları ile ilgili bir diğer önemli nokta ise tamlanan birim üzerindeki Uyum biçimbiriminin atılabilmesidir. Bu durumda UÖ'nün başı sesbilimsel olarak gerçekleşmemektedir:

(149) a. *Benim kız* üniversiteyi kazandı.

b. *Komşunun ev* sağlam, depremde yıkılmaz.

c. *Ali'nin damat* Antalyalıymış.

⁹² Kechriotis (2006)'da da benzer bir gösterim söz konusudur. Ancak, Kechriotis UÖ değil İyelik Öbeği (Possessor Phrase) kavramını tercih etmektedir.

⁹³ Ancak, karmaşıklığı önlemek için SayıÖ'nün GÖS konumundaki birimlere şimdilik yer verilmemiştir.

Ayrıca, tamlayan konumundaki birimin tümünün atılması da mümkündür. Bu birimin atılması herhangi bir anlam karmaşasına neden olmamaktadır çünkü tamlanan konumundaki birim Uyum biçimbirimini taşıdığı için tamlayan konumundaki birim tahmin edilebilir niteliktedir. Bu tür yapılarda, UÖ'nün GÖS konumunda boş bir ulam (*adıl*) bulunmaktadır:

(150) a. _{adıl} *Kızım* üniversiteyi kazandı.

b. _{adıl} *Damadınız* Antalyalıymış.

6. BÖLÜM: SONUÇ

Bilindiği üzere, Belirleyici Öbeği Varsayımı İngilizce gibi tanımlıkları olan dillerde AÖ'lerin sözdizimi düzlemine işlevsel bir ulam aracılığıyla yansıdığını ortaya koymaktadır. Bu tür dillerde tanımlıklar BelÖ'nün başı konumunda yer almaktadır. Tanımlıkların bu dillerde gönderimsellik kodlaması nedeniyle de Bel'in, gönderimselliğin kodlandığı konum olduğu ileri sürülmüştür.

Bu noktada, tanımlıkları olmayan bir dil olan Türkçede BelÖ Varsayımı'nın geçerli olup olmadığı oldukça tartışmalı bir konudur. Ancak, bu çalışmada da görüldüğü üzere Türkçede de AÖ'ler işlevsel ulamlar aracılığıyla sözdizimi düzlemine yansımaktadır.

Çalışmanın bulgularını sıralayacak olursak;

- i) Türkçede gönderimsellik tam olarak dilbilgiselleşmemiştir. Bir başka ifadeyle, gönderimselliği kodlayan bir işaretçi ya da biçimbirim söz konusu değildir. Bununla birlikte, evrensel olarak tüm diller gönderimselliği kodlamaktadır. Türkçede de gönderimselliğin kodlandığı ulam BelÖ'dür. Ancak, İngilizceden farklı olarak, Türkçede BelÖ'nün başı sesbilimsel olarak gerçekleşmemektedir. Bu öbeğin başı [$\pm$ belirli]/[$\pm$ özgül] özelliklerini barındırmaktadır.
- ii) Geleneksel çalışmalarda '*bir*' belirsiz tanımlık olarak ele alınmıştır. Ancak, baş-son bir dil olan Türkçede '*bir*'in öbeğin başı olması ve öbeği yönetmesi mümkün değildir. Bu çalışmada, '*bir*'in BelÖ'nün GÖS konumunda olduğu ortaya konmaktadır. Ayrıca, gösterimseller de BelÖ'nün GÖS konumunda yer almaktadır.

- iii) Eylemin hemen önünde yer alan AÖ'ler incelendiğinde, bu konumdaki bazı AÖ'lerin Durum biçimbirimi alırken bazılarının bu biçimbirimi almaması bu iki AÖ arasında anlambilimsel ve sözdizimsel bir fark olduğunu göstermiştir. Bu doğrultuda, eylemin hemen önünde yer alan ve Durum biçimbirimi almış olan AÖ'ler EÖ sınırının dışındadır ve dolayısıyla üye konumunda bulunmaktadır. Bu konumda gönderimsellik ve sayı bilgisi kodlamaktadır. Dolayısıyla da BelÖ niteliğindedir. Öte yandan, eylemin hemen önünde yer alan ve Durum biçimbirimi yüklenmemiş olan AÖ'ler, EÖ sınırı içinde kalarak eyleme yapışmakta ve eylemle birlikte anlamsal bir bütün oluşturmaktadır. Bu konumdaki AÖ'ler yükleme niteliktedir ve dolayısıyla gönderimsellik ve sayı kodlamamaktadır. Dolayısıyla, Türkçede AÖ/BelÖ ayrımından bahsetmek mümkündür.
- iv) Türkçe açısından bakıldığında, Durum (Kechriotis (2006)'ya göre güçlü yapısal Durum) ve gönderimsellik yüklenmiş olma Türkçede üye konumunda bulunmanın şartları olarak karşımıza çıkmaktadır.
- v) Bilindiği üzere, BelÖ'ler gönderimsellik taşıdığı için sayı bilgisi de kodlamaktadır. Ayrıca, Türkçede dilbilgisel sayı biçimbirimler aracılığıyla kodlanmaktadır. Dolayısıyla, Türkçede Sayı Öbeği işlevsel ulamından bahsetmek mümkündür. Bu öbeğin başı [$\pm$ çoğul] özelliğini barındırmaktadır. Eğer AÖ çoğul özellik taşıyorsa bu baş '–ler' çoğullama biçimbirimi ile doludur. Ancak, tekil bir AÖ söz konusuysa SayıÖ'nün başı sesbilimsel olarak gerçekleşmemektedir ($\emptyset$).

- vi) Türkçede ‘*tane, adet, salkım, vb.*’ birimler Japonca gibi dillerdeki sınıflandırıcılardan farklıdır. Öncelikle, bu birimler Japoncadaki sınıflandırıcılar gibi zorunlu değil, seçimlik birimlerdir. Ayrıca, Japoncadaki sınıflandırıcılar birimleri bireyselleştirme niteliğine sahipken, Türkçede bu tür birimlerin böyle bir işlevi yoktur. Bu birimler yalnızca *ölçü-miktar-sayı* belirtmektedir. Dolayısıyla, Türkçede genel bir sınıflandırıcı sisteminden bahsetmek söz konusu değildir. Bu nedenle de SınıfÖ Türkçe açısından olası değildir. Bununla birlikte, söz konusu birimler Ölçüm Öbeği’nin (ÖÖ) başı konumunda yer almaktadır.
- vii) Türkçede *sayılar* ve *niceleyiciler* ise Niceleyici Öbeği’nin (NÖ) başı konumundadır. NÖ’nün GÖS konumu ‘*en az, en fazla, neredeyse, yaklaşık*’ vb. gibi birimlerle dolu olabileceği gibi boş da olabilmektedir. NÖ ise ÖÖ’nün GÖS konumunda yer almaktadır.
- viii) Tamlama yapıları incelendiğinde, tamlayan ile tamlanan arasındaki Uyum’un Uyum Öbeği (UÖ) düzlemine yansıdığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abney, S. P. (1987), *The English Noun Phrase in Its Sentential Aspect*, Basılmamış Doktora Tezi, MIT.
- Asudeh, A. ve Ball, D. (2005), Nuean Incorporated Nominals as Non-Projecting Nouns, *Linguistics Society of America*, Oakland, CA.
- Aydemir, Y. (2004), 'Are Turkish Preverbal Bare Nouns Syntactic Arguments?', *Linguistic Inquiry* 35, s. 465-474.
- Aygen, G. (1999), Specificity and Subject-Object Positions / Scope Interactions in Turkish, *First Manchester Conference on Turkic Languages* toplantısında sunulan bildiri, Harvard Üniversitesi.
- Bernstein, J. B. (2001), The DP Hypothesis: Identifying Clausal Properties in the Nominal Domain, *The Handbook of Contemporary Syntactic Theory*, Oxford: Blackwell, s. 536-561.
- Black, C. A. (1999), A Step-by-Step Introduction to the Government and Binding Theory of Syntax, University of Dakota.
- Brame, M. (1982), The Head-Selector Theory of Lexical Specifications and the Nonexistence of Coarse Categories, *Linguistic Analysis* 8.4.
- Carlson, G. (1977), *Reference to Kinds in English*, Doktora Tezi, University of Massachusetts.
- Coene, M. ve Dhulst, Y. (2003), *From NP to DP: Volume I: The Syntax and Semantics of Noun Phrases*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Chomsky, N. (1981), *Lectures on Government and Binding*, Dordrecht.
- Chomsky, N. (1982), *Some Concepts and Consequences of the Theory of Government and Binding*, Cambridge: MIT Press.
- Chomsky, N. (1995), *The Minimalist Program*, Cambridge: MIT Press.
- Çağrı, İ. M. (2004), Specificity, Case Marking and Extraction in Turkish, *Syntax Workshop*, University of Maryland, College Park.
- Çağrı, İ. M. (2004), Specificity and Case Interactions: A View from Turkish Relatives: Proceedings of the Workshop on Altaic Formal Linguistics (WAFL), İstanbul.

- Çağrı, İ. M. (2005), *Minimality and Turkish Relative Clauses*, Basılmamış Doktora Tezi, University of Maryland.
- Çağrı, İ. M. (2007), Arguing Against Subject Incorporation in Turkish Relative Clauses, *Lingua*.
- Chierchia, G. (1998), Reference to Kinds Across Languages, *Natural Language Semantics* 6: s. 339-405.
- Dayal, V. (2003), *A Semantics for Pseudo-incorporation*, Ms., Rutgers University.
- Emeksiz, Z. E. (2003), *Özgüllük ve Belirlilik*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- Emeksiz, Z. E. (2005), Enç'in Özgüllük Kuramı Üzerine: Sorunlar ve Öneriler, *Dilbilim İncelemeleri*: 18. Dilbilim Kurultayı Bildirileri (20-21 Mayıs 2004): (haz.) İ. Ergenç, S. İşsever, S. Gökmen, Ö. Aydın, s. 321-327.
- Enç, M. (1991), The Semantics of Specificity, *Linguistic Inquiry* 2:1, s. 1-26.
- Erguvanlı, E. (1984), *The Function of Word Order in Turkish Grammar*, California: University of California Press.
- Felix, S. W. (1990), The Structure of Functional Categories, Basılmamış metin, University of Passau.
- Furuya, K. (2008), DP Hypothesis for Japanese 'Bare' Noun Phrases, *Working Papers in Linguistics*, University of Pennsylvania.
- Göksel, A. ve Kerslake, C. (2005), *Turkish: A Comprehensive Grammar*, New York: Routledge.
- Hornstein, N., Nunes, J. ve Grohmann, K. K. (2005), *Understanding Minimalism*, New York: Cambridge University Press.
- İşsever, S. (2000), *Türkçede Bilgi Yapısı*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi.
- İşsever, S. (2003), Information Structure in Turkish: The Word Order-Prosody Interface, *Lingua*, 113 (11), s. 1025-1053.
- İşsever, S. (2006), Türkçede Takısız Nesne Ad Öbekleri ve Çalkalama, *Dil Dergisi*, sayı 131: Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 42-56.
- İşsever, S. (2008), Nesne Kaydırımı ve Türkçe, *XXI. Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri*, (haz.) Yeşim Aksan ve Mustafa Aksan içinde, Mersin: Mersin University Press, s. 98-107.

- Jo, M. J. (2000), Nominal Functional Categories in Korean: A Comparative Study with Languages with DP, Pukyong University, *Studies in Generative Grammar: Volume 10*, s. 427-451.
- Karttunen, L. (1976), Discourse Referents, (yay.) McCawley, J. içinde, *Syntax and Semantics*, New York: Academic Pres.
- Kechriotis, Z. C. A. (2006), *Case as an Uninterpretable Feature*, Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi.
- Kechriotis, Z. C. A. (baskıda), Referentiality in Turkish: NP/DP, *Essays on Turkish Linguistics: Proceedings of the Fourteenth International Conference on Turkish Linguistics* (August 6-8, 2008), (haz.) S. Ay, Ö. Aydın, İ. Ergenç, S. Gökmen, S. İşsever, D. Peçenek, Wiesbaden: Harrosowitz Verlag, s: 83-92.
- Kennelly, S. (1992), Turkish Subordination: [-Tense, -CP, +Case], 6. Uluslar arası Türk Dilbilimi Konferansı (12-14 Ağustos 1992, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir)'nda sunulmuş bildiri: (basım) 1996, *Modern Studies in Turkish Linguistics*, (haz.) A. Konrot içinde, Anadolu University, Eskişehir, s. 55-75.
- Kennelly, S. (1994), Caseless Existential DPs in Turkish, *Paris 8 Working Papers in Linguistics*.
- Ketrez, F. N. (2004), Children's Accusative Case and Indefinite Objects, *Dilbilim Araştırmaları* (2004), İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 63-73.
- Ketrez, F. N. (2004), -lAr Marked Nominals and Three Types of Plurality in Turkish, *Proceedings of Chicago Linguistics Society Annual Meeting 39*, Chicago: University of Chicago Press.
- Kim, C. (2003), Classifiers and Plural Marking, 13. Japon ve Kore Dilbilimi Konferansında Sunulan Bildiri, Basılmamış metin, University of Delaware.
- Kornfilt, J. (1984), *Case Marking, Agreement, and Empty Categories in Turkish*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Harvard University, Cambridge.
- Kornfilt, J. (1995), Scrambling and Incorporation in Turkish, *FAS Papers in Linguistics*, Volume 1, (haz.) A. Alexiadou, N. Fuhrhop, P. Law ve S. Löhken, Berlin.
- Kornfilt, J. (1996), On Copular Clitic Forms in Turkish, *ZAS Papers in Linguistics*, #6; (haz.) A. Alexiadou, N. Fuhrhop, P. Law, S. Löhken, Berlin: ZAS, s. 96-114.
- Kornfilt, J. (1997), *Turkish*, New York: Routledge.

- Kornfilt, J. (2001), Functional Projections and their Subjects in Turkish Clauses, *The Verb in Turkish*, (haz.) E. Erguvanlı Taylan içinde, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, s. 183-212.
- Kornfilt, J. (2003), Scrambling, Subscrambling and Case in Turkish, *Word Order and Scrambling*, (haz.) Simin Karimi içinde, Oxford/Berlin: Blackwell Publishers, s. 125-155.
- Kural, M. (1992), Properties of Scrambling In Turkish, Basılmamış metin, taslak 1, UCLA.
- Longobardi, G. (1994), Reference and Proper Names: A Theory of N-Movement in Syntax and Logical Form, *Linguistic Inquiry* 25: 4, s. 609-665.
- Massam, D. (2001), Pseudo Noun Incorporation in Niuean, *Natural Language and Linguistic Theory* 19: s. 153-197.
- Nakanishi, K. (2002), Monotonicity Constraints on Measure Phrases and Classifier Phrases, Konferans Bildirisi, Sub7 Travel Version, University of Konstanz.
- Ntelitheos, D. (2002), Possessor Extraction in Greek and the Left Periphery of the DP, Basılmamış metin, Department of Linguistics, UCLA.
- Orgun, C. O. ve Inkelas, S. (2004), Turkish Direct Objects: Incorporation and Word Order, *Chicago Linguistic Society, Volume 40, Number 1*, s. 265-278.
- Osawa, F. (1998). The Emergence of the D System and the Demise of Morphological Case in English, *UCL Working Papers in Linguistics* 10.
- Öztürk, B. (2004), *Case, Referentiality and Phrase Structure*, Doktora Tezi, Harvard Üniversitesi.
- Öztürk, B. (2006), Incorporation of Agents in Turkish, *Advances in Turkish Linguistics*, (haz.) S. Yağcıoğlu, A. C. Değer, Ö. Koşaner, A. Çeltek, İzmir: Dokuz Eylül Yayıncılık, 235-246.
- Radford, A. (1997), *Syntax: A Minimalist Introduction*, Cambridge University Press.
- Ritter, E. A. (1988), *A Case Study in The Syntax of Agreement: Hebrew Noun Phrases and Benoni Verb Phrases*, Doktora Tezi, MIT.
- Ritter, E. A. (1991), Two Functional Categories in Noun Phrases: Evidence from Modern Hebrew, *Syntax and Semantics 25: Perspectives on Phrase Structure*, (yay.) S. Rothstein, New York: Academic Press, 37-62.
- Stowell, T. (1981), *Origins of Phrase Structure*, Doktora Tezi, MIT, Cambridge MA.

- Stowell, T. (1991), Determiners in NP and DP, (haz.) K. Leffel ve D. Bouchard içinde, *Views on Phrase Structure*, Kluwer, Dordrecht.
- Szabolcsi, A. (1981). The Possessive Construction in Hungarian: A Configurational Category in a Non-configurational Language, *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 31, s. 261-289.
- Szabolcsi, A. (1994). The Noun Phrase, *The Structure of Hungarian: Syntax and Semantics* 27, (haz.) F. Kiefer ve K. Kiss.
- Tallerman, M. (1998). *Understanding Syntax*, New York: Oxford University Press Inc.
- Uzun, N. E. (2001), *Anaçizgileriyle Evrensel Dilbilgisi ve Türkçe*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yükseker, H. (1991), Now You See It, Now You Don't: Case Marking in Turkish, *Proceedings of the 1991 Annual Conference of the Canadian Linguistic Association*, (haz.) T. Wilson, s. 345-356.
- Yükseker, H. (2003), Bir 'One', *Studies in Turkish Linguistics*, İstanbul: Boğaziçi University Press.
- Yaldır, Y. (1999), *A Study on Nouns and Nominal Projections in Turkish*, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi.
- Yaldır, Y. (2004), *Syntactic Nominalizations in Turkish: A Principles and Parameters Framework*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi.
- Yavuz, M. A. (2006), The Syntactic Aspects of Noun Phrases in Turkish and the Problems Arising from the Representations of NPs, *Advances in Turkish Linguistics*, (haz.) S. Yağcıoğlu, A. C. Değer, Ö. Koşaner, A. Çeltek, İzmir: Dokuz Eylül Yayıncılık, s. 305-313.
- Von Heusinger, K. ve Kornfilt, J. (2005), The Case of the Direct Object in Turkish: Semantics, Syntax and Morphology, *Turkic Languages* 9, s. 3-44.
- Watanabe, A. (2006), Functional Projections of Nominals in Japanese: Syntax of Classifiers, *Natural Languages and Linguistic Theory* 24, s. 241-306.
- Zamparelli, R. (2000), *Layers in the Determiner Phrase*, New York & London: Garland Publishing Inc.

ÖZET

Bu tez, Belirleyici Öbeği Varsayımı'nın Türkçe için geçerli olup olmadığını sorgulamaktadır. Bu doğrultuda, AÖ'lerin içyapısı betimlenmekte ve tanımlık işlevinde biçimbirimleri olmayan Türkçede AÖ'lerin sözdizimi düzlemine nasıl yansıdığı incelenmektedir.

Ayrıca, üye konumunda bulunmanın koşulları (*'gönderimsellik'* ve *'Durum'* yüklenmiş olma) doğrultusunda Türkçede gönderimselliğin nasıl kodlandığı ve Durum biçimbirimlerinin işlevi tartışılmaktadır. Bu doğrultuda, özellikle, eylemin hemen önünde yer alan ve herhangi bir Durum biçimbirimi almamış olan çıplak AÖ'ler ele alınmakta ve bu AÖ'lerin üye konumunda bulunup bulunmadığı tartışılmaktadır. Sonuç olarak, bu AÖ'lerin üye konumunda değil, EÖ sınırı içinde kaldığı ve gönderimsellik kodlamadığı ortaya konmaktadır. Bu noktadan hareketle, Türkçede AÖ/BelÖ şeklinde bir ayrımın varlığına dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla da Türkçede BelÖ işlevsel ulamının varlığı ortaya konmaktadır. Ancak, İngilizceden farklı olarak Türkçede bu öbeğin başının sesbilimsel olarak gerçekleşmediğine dikkat çekilmektedir.

Ayrıca, gönderimsellik taşıyan BelÖ'lerin sayı bilgisi taşıması ve Türkçede dilbilgisel sayının biçimbirimler ile işaretlenmesi noktasından hareketle, Türkçede AÖ'ler üzerinde *Sayı Öbeği* (SayıÖ) işlevsel ulamının varlığı ortaya konmaktadır. Bununla birlikte, sayılar ve niceleyiciler ile AÖ'ler arasında sayı Uyumu olduğunun altı çizilmekte ve bu birimler SayıÖ'nün GÖS konumunda değerlendirilmektedir. Yalnızca SayıÖ değil, sayıların ve niceleyicilerin *Niceleyici Öbeği* (NÖ), *'tane, adet,*

salkım’ vb. gibi ölçü-miktar-sayı belirten birimlerin de *Ölçüm Öbeği* (ÖÖ) işlevsel ulamını oluşturduğu ileri sürülmektedir.

Ayrıca, alanyazınında belirtildiği gibi tamlama yapıları *Uyum Öbeği* (UÖ) işlevsel ulamı altında ele alınmaktadır. Bilindiği üzere, UÖ tamlayan ile tamlanan arasındaki *kişi-sayı* Uyumunun yansıdığı ulamdır.

ABSTRACT

This dissertation examines the validity of Determiner Phrase Hypothesis in Turkish. In this respect, the inner structure of NPs are described and how Noun Phrases project to the syntactic level in Turkish, a language without an article system, is investigated.

Furthermore, in line with the two conditions for argumenthood (case and referentiality assignment), it describes the referentiality assignment and the role of case morphemes in Turkish. At this point, it focuses especially on bare NPs in pre-verbal position and discusses whether they occupy argument positions or not. As a result, it finds out that these bare NPs do not occupy the argument positions, but they are inside of Verb Phrase and they are not referential at this position. From this result, it asserts that Turkish reflects the NP/DP distinction. Therefore, it is definite that Turkish has a DP projection above referential NPs. However, it states that in Turkish the head of this phrase is null, unlike in English.

Moreover, since DPs encode number information and grammatical number is realized morphologically on nouns in Turkish, it claims that there is another functional projection called *Number Phrase* (NumP) above NPs. Besides, it draws the attention to the number Agreement between NPs and numbers/quantifiers, and it locates them in SpecNumP. Furthermore, it claims that there are some other functional categories; *Quantifier Phrase* (QP) in which the numbers and quantifiers are head, and *Measure Phrase* (MP) in which the amount-number encoding items like '*tane, adet, salkım, etc.*' occupies the head position.

Besides, it adopts the Agreement Phrase (AgrP) analysis in possessive phrases, as stated in the literature. It is generally assumed that AgrP is the category where *person-number* Agreement projects to the level of syntax.